

2005 / 6.

Ára: 500 Ft

# folkMAGazin

XII. évfolyam

6. szám





KARSAI ZSIGMOND – CSALÁDOM (1914-es fénykép alapján készült 1993-ban; Dobó Manna reprodukciója)

Címlap: Karsai Zsigmond – Önarckép (1968; Dobó Manna reprodukciója)

4. Szabad-e betlehemezni?  
Szentkirályi Endre
5. IV. Csángó karácsony  
Bolya Mátyás
5. Csak a tánc maga  
Strack Orsolya
6. Kis Hidegség - nagy hidegben  
Benkő András
6. Cacho o' Duxo  
Avar Panni
7. A Csalóka végzett az élen  
Kiss Ferenc
8. Gyökerek - Bartók-film DVD-n  
K. Tóth László
10. 10. Vajdasági Táncszínház találkozók  
Raj Rozália
12. I. Cimbalmos Tábor Abaujszántón  
Unger Balázs
13. Óbudai hegyek alatt...  
Bolya Mátyás
15. Németh Kálmán bukovinai plébános  
Kóka Rozália
18. MAGTÁR - Kenéz Ferenc versei  
Eplényi Anna rajzai
20. GALÉRIA - Karsai Zsigmond  
dr. Bánszky Pál
27. A kalotaszegi táj három leánya  
Eplényi Anna
30. Ütőgardony  
Endrődi Péter
32. A mi furulyánk - II.  
Kozák József
35. Egy értékelés margójára  
Kocsán László
36. Beszélgetés Herczku Ágnessel  
Abkarovits Endre
40. Ízlés és vélemény  
Fügedi János
42. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

# ANGYALFIA

*Azon az őszön is, 1968-ban, bőséges csapadékkal áldott meg bennünket az ég. Szeptember végére hiába bólogattak éretten a kukoricacsövek, az idő kényszerűségéből szinte november közepéig a földeken maradtak.*

*Öles kórészsupok fedték az aranyló gabonahalmokat, egy ideig védték is azokat a mindent átítató nedveségtől, de az állandó esőtők sem bírták sokáig, rohadásnak indultak, amitől a kövér kukoricaszemek között csípős szagú, szürke penész nőtt.*

*András napjára lassan kitisztult az ég, esténként már bőrizni kezdtek a tócsák és hajnalonként nehéz ökörszekerek indultak a víztől szortyogó földek irányába, hátha még akad menteni való a sárga aranyból. A megbontott halmok alól elhízott sárga mezei egerek sokasága menekült, ők már kezdték azt hinni, hogy megváltozott a világ, „egérpárti” lett, hiszen nem csak emberemlékezet, de egéremlékezet óta mezei rágcsló Szent András havában még ilyen bőségben nem dúskálhatott... Szép karácsonyuk lehetett, mert a termés fele tönkrement, nekik maradt.*

*A rothasztó időjárás mindenre és mindenre rányomta bélyegét. Utcánkban a nagyobb legények abban az évben nem verbuváltak betlehemes csapatokat, így hát én sem jelentkezhettem angyalnak, a Pásztor vagy Heródes szerepére csak a konfirmálók közül vállalkozhattak. Ezek után könnyű volt eldöntennem, hogy kántálni megyek.*

*Amikor csak tehettem, próbálgattam a karácsonyi kántámat, főleg akkor engedtem ki hangomat, ha szüleim vízért küldtek a Tekenyös-kútra, ott senki nem hallotta, gyakorolhattam bátran.*

*Közeledett karácsony, az ének egyre jobban ment, új nadrágom, báránybőr-kucsmám már volt, bakancsomat ugyan elnyűtem, néha szándékosan is rongáltam, hogy Imre suszter is lelkifurdalás nélkül kimondhassa rá az áment. „Ezt a lábbelit már nem lehet megjavítani, újat kell venni a gyermeknek!” Tehát az új bakancs is félig már a lábamon volt...*

*Szenteste délelőttjén belázasodtam, homlokom forró volt, mint a sütőkemencéből frissen kiszedett ünnepi kalácsok. Szótlanságom, bús tekintetem elárulta szüleimnek, hogy beteg vagyok.*

*Azonnal ágyba parancsoltak, legalább nem leszek láb alatt, teát itattak velem, s azt mondták, hogy az ünnepek alatt lesz időm meggyógyulni, s még hozzáfűzték, a tegnap talán nem kellett volna legénykednem a Tekenyös-patak hártványekony jegén.*

*Nem tehettem mást, rábízta magam a gondviselésre, hátha estére meggyógyít. Alig, hogy ezt kigondoltam, betoppant hozzánk Filep Ferkő János bácsi, az akkori mezőpásztor, és egyenesen nekem rontott – komisz ember volt –, hogy mit keresek én fényes nappal az ágyban. Csak akkor csendesedett le, amikor apám pálinkát töltött neki és elűsárgolta az én bánatomat.*

*– Egyet se bírsz, János – vette finomra hangját Ferkő bácsi – meggyógyulsz te lámpagyújtásra, csak addig meg kell egyél egy marék fokhagymát, pirított kenyérrrel!*

*Anyám arrébb tolt a cserépkályha platniján csendesen rottyogó töltőtökösztás fazekat és helyet szorított mellette a kenyérszeleteknek is, hogy kezdetét vegye gyógyításomnak.*

*Azt hiszem, olyan tudatossággal, akarással azóta sem vettem magamhoz étet. Gyógyulásomba vetett erős hitem estére győzedelmeskedett és kiűzte belőlem a betegséget.*

*Öltözködni kezdtem. Nadrág, ing, szvetter, lájbi, kabát már rajtam volt, csak a lábbeli hiányzott. Húztam az időt, mint a nyeresre álló futballisták, hol szüleimre, hol a tegnapiól még mocsárszagot árasztó bakancsomra vettem egy-egy pillantást. Anyám kilépett a ház elé, talán potyogó könnyeit bújtatta el ruhája sarkába, kis idő után benyitott és rám szólt.*

*– Ha menni akarsz, akkor igyekezz, a pajtásaid már fűjják a kántát.*

*– Azonnal indulok – válaszoltam –, csak előbb a bakancsomat...*

*Ekkor anyám felnyitotta a ruhásládát, és a nyári ruhák alól kiemelte a pár új bakancsot.*

*– Angyalfia karácsonyra! – mondta anyám, szinte apámmal egyszerre, mintha karácsonyesti hírmondók lettek volna. Leültettek, és nagy óvatossággal a lábamra illesztették a finom vásári portékát.*

*Örömben nem csak a házak ajtaja előtt, hanem még az utcán is fűjtam karácsonyi énekemet...*

*Széki Soós János*

# Szabad-e betlehemezni?

Egy Cleveland-ben született és élő magyar gyermekkori karácsonyi emlékei

Tizennégy éves voltam, amikor először mentem betlehemezni. Király szerepet kaptam, fürdőköpenyből készített édesanyám palástot, keménypapírból kivágtam a koronát, bevontam alufóliával, valami vacak kis kincsesládát is találtam, abban vittem a mirhát. Vagy a tömjént? Már nem is emlékszem. Az idősebb fiúk voltak a pásztorok, az angyalok. Valaki kipofozta a poros, kopott fa betlehemet, friss szalmát helyezett bele, még elemet és apró lámpát forrasztott hozzá úgy, hogy az égő pont a kicsi Jézus jászolára világítson.

Betanultuk a szerepeket, aztán elindultunk. Zsolt, Gyuri, Péter, Lajos és még egy páran, s körbejártuk a házakat. Ropogós hó, csillagos sötétség, pásztorok meleg subáikkal és botjaikkal, megálltunk az ajtó előtt, egyikőnk becsengetett. „Szabad-e betlehemezni?” – kiabáltuk.

Volt, aki várt, és nagy szeretettel fogadott bennünket, elkészített pogácsás tállal, kolbással, süteménnyel, itallal. Meleg szívekkel kínáltak, elbeszélgettünk.

Volt, akihez csak betoppantunk, bejelentkezés nélkül. Azok meglepődötten nyitottak ajtót, pillanatra meghökkentek, zavarodott mosollyal beeresztettek, meghallgattak, aztán csak találtak a kamrában valami kínálnivalót, s ők is társalogni kezdtek velünk. Különösen kisgyermekes családokhoz igyekeztünk menni, meg ahol idősebb nagyszülő volt, hogy vigyük a szent karácsony örömhírét. Az aprók csillogó szemmel figyeltek, ültek szüleik ölében, figyelemmel nézték a betlehemet. Az öregek néha egy-egy ismerős sort velünk együtt mondtak el, néha könnyes szemekkel meghatódtak.

S ez minden évben ismétlődött.

Lehettem talán 16 éves, mikor több nyugdíjas társaságában betlehemezés után beszélgettünk, s az egyik néni végigkérdezett mindannyiunkat, hogy kinek hová valósiak a szülei. Mondtuk sorban, hozzám került, válaszoltam: „Édesanyám Debrecenből való, édesapám győri születésű”. Aztán a Gyurihoz, a fehérbe öltözött anyalunkhoz ért. Úgy emlékszem, ő éppen nem figyelt a beszélgetésre, váratlanul érte a kérdés, hát az ő szülei honnan vannak? Meglepődve, huncut szemekkel válaszolt hirtelen: „Az én szüleim honnan vannak? A mennyországból...” Volt ám nevetés, hahotázás.

De csendes pillanat is. Például sose felejttem el, Levente házánál előadtuk a betlehemes játékot, kaptunk kolbászt, pálinkát, majd egyszerre Jutka és Levente mondják: „Szembé lakik a Tóth nagymama, menjetek át”. Jutka édesanyja ott lakott egyedül, az utca másik oldalán, már a nyolcvanon túl volt. Át is mentünk, ágyban fekvő beteg volt, alig mozgott szegény. Bevonultunk szűken a kicsi szobába, ott feküdt egyedül, s mi fiatalok eljátszottuk neki a betlehemi történetet, elénekeltük neki a Mennyből az angyalt, Pásztorok, pásztorok, meg néhány más karácsonyi dalt, s kívántunk neki Jézus nevében boldog karácsonyt. Hát azt a halk, egyszerű választ hallani, hogy „köszönöm”, s látni, amint csordul le a könnycsepp a barázdás orcáján, még most is könnybe lábad szemem az emléketől.



Mészáros Borbála munkája

Egyik másik évben, Megay Bélához mentünk. 59 éves lehetett, rákbeteg, már a vége felé tartott, mert a kórházi ágy a nappalijában volt felállítva. Hozzá is elmentünk egy kis örömhírral. Annak ellenére, hogy halálos ágyán volt, amint befejeztük, már kerestette feleségével a pénztárcát, mert saját szenvedése ellenére tudta, hogy a magyar embernek házigazdaként így kell viselkednie.

Ugyanazt a jellemvonást láttam évekkal később nagybátyámban. Ő is kínos fájdalmak közt, halálos ágyán feküdt, mikor meglátogattam, s rögtön a kórházi kávéval kínált, mert neki természetes volt, hogy a magyar ember – saját szenvedésétől eltekintve – a vendégnek adja legjobbját, ha kevés is és szegényes is. De az a keserű, kihűlt kórházi kávé többet jelentett számomra, mint akármilyen flancos, elegáns éttermi ínycsok falat.

Később aztán megházasodtam, jöttek a gyerekek, s hozzánk is jártak betlehemezni. Ifjúságom emlékeit idézték elő. Akadt, aki kevésbé tudta a szerepét, volt, aki rögtönzött, de a legények most is minden évben meglátogatnak, s megkínálom őket kolbással, szalonnával, paprikával, pálinkával jó magyar módra, és mikor poharainkat koccintásra emeljük, mindig szívből mondom házigazdaként, hogy tartsa meg az Isten őket jó szokásukban.

Nem, nem falun születtem az Alföldön, sem a Dunántúlon, még Erdély havasaiban sem. Nem is a Kárpát-medencében. A fentiek mind megtörténtek, s a mai napig is történnek, de nem a falu házeit jártuk végig betlehemes játékunkkal. Házról házra mentünk autóval a nagyvárosban, felkeresve a magyar családokat és öregeket, vinni nekik a karácsony híret. Nekünk, akik másod- vagy harmadgenerációként örizzük a tengeren túl is magyarságunkat, ilyen gyermekkori karácsonyi emlékeink vannak.

Szentkirályi Endre

A szerző Cleveland (USA) városában született és él, felesége Pigniczky Eszti a clevelandi Cserkész Regös Csoportot vezette hét évig.

## IV. Csángó karácsony

2005. december 17-én negyedik alkalommal kerül sor a moldvai revival szakmai- és közönségtalálkozójára, a Csángó Karácsonyra, ezúttal az Almássy Téri Szabadidőközpontban. A teljesen megújult ház rengeteg új és izgalmas lehetőséget ad, hogy a rendezvény ne a megszokott forgatókönyveket kövesse: folyamatos programok négy helyszínén, fotókiállítás elvihető képekkel, árnydekoráció, fáklyás micsparti a tetőterazon...

Magyarországon a csángó témájú rendezvények általában nem egyetlen gondolat köré szerveződnek. Céljuk egy lehetőséghez mérten teljes – és ezért szükségszerűen érintőleges – kép kialakítása.

A Csángó Karácsony szakít ezzel a gyakorlattal, s a moldvai magyarok számára oly fontos és kiemelt helyen szereplő ünnepkör felé fordul: a karácsonyi szokásokat dolgozza fel.

Jó lehetőség és feladat a moldvai revival zenekaroknak és szólóistáknak, hogy egy adott témára „improvizálhatnak”.

Mindehhez kellően ihlető háttérrel próbál biztosítani a Moldvahon Csángó Kulturális Egyesület és az „Almássy tér” szervezőiből verbuválódott igen kreatív csapat. Nem titkolt szándékuk, hogy szakítsanak azokkal a '70-es évek hangulatát idéző, be- rögzült szokásokkal, amelyek – most úgy tűnik – elválaszthatatlanul hozzákapcsolódtak a népi kultúra színpadi megjelenítéséhez, a „népi rendezvényszervezéshez”.

Mert nem az amúgy is táncba járók egy újabb rendezvényre való elrángatása a cél, hanem megszólítani olyanokat, akiket eddig ösztönösen tartott távol a népzenei rendezések korszerűtlensége. Mindehhez a mai kor adta lehetőségeket kell használni – arcpírulás nélkül.

De van más üzenivaló is. Be kell mutatni Moldva mai lakóit. Érzékeltetni kell, hogy a folklór egy folyamat, nem pedig pillanatok, időmetszetek összessége. Hogy nem baj, hogy a „sövénykerítés-kultúrát” „léckerítés-kultúra” követi, s nem feladatunk hierarchizálni. Hogy a népi kultúrában stílusok egyidejűsége, egymás mellett élése valósul meg, mely sokszor megtréfálja az óvatlan dátumcímkézőt. Hogy a műpátosz csak rezervátumhangulatot kelt. Hogy van igény szakmai fórumokra...

Ezekből mi és hogyan valósul meg, kiderül 17-én, de annyi biztos, igen sok új elem színesíti a Csángó Karácsonyt. A már jól ismert együttesek mellett fiatal tehetségek is helyet kapnak a programban: félórás kon-

certeket adnak az Óbudai Népzenei Iskola növendékei, a budapesti Öves, a Fiastyúk (lemezbemutató!), a Berszán, a Csürrentő és a Flótás (lemezbemutató!).

Követőkre talált végre a Táncháztalálkózón megrendezett, „Mi a magyar a moldvaiak zenéjében?” című tapasztalatcsere által elindított beszélgetés-sorozat, így ennek folytatásaként kerekasztal-beszélgetésre kerül sor „Moldvai hagyományok tudományos és táncművészeti szemmel” címmel, meghívott népzene-kutatók – Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István és Pávai István – részvételével. Ezt folyamatos filmvetítés követi hajnalig, akinek ehhez támad kedve a forgatagban, bármikor beülhet filmet nézni.

A nagyterem előtti tér néhány árusának (könyv, CD, hangszer, mécses, kisplasztika, grafika, szöttek, mézeskalács) háttérül rendhagyó fotókiállítás (Bolya István, Bolya Mátyás, Csoma Gergely, Zelei Péter és a Néprajzi Múzeum képeiből) szolgál, s a képek egy része elvihető lesz. A látványért egyébiránt Makhult Gabriella felel, előljáróban csak annyit: érdemes lesz megnézni. Aki átlépte már keleti szomszédunk határát, kitorolhatetlenül emlékeibe kellett, hogy vésődjön egy illat: a szabadtéren süttött, többféle húsból készült jellegzetes étel, a mics illata. Csángóink is igen kedvelik, így megidézük ezt a hangulatot: a tetőterazon frissen sült majd a mics, a zenészgázsik pedig kiegészülnek micstre váltható jegyekkel.

Végül – már csak felsorolás jelleggel – megemlítem a fellépőket és a támogatókat: Dorombér, Fabri Géza, Fakutya, Fanfara Complexa, Hodorog András, Kárpátia Folkműhely, Kátai Zoltán és Róka Szabolcs, Kobzos Kiss Tamás, Ordasok táncegyüttes, Öves táncegyüttes (Zoltán Eszter és Földi Lehel vezetésével), Somos, Szerderinda gyermekjátékos, Szigony, Szokolay Dongó Balázs, Tattos, Villó, Zurgó. Támogatók: Nemzeti Civil Alapprogram, Almássy Téri Szabadidőközpont, GerMaDa Bt., Somoskai Csángó Bt., Deésy Média Kft. Belépő 1100, – Ft, elővételben 800, – Ft. A belépés 12 éves korig ingyenes!

Tehát irány az „Almássy”! Mindenkit szeretettel várunk!

Bolya Mátyás

## CSAK A TÁNC MAGA

Nehezen indultunk haza, s napokon át ragyogott még jókedvünk. A kétórás utat végignótáztuk az autóban, táncoltunk a nekünk kaput nyitó portásnak a Corvin téren, s azóta is ütöm a ritmust a lábamon főzés közben.

November 11-13. között rendezte meg a Martin György Néptáncszövetség az idei országos továbbképzését Ajka-Padragúton. Az évente megrendezett esemény minden második évben az Országos Szólótáncverseny kötelező táncaihoz kapcsolódik, a köztes alkalmakon pedig olyan anyagokat keresnek a rendezők, amelyek széleskörű érdeklődésre tarthatnak számot.

Az örköi cigánytánc igen jó választásnak bizonyult, több, mint százán jöttek el az ország legkülönbözőbb pontjairól, oktatók, műkedvelő és hivatásos táncosok, hogy elmélyítsék tudásukat a táncművészetben és színpadokon egyaránt egyre növekvő népszerűségnek örvendő cigánytáncban.

Orza Călin és Mohácsyné Lőrincz Hortenzia hozzáértő és gyakorlott oktatók, akiknek szakmai tudása és személye biztosította a hétvége sikerét.

A padragúti Művelődési Házban – az APTE Művészeti Egyesület Néptáncosok Baráti Köre székhelyén – tökéletes helyszínt biztosított a helyi szervező és hangulatfelelős Kovács Norbert Cimbi, elsőként hozva ezzel a Martin Szövetség továbbképzését a Dunántúlra. Az oktatásnak is – mely már péntek este elkezdődött – egyre fokozódó buli-hangulata volt, s vele szinte párhuzamosan folyt a mulatás az előtérben is. Pörögtek a lábak, csattantak a tenyerek, ringtak a csípők, villogtak a szemek, fájtak az izmok, dőlt rólunk a víz, de senki sem bánta.

Szombaton este a Fláre Beás Zenekar koncertjét élvezhették a vendégek, ezt pedig egy rögtönzött műsor követte, Aranygyöngyös és Aranyarkantyús táncosok előadásában. Muzsikált a már a táncoktatáson is közreműködő Juranits Zsolt zenekara és az estére csatlakozó Berkó zenekar. A műsort táncba követte – az este természetesen reggelig tartott, hogy azután vasárnap délelőtt ugyanott folytassuk a táncot, ahol szinte még abba sem hagytuk.

Nagyszerű hétvége volt, régi barátok és új ismerősök között, rengeteg táncdal, énekléssel, mosollyal és remek hangulatban. Nehezen indultunk haza, s napokon át ragyogott még jókedvünk. Köszönet érte Demarcsék Gyurinak, Cimbinék, Hortinák, Călinnek és Kiss Róbertnek. Nagyon várjuk az ígért folytatást, egy következő hétvégét, amikor nem számít semmi más, csak a tánc maga.

Strack Orsolya



## Kis Hidegség – nagy hidegben



Tímár Viktor és Tímár János  
fotó: Benkő András

Néha előfordul, hogy a kemény télben is nagyon örülünk egy kis Hidegségnek! Különösen akkor, hogyha vendégeink – Tímár Viktor hegedűs és furulyás, valamint testvére, Tímár János gardonos – a gyimesi Hidegségből érkeztek hozzánk az FMH-ba. Rengetegen voltak kíváncsiak rájuk, kicsik és nagyok, magyarok és külföldiek egyaránt, akik már a táncház kezdetén igen népes számban várták a táncantítást. Nagyon meglepő volt számomra az emberek reakciója, ahogy a muzsikuskhoz viszonyultak. Ki ismerősként, ki barátként, ki ismeretlenként fordult hozzájuk, tekintett fel rájuk, de a mozdulatokból és a kedves szavakból sugárzott a szeretet és az elismerés!

Mindenki azonos hullámhosszon volt a zenészekkel, „szállt a por”, izzott a levegő, hevült a fő. Sorjáltak a kérések: lánctáncok váltakoztak párosokkal. A szünetben Viktor bácsiék megvendégelték a táncosokat – volt igazi, „svédasztalos terülj asztalkám”. Mi – látványpékségekben ebédelő fiatalok – csillogó szemmel harapunk a dús, gyimesi cipóba, melyhez igazi, jó pálinka is dukált!

A gyimesi Tímár-fivérek talpalávaló zenéjükkel – hacsak néhány órácskára is – igazi hidegségi hangulatot varázsoltak a Sültü zenekar táncházába. Őszintén remélem, nem kell megvárnunk a következő telet, hogy újra vendégül láthassuk őket – (illetve ők bennünket)!

Benkő András

## Néptáncosok kellékboltja

Már az interneten is!

Szeretettel várunk minden néptáncost,  
táncházast, táncpedagógust, oktatót!

Karaktercipő, bakancs, szegedi papucs, kalap,  
fejkendő, szalag, ruhazsák, harisnya, csat,  
kozmetikum, szakkönyv, CD, gyöngy, táncpalack,  
keszkenő és egyéb kiegészítők nagy választékban.

Folyamatosan bővülő kínálat. Postai szállítás.

Cím: Budapest, XIII. kerület,  
Radnóti Miklós utca 27.

Tel.: 06-1/350-1216, 06-70/592-5955  
E-mail: info@neptanckellek.hu  
Honlap: www.neptanckellek.hu

## CACHO O' DUXO



fotó: Molnár Dalma

A táncházmozgalom hozzávetőlegesen három évtizedes történetében bőven jutott hely a többek között hazai délszláv nemzetiségi igények alapján létre hívott balkáni táncokkal és zenéikkel foglalkozó kluboknak, zenekaroknak, táncegyütteseknek. Az említett három évtized második felében elterjedő, egyre népszerűbbé váló balkáni táncházak üstökös-pályája napjainkra a leszálló ágba érkezett – egyesek szerint legalábbis. Nem erre utal azonban, hogy mostanában több balkáni zenével foglalkozó zenekar és táncegyüttes is alakult. Az utánpótlásra természetesen mégis csak nagy szükség lenne. Szerény véleményem és tapasztalatom szerint ez a fajta zenei világ oly mértékben magával ragadó, hogy minden korban képes lenne a hódításra, a probléma talán csak az, hogy napjainkban kevésbé divatos, így nem találhatja meg szélesebb rajongótáborát.

A Cachó O' Duxo – cigányul a kifejezés igaz lelket jelent – zenekar egyrészt olyan fiatalokból tevődik össze, akik korábbi zenei múltjukból kifolyólag rendelkeznek némi tapasztalattal a stílusvilágot, játéktechnikát, szokásvilágot, zenei világot illetően, számukra ez a zene a mindennapok része, ami nélkül nehezen tudnák elképzelni az életüket – még akkor is, ha közülük csak egyiküknek adatott meg, hogy származásával is igazolja, miért szereti (vagy cinikusan: miért szeretheti) ezt a zenét, mint elsődleges kedvencet. Az együttes másik fele „jazzista”, akiket az egzotikum, valamint a feladatban rejlő kihívás vezérelt arra, hogy tudásukat ennek a zenének a szolgálatába állítsák. Habár az együttes a Balkánon belül egyik nemzet, nemzetiség zenéje felé sem kötelezte el magát kizárólagosan, repertoárján jelen esetben a szerb zene képviselteti magát túlnyomórészt – köszönhető ez talán annak is, hogy a zenekar kéthónapos fennállása során három ízben kísérte a Tabán Szerb Táncegyüttest különböző szerb rendezvényeken, ahol a műsort követő táncházban természetesen szerb táncdallamokra volt szükség.

Ebből az egyik alkalom (november 11-12-én) a szerbiai Backa Palanka-n tartott szerb néptáncfesztivál volt, ahol a kilenc anyaországi táncegyüttes mellett egyetlen magyarországi táncegyüttesként a Tabán szerepelt. A zenekar ezeken kívül két alkalommal játszott „laikus” közönség előtt, amely során tapasztalhatta, ez a zene lázba hozza az embereket.

A zenekaron belül teljes az egyetértés arra vonatkozóan, hogy a délszláv dallamok hiteles és stílusos előadásának elsajátítása után ugyanilyen fontos megtalálni azt az egyéni hangot, hangulatot, számos ötletet, amely később csak ezt a zenekart fogja jellemezni. S hogy mindez mi módon, hogyan, vagy egyáltalán sikerülni fog-e, az még a „jövő zenéje”.

Avar Panni

A Cachó O' Duxo zenekar tagjai: Sofia Giovantsi – ének

Koós Hutás Aron – trombita; Kerti Balázs – fuvola

Avar Panni – szaxofon, furulya; Vitányi Iván mv. – harmonika

Zsíros László – gitár; Kasoly József mv. – bőgő

Fontányi Gábor – derbouka, rick; Bakos Csaba – tapan, derbouka



foto: Deim Péter

## A Csalóka végzett az élen

A Bornépek dalai című népzenei verseny eredménye

„Ezt a versenyt Hamvas Béla gondolataival indítottuk el, zárjuk is velük. Szerinte ugye vannak bornépek, azaz műzsai népek, akiknél az ivás lelki aktus, amelynek szertartástana is van. A bor filozófiája című, ateistáknak szánt imakönyve végén ezen tanokat fejti ki. Lényegét imígyen foglalhatjuk össze: »Az ivásnak egy törvénye van: bármikor, bárhol, bárhogyan. Komoly idő, komoly ember és komoly nép számára ennyi elég... Az ivásnak ugyanaz a törvénye, ami a szerelemnek: bármikor, bárhol, bárhogyan... helyesen bort csak az tud inni, aki műzsai nevelésben részesült, állandóan költőket olvas, muzsikát legalább hallgat, ha maga nem is csinál, és képekben gyönyörködik. Ez az ember a helyes időpontot is meg tudja választani a munkára, a sétára, az alvásra, a beszélgetésre, az olvasásra, csak ez tudja, hogy szerelmet és bort bárhol, bármikor és bárhogyan... Bárhol ihatsz, csak ne rejtőzz el soha... Mindig mondd: most bort iszom. Ne tagadd le magad elől, s akkor nem lesz baj... Mindazt, amihez kedved van, tedd meg. Ne tagadd meg magadtól főként a szerelmet. És a bort... Igyál!« Ezekkel a gondolatokkal maximálisan egyetértve és mindnyájatok számára megfontolásra ajánlva zárom ezt a népzenei versenyt. Remélve, hogy Hamvas Béla mottóként használt jóslata bekövetkeztéig, miszerint »Végül is ketten maradnak, Isten és a bor«, azért megmarad számunkra a szerelem és a muzsika is.”

Kiss Ferenc

A verseny döntője 2005. november 11-én délután zajlott le a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Konferenciatermében.

A zsűri tagjai Berán István, Csörsz Rumen István, Eredics Gábor, Juhász Katalin és Szabó Zoltán voltak, elnöke pedig Kiss Ferenc.

A testület az alábbi előadókat részesítette díjazásban:

Első díj: Csalóka Együttes (Topolya – Vajdaság) 350 000 Ft

Második díj: Fiastyúk Énekegyüttes (Budapest) 250 000 Ft

Harmadik díj: Técsői Banda (Kárpátalja) 150 000 Ft

Különdíjak:

A Vincze László és Fiai Papírmerítő Műhely értékes kiadványát kapták a Guzsalyas Énekegyüttes (Újvidék – Vajdaság) tagjai.

A Skanzen könyvkiadványait és egy évre szóló belépőjegyet kaptak a Bartima Zenekar (Szekszárd) és a Tulipánt Népzenei Együttes (Csorna) tagjai.

A Magyar Szülő- és Borkultúra Kht. fellépési lehetőséget biztosít a jövő évi Borfesztiválon a Csalóka Együttes, a Turai Énekmondók és a Tulipánt Népzenei Együttes számára.

Az Etnofon Records által jövő szeptemberben megjelenő Bornépek dalai című CD-válogatásra egy-egy dallal meghívást kapott a Csalóka Együttes, a Guzsalyas Énekegyüttes, az Utra Mari Társaság, a Fiastyúk Énekegyüttes, a Turai Énekmondók és a Tabulatura Régizene-együttes.

Az ünnepélyes díjátadást vacsora és közös éneklés zárta a Jászárokszállási Fogadóban.

### Felvételt hirdet a Tabán Szerb Táncegyüttes!

Elsősorban fiúk, de lányok jelentkezését is örömmel várjuk, mindenkiét, aki 16. életévét betöltötte és még nem múlt el 35., aki érdeklődik a vérpezsdítő balkáni muzsika és táncok iránt, aki szívesen részt venne fesztiválokon, külföldi turnékon!

Jelentkezni lehet az alábbi telefonszámokon:

Vukovits Dusán:  
30/382-01-61

Vukovitsné Nákity Anita:  
30/369-97-28

Avar Panni:  
30/410-55-84

## Hangvető Világzenei Központ

A 2003 őszen alakult Hangvető Zenei Terjesztő Társulás Kft. a magyarországi népzenei és világzenei hangzóanyagok terjesztőjeként ma már több mint 170 kiadványt juttat el a közönséghez az ország 160 boltján keresztül. Az alapítók azonban most már úgy gondolják, hogy a magyar zene fejlődését elősegítő műhelymunkát, alkotómunkát támogatni, ösztönözni kell. Nemcsak koncertlehetőségeket, lemezszerződéseket kell adni, de próba- és bemutatkozási lehetőségeket is. Ezért olyan helyszínt keresnek, amely egyszerre teszi lehetővé alkotások létrehozását (zenekari szándék alapján, de akár kiadói felkérésre is), összepróbálását és bemutatását. Úgy vélik, hogy klubszerű rendezvények

mellett szükség van bemutatókra, előzeneikari lehetőségekre és magas szintű előadásokra. A Hangvető alapítói olyan helyszínt szeretnének üzemeltetni, amely egyrészt meghatározó zenei élményt nyújthat a fiatalok számára, másrészt új alkotások megszületését inspirálja, harmadrészt pedig mintegy „zenei” irodalmi kávéházként szórakozást, kapcsolatteremtési lehetőséget és új zenei élményeket nyújt.

Úgy tűnik, ezen elképzelés megvalósulhat, s létrejöhet a tervezett Világzenei Központ, a helyi önkormányzat képviselőtestülete ugyanis felkarolta az ügyet, s helyszínt szeretne biztosítani a budapesti Ráday utcában, amely már ma is „Kultutca-ként” működik. (K. T. L.)

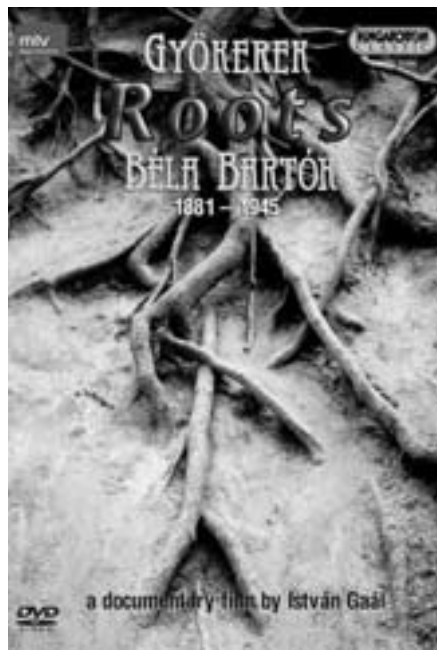
# GYÖKEREK

Gaál István háromrészes Bartók-filmje megjelent DVD-n

A Gyökerek című film műfajának meghatározásával nem érdemes vesződni. Nem állíthatjuk, de nem is cáfolhatjuk, hogy portréfilm vagy dokumentumfilm vagy életrajzi film, talán mindezek elegye – még természetfilmnek vagy néprajzi témájú filmnek is képzelhetné valaki, ha csak egy olyan részletet lát belőle, amikor nem szólal meg Szakácsi Sándor, a narrátor –, ugyanakkor jóval több ennél: a szövege és a zenéje Bartóktól származik, a nagy zeneszerző írásaiból idéz a narrátor, így meséli el minden idők egyik legnagyobb művésze életét, ismerteti meg a gondolataival, fogja vállatóra a mestert. S mindehhez korabeli fotók társulnak, s akkor még nem szóltunk az alkotást operatőrként is jegyző rendező, Gaál István csodálatos képsorairól. Elnézést az operatőr kifejezésért, hiszen képzőművészeti kompozíciót varázsolt Gaál István kamerája. Így véleményem szerint az alábbi kategória is megállja a helyét: művészfilm sok zenével. Nem is tűnik túlzásnak, amit Szirányi János, a Bartók Emlékház igazgatója mondott december 6-án, a film DVD-változatának sajtóbemutatóján:

– Olyan film publikációjáról van szó, amely nincs a világon.

Üdvözlendő tehát, hogy nemzeti lemezkiadónk közkinccsé tette a háromrészes produkciót. Azért meg különösen indokolt a méltatás, hogy a Hungaroton felkarolta a



filmet, mert többek között a Gyökerek készítője, a Magyar Televízió, az alkotók szerint nem igazán állt melléje.

Már a bemutatója is felhőborító sikeredett. A filmet részenként, három este sugározta a televízió, az időpontokat közölték a műsorújságok, az RTV Részletes a címlapképét is a filmből vette. Mivel akkor nem tartózkodtam odahaza, megkértem egy ismerősömet, hogy vegye fel videóra a három részt, de a másodikról lema-

radt, mert a meghirdetett időpontban válogatott futballmérkőzést közvetített a televízió. Ez azért különös, mert egy válogatott (vagy akár egy bajnoki) futballmérkőzés, illetve kupameccs nem úgy jelenik meg az emberek és a hírközlők látóterében, mint a 2001. szeptember 11-én New York-ban történt merénylet. Amikor előbb még semmit nem lehetett belőle észlelni, aztán egyszer csak váratlanul megjelentek a repülőgépek. Egy válogatott mérkőzést nem titokban készít elő egy föld alatti szervezet, hanem nyíltan megállapodik róla a két ország labdarúgó-szövetsége, s közzé teszi az időpontot és a helyszínt. Nem úgy zajlik egy sportrendezvény, hogy előbb még ott sem voltak a focisták a pályán, a következő pillanatban pedig már kergetik a labdát.

De történt más is, illetve éppen, hogy nem történt. Még annakidején, 2000-ben állami intézmények azt az ígéretet tették, hogy a Gyökerek kötelező tananyag lesz az iskolákban – a rendező ezért úgy gondolta, hogy kiadják a filmet videókazettán és DVD-n, s Hollós Máté, a Hungaroton igazgatója is felvetette ezt –, ám a szó elszállt, s nem követték tetteket.

Az alkotás DVD-n (több nyelven) történő megjelenítése – amely nemzetközi szinten is jelentős kulturális esemény – viszont remélhetően elősegíti azt, hogy az erre fogékony emberek megismerhessék.

## Gaál István háromrészes filmkölteménye

„Elsősorban is... hajnalban kell sütni, hajnalban, amikor az éjszakaról maradt sötétség összevegyül a kelő nap fényével, s olyan konyhában, amely nem hideg a porcelán és zománcos edényektől, mint a kórház. Igen, a konyha félsötétjében és févilágosában, az állott meleg úszkáló illatában, s mély, hosszú fateknőben... mert annak az anyaga rokonabb a testünkével. A teknőnek mélynek kell lennie, s elég hosszúnak ahhoz, hogy elférjen egyik végében a felhalmozott liszt, a másikban pedig az erjedő, kelő, mozgó eleven kovász sötét tava, mely tele van élesztő csírákkal, s amelybe mindig tesznek egy morzsányit a legutóbbi kenyér téstájából, hogy a kenyérsütés sok évszázados láncá meg ne szakadjon, aztán dagasztják, míg duzzadó, lágyan lélegző téstaheggyé nő, de nem fémszerszámmal, hanem asszonykézzel, amelynek életadó melege beleáramlik a mi mindennapi kenyérünkbe.”

A hazavágyás mélységesen fájdalmas, lélekbe hasító jankijáltása, vagy az otthon megérintésének vigaszt adó reménye? A Bartók felidézte kenyérsütés mindent összetartó és éltető kovásza nem csak keretét adja, hanem át is szövi Gaál István filmtrilógiáját. Új értelmet kapnak a hangok, zenévé magasztosulnak a természet parányi titkai, érintetlen szépségükben szélesen hömpölyögve tárnak elénk a szülőföld tájai, sorra villannak elő a paraszti élet rítusai, s hangzanak fel a Bartók által oly mélyen megmerített „tisztá forrás” ihletet adó dallamai. Mindeközben szigorú pontossággal peregnék a század

történelmi eseményei, eredeti képek, dokumentumok, tények sokaságának cáfolhatatlan erejével, s mindvégig a személyes vallomás hitelenségével nyílnak meg az alkotó géniusz legrejtettebb bugyrai. A magyarság-európaiság-emberség tiszta eszménye, a magasrendű erkölcsiség és következetesen bátor kiállítás rendíthetetlensége.

A csoda magával ragad, lenyűgöz és nem ereszt. Mint az ezernyi szállal kapaszkodó, újra és újra életet teremtő, vagy az életnek új értelmet adó gyökerek. A bartóki életmű egyedülvalóságát gyökereitől feltáró három egyórás filmkölteményben (csak keresem a műfaji kifejezést, hiszen nem életrajzi játékfilm, nem ismeretterjesztő program és sokkal több, személyesebb, mint bármely dokumentumfilm) minden mozzanatnak kivételes a jelentősége, a felidézett zenei részleteknek épügy, mint az embereknek, tárgyoknak, repülőgépeknek, a szekéren zötyögő zongorának, a házsoroknak, utcáknak, felhőkarcolóknak, a kórház ridegségének, vagy éppen a csendnek, amelybe oly különös erővel vésődnek a drámaian kopogó tánclepek.

Gaál István – Várbíró Judit – Kovács Sándor millenniumi alkotása túl van a szakmai bemutatokon, műhelyvetítéseken, várja a Magyar Televízió márciusi premierjét, de már most őszintén remélem és kívánom, hogy azt követően is megkerülhetetlen forrása maradjon a magyar zenei oktatásnak, akár az iskolák segítségével is, de jusson el minden érdeklődőhöz, gondolkodó fiatalhoz.

Szirányi János,  
a Bartók Emlékház igazgatója

(RTV részletes, 2000; Gyökerek – rövidesen a képernyőn)

*Bartók Béla életét Nagyszentmiklóstól New Yorkig követi végig a Gyökerek című háromórás színes film, amelyet a Magyar Televízió készített, s most DVD-n jelentetett meg a Hungaroton. A zene iránt különös affinitással rendelkező rendező, Gaál István a forgatókönyvet Várbíró Judittal közösen írta, és Sasvári Lajos közreműködésével maga is fényképezte a filmet, lírai képi remeklést produkálva. A film dokumentumokra építve mutatja be Bartók pályáját és a kort; a tudományos hűség Kovács Sándor zenetörténelemnek köszönhető. A zenei illusztrációk a legkiválóbb művészek előadásában szólalnak meg.*

### Emlékeznek az alkotók

A film készítői közügynek tekintették ezt a munkát, s elkötelezettségükre jellemző, hogy olyan időszakokban sem hagyták félbe, amikor a televíziónak nem volt pénze a forgatásra. Saját költségen például benzint vásároltak, s kölcsön-kamerával elindultak. Előfordult, hogy vittek magukkal egy flakon vizet, s a Mátrában Várbíró Judit faágakra csorgatta, mert a kompozícióhoz arra volt szükség, hogy az ágak nedvesek legyenek.

A stábot időnként a szerencse is segítette. A DVD és a filmről készült könyv borítóján látható gyökérzetet például Gaál István öt évesen látta először: Akkor építettek ugyanis Salgótarjánban – ahol lakott – az Acélárugyár dolgozói egy játszóteret a Horgason, s amikor a film készítésekor a felvidéki Gerlice puszta iránt igyekeztek, Salgótarján is érintették. A rendező ekkor kérte, hogy nézzék meg, hátha megvan még, s valóban megvolt. E gyönyörű képnek azért tulajdonított ekkora fontosságot, mert Bartók többször hivatkozik a gyökerekre.

A film ötlete Várbíró Judittól származik, aki már tíz esztendővel korábban elkezdett foglalkozni a gondolattal, de akkor nem tudta megvalósítani az elképzelését.

**Várbíró Judit:** Gaál Istvánra gondoltam, de más elfoglaltságaira hivatkozva visszautasított. Tény, hogy nem sok ideje volt, hiszen például Indiában is tanított. A hetvenes években Bartók nyomában címmel készült már egy dokumentumfilm-sorozat, s ennek az alkotóját is megkerestem, de azt felelte, hogy ő már nem vállalja. Amikor egy évtized múltán összetalálkoztam Istvánnal, megint olyan helyzet volt a televíziós munkásságomban, hogy ismét lehetőség nyílt a film elkészítésére. Megállapodtunk abban, hogy mindenképp dokumentumfilm lesz, eredeti forrásokból, s István csak akkor készíti el, ha érvényesítheti ezen szempontokat. Ekkor beszéltem Kovács Sándorral, aki a Bartók Archívumnál Bartók-kutatással foglalkozott. Rengeteg olvasmányt kerestünk meg, s egy évig dolgoztunk. Preparált

szobát alakítottunk ki Gaál István lakásában, ahol a dokumentumokat címkéztük.

**Kovács Sándor,** aki szakértőként működött közre a film elkészítésében: Különbözőbb koncepcióm nem volt, de elképzelésem igen. Igyekeztem a megrendíthetetlen közhelyeket megcáfolni, például azt, hogy Bartók humortalan ember volt.

**Gaál István:** Judit először kétszer 75 perces filmet tervezett, s 48 részt választott ki Bartók életéből. Ám rájöttünk, hogy ez öngyilkosság, mert a néző nem bír ki 75 percet, ezért javasoltam, hogy háromszor egy órással legyen a film, a hármas tagolás Bartókhhoz amúgy is közelebb áll, mint a kettes. Az alaptétel az volt, hogy miképpen kell megfogalmazni Bartók életművét. Elolvastam róla vagy negyven könyvet.

**Várbíró Judit:** Szolgáltattuk Istvánnak a dokumentumokat, helyszíneket jártak be, s már majdnem egy év is eltelt, amikor átadták neki Agatha Fassett – Illés Ágota – Bartók amerikai évei című könyvét. Amint olvasta, felkiáltott a kenyérsütésnél, hogy miért nem előbb adták neki oda, mert ez a lényeg. A film kenyérsütéssel indul, s ezzel is fejeződik be, mert ez jelenti a gyökereket.

**Gaál István:** Megvolt végre az abroncs, s innen már automatikusan ment minden, csak hagyni kellett az anyagot, hogy hadd működjék. Tudtam, hogy más zene nem lehet benne, csak Bartóké, más szöveg szintén nem hangozhat el, csak az övé, s hogy balladái tömörségre kell törekedni.

Kegyelmi állapot is bekövetkezett, amikor ott álltunk a csíkrákosi templomnál, s szinte vártam, hogy Sárosi Bálint mikor lép ki a hegedűjével, mert odavalósi. S a Hargita teljesen látszott, mondták a helybéliek, hogy ilyen soha nem fordult elő, hogy 360 fokos körben minden, az összes havas látszik. Ekkor jöttem rá, hogy Bartók nem szerette Amerikát, s hogy a Concertóban megfogalmazott hazavágyódását aláfestő képsorokat, az amerikai nagyvárost hosszú optikával kell felvenni, hogy szűk legyen a tér, a magas épületek nyomják agyon az embert. Ezek a belső kis atomok is egymást generálták, s csak arra kellett vigyáznunk, hogy a túlzásokat elkerüljük.

**Várbíró Judit:** Kétszer 60 percesre terveztem a filmet, aztán kiderült, hogy ennyi nem elég. Ekkor jött a kétszer 75 perces elképzelés, s aztán a vágóasztalon jöttünk rá, hogy ez is kevés. Rákerültek a koncertturnék, de ehhez az egész anyagot át kellett alakítani, hogy a második résznek is meglegyen a hídszerű íve, azaz valahonnan valahová tartson. Ráadásul Bartóknak három alkotói korszaka volt, ez is a hármas tagolást indokolta.

K. Tóth László



### Ó, fényesség szép hajnal...

– karácsonyi népénekek –

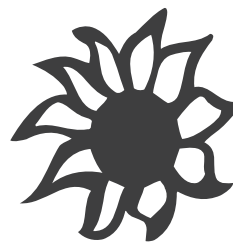
HADIKFALVI BETLEHEMES

*Sokat szenvedett, idős, bukovinai székelyek ajkáról lesték le a gyűjtők azokat a csodálatos, 16-17. századi adventi és karácsonyi népénekeket, a gyönyörű 18. századi hadikfalvi betlehemes játék szavait, amelyeket most az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör tagjai megszólaltatnak. Istensegits, Fogadjisten, Hadikfalva, Andrásfalva, Józseffalva népének tiszta szívből zengő énekével kívánok áldott, kegyelmekben gazdag Karácsonyt kedves Mindnyájuknak:*

*Serkenj lelkem mély álmodból, vigyázz magadra, Mert ma urad jő e világra, szép váltságidra, Drága kincset hoz magával orvoslásidra.*

*Örülj immár, hogyha voltál eddig bánatban, Mert királyod, ki majd eljő nagy hatalommal, Kiszgyermekként száll le hozzád, sok irgalommal.*

Szeretettel: Kóka Rozália



## PRO FOLK

HANGSZEREK, TOKOK,  
KELLÉKEK, JAVÍTÁS

Népzenei CD-k teljes választéka

ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK  
KEDVEZMÉNY

Cím: 1074 Budapest, Dohány u. 84.  
(bejárat az Almássy utcából)

Nyitva: 10-17h, pénteken 10-14h

Tel.: 06.30.9549-903

Tel./fax: 351-3341

E-mail: profolk@tla.hu

Honlap: www.datanet.hu/profolk-bt

## 10. Vajdasági Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár

2005. október 1., József Attila Általános Iskola, Újvidék

*Az 1995-ben megalakult szervezetünk, a Vajdasági Magyar Folklorközpont (VMF), számos egyéb tevékenysége mellett felvállalta a vidék táncháztalálkozóinak folyamatos megszervezését is. A vezetőség a vidék táncházmozgalma kibontakozásának érdekében fontosnak tartotta, hogy – a korábbi gyakorlattal ellentétben – állandó gazdája legyen a rendezvénynek. Mint ahogy számos egyéb gond is a vidéken élő magyarság alacsony létszámából eredő hagyományainak, kultúrájának megőrzése szempontjából, úgy a néptáncmozgalom megerősödését is az említett tényből kifolyólag tartják többen szinte lehetetlennek. Mondván, a szervezéshez ember, a kivitelezéshez pénz nincs elég. Mások, egyéb elfoglaltságra, a megélhetéshez szükséges anyagiak megteremtése ügyében történő időhiányra, a háborús időkből eredő letaglózottságra, érdektelenségre hivatkozva tartják lehetetlennek a táncházak folyamatos megszervezését. És valahol, mindenkinek igaza is van, meg nincs is.*



Tény, hogy az 1980-as évekhez képest ma jóval kevesebb a táncos-zenés összejövetelek száma, s jóval több színpadi bemutatkozási alkalom áll a népzenét és néptáncot tanuló, gyakorló és kedvelő fiatalok rendelkezésére. Tudatos a sorolás sorrendje, mert a gyakorlatban az mutatkozik meg, hogy számos esetben a szülő kedvéért jár a gyerek néptáncot tanulni. Aztán, amíg a színpadi fellépések lelkesítik, gyakorolja és kedveli a néptáncot, viszont az a kevés fiatal is, aki így nő fel, a házasságkötés után már elmarad a csoporttól.

Az is vitatható, hogy a házasságkötés mennyire elfogadható érv a csoporttól való távolmaradáshoz, de még inkább érthetetlen és elfogadhatatlan az, hogy az egykori „néptáncosnak” miért nincs igénye az olyan fajta összejöveteleken való részvétel iránt, ahol mindenki a maga módján, a maga csárdását vagy ugrósát „járja” önfeledten, színpad, viselet és bíráló bizottság nélkül. Mivel ilyen igény nem mutatkozik, hát nincsenek is rendszeres táncházak vidékünkön.

Ezek a szomorú vagy kevésbé örömteli tények. Ám szerencsére mégsem olyan fekete az ördög, mint amilyennek látszik! Tény ugyan az is, hogy míg a hagyományos paraszti közösségekben igen nagy szerep jutott a táncnak, éneknek, addig a mai átlagember nem tartja a műveltség szerves részének a népzenét, néptáncot, mégis akadnak olyan csoportosulások fiataljaink körében, kiknek életében bátran mondható, meghatározó szerep jut a népi kultúrának, néptáncnak. Persze az is változó, hogy az évente megrendezett néptáncosok találkozója – mely az említettek közül kifolyólag aligha mondható táncháztalálkozó, mégis úgy nevezzük – mennyire fontos számukra. Ezt a tényt megmutatta az elmúlt évi találkozó is. De, jött egy újabb esztendő! Közeledett a következő Vajdasági Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár ideje, ezúttal a tizedik.

A VMF és az újvidéki Csüördögölő táncegyüttes – az elmúlt évi találkozó szervezői – úgy döntöttek, hogy ismét együtt vállalják fel a rendezvény lebonyolítását, melynek oroszlánrészét az említett együttes három tagja, Kiss Zselykó együttesvezető, Kovács Zsu-

zsanna táncos, a VMF alelnöke, s Takács Gyula vállalta. A lelkesedés a szervezők részéről már a szervezés kezdetén igen nagy volt. A tervek időben elkészültek. Hiszen az évente vagy kétfévente jelentkező rendezvényeknek szervezési időre van szükségük ahhoz, hogy a gondolatiaságot, a koncepciót, melyet meg szeretnének valósítani, realizálni tudják. Várakozó állásban voltak a segítségük is... Aztán kiderült, hogy a pályázatokon nyert támogatások kifizetése egy időre elmarad...

Ráadásul csupán három hét maradt a rendezvény kezdetéig. Nem lesz miből... Elmarad! Hogyan szervezzük meg?! Ahogy lehet! – mondták öregjeink, hát így mondtuk mi is, és elindult a munka. Hihetetlen összefogással, tenniakarással, az ügy érdekében mozdultak a dolgok egyre előre!

Szóltak a telefonok, érkeztek az SMS-ek, e-mailek. Erről – a sok közül – egy élmény jut eszembe az 1960-as évekből, amikor nyugat-bácskai szülőfalumban a farsang három napján táncot szerveztünk, s még telefon sem igen akadt a faluban, aztán mégis annyian voltunk még kedden este is a táncmulatságon – ahová zuhogó esőben úgy mentünk mi lányok, hogy cipőnket anyáink kosárban hozták, hogy sáros ne legyen, lábunkon az úton meg gumicsizma volt –, hogy alig fértünk el. Pedig már a vasárnap meg a hétfő éjszakát végigmulattuk.

Hát, változik a világ – mondták korábban is!

Aztán október 1-jén együtt voltunk! Úgy, ahogyan együtt akartunk lenni azok sokan, kiknek életében nagy a jelentősége, kultúrájának része ma is a népzene, a néptánc és a tárgyalkotó népművészet. Ott voltak kicsik és nagyobbak, „nagyok”, középkorúak és idősebbek. Nézve a résztvevők listáját, valamennyien amatőr, példát mutató együttesek, csoportok és az egykori táncházasok.

A hangulat megteremtése érdekében a táncoktatások között a jubileumi 10. Táncháztalálkozó alkalmára megjelent CD-ről szólt a muzsika és a dal. Nem „akármilyen” CD ez! Vidékünk magyar együttesei, szólistái mutatkoznak be általa. S mivel a jó zenéből sosem elég, a késő délutáni órákban a CD élő bemutatóját élvez-

hette a közönség. Néhányan a lemez közreműködői közül: Kocsis Zsuzsanna, Ivánovics Tünde, Fábri Géza, Lipták Dániel, Micsik Béla, Lele József, Hézsó Zsolt, a Róna citerazenekar, a Csalóka, a Szökös és a Juhász zenekar. Szerepel Samu Antalné Babos Rozália idős énekes a hagyományörző Doroszlórról, kinek családját a faluban ma is a „nótás Babosok” -ként emlegetik. (Rozália néni vidékünkéről az első olyan énekes, aki a magyar állam által adományozott Népművészet Mestere címet megkapta, éppen az idei évben.) Hallható még az újvidéki Guzsalyas leánykórus is, amelynek tagjai a Népművészet Ifjú Mestere cím boldog tulajdonosai 2005. augusztusától.

Jó volt látni az önfeledten táncolókat, akik mozdulataikkal nem a „színpadra alkotott népi kultúrát” igyekeztek bemutatni. Jó volt látni, a tárgyalkotó népművészetben mutatkozó eredményeket: főként népi elemeket tartalmazó, természetes alapanyagból készült használati tárgyak kerültek az asztalokra.

Öröm volt a gyerekhadat „munkában” látni, amint babaruhát varrtak a lányok, amíg „összevesztek” a fiúk, hogy korongozáshoz többször jussanak. Csodálták a rokkán fonó, hagyományos, még ma is élő doroszlói öltözetben lévő asszony keze, lába járását, belekóstoltak a kézi szövésbe. A „mintázóasszonytól” pedig mindannyian „szíves mintát kértek darabjukra”, hogy a következő félévben, a tánchba hívás alkalmával párjuknak vagy a jurtában – és nem a mezőn, mint egykor – játszás közben elajándékozzák, pirulva.

Este összegzésre is sor került a „*Honnan indultunk, hol tartunk...*” gondolat jegyében. Először a hazai táncházmozgalom kibontakozásában egykor működő személyiségek – szervezők, együttesvezetők – emlékeztek. Mára deres halántékú régi barátok, nagymamák ölelték át egymást boldogan. Többen külföldről, mások régi közösségükből érkezve idézték fel a régi „szép” időket. A gála megkezdése előtt őket köszöntötték a szervezők és az egybegyűlt érdeklődők. Hosszú lenne felsorolni mindenkit, hiszen hagyományaink tisztelői olyan neveket jelentenek, mint a Hívogató és a Battyú zenekar, Bartuc Szilveszter, Dormán László, Dudás Anikó, Lackó Illés, Bálint György, Kún István és Zoltán, Miklós Nándor, Brezovszki Eszter, Vrábel János, Nemes Károly, Hering István, Hajdú Ferenc, Szabó Árpád, Szabó Gabriella, Móricz Károly, Fábri Béla és Géza, Borsi Ferenc, Bakos Árpád, Nagy István, Szerda Anna, Szerda András, Szűcs Sándor, Tandi Tibor és még másokét is, akik a majd' három évtizedre visszatekintő táncházmozgalom úttörői közé tartoznak. Közülük sokan ma is aktívan dolgoznak a hagyományok átörökítésén, az utánpótlás kinevelésén. Úttörő munkájuknak is köszönve, ma a gyerekek és fiatalok százai tanulhatják és élvezhetik a magyar hagyományos kultúra értékeit. Ezt követően mutatkozott színpadon az a megalapozott tudás, szakmai felkészültség fiataljaink táncaiban, énekében, mely a tiszta forrásból merített értékek továbbélését garantálja. A Kárpát-medence magyarságának táncaiból mutattak be ízelítőt úgy, hogy nem csak ők maguk, hanem a nézőtérén ülők is magukénak érezhették azt! Nem külső csillogást, hanem színvonalas, tartalommal telített produkciókat láthatott a szép számban megjelent közönség. Mindezért az óbecsei Szelence, a topolyai Cirkalom, a péterrévei Tisza és az újvidéki Csüördögölő táncosainak tapsoltunk.

A gálaműsor befejeztével nem ért véget a rendezvény. A közeli Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület adott helyet a hajnalig tartó vigadalomnak. A pirkadatkor hazaindulók, csak úgy, mint a rendezvény életre hívása óta összetalálkozó barátok, az eddigi legjobb találkozóznak tartják e tizediket. Jó volt, talán tényleg a legjobb, azért, mert olyanná tették a népművészet szerelmeseit!

Az volt a legjobb mégis, hogy sokan voltunk együttgondolkodók. Jövőre, adja Isten, még többen legyünk!

Raj Rozália



A Mezőgazda Kiadó és a Folkeurópa közös kiadványa - FECD 023



Folkeurópa - FECD 019 / www.folkeuropa.hu

[www.hhrf.org/eszterlanc](http://www.hhrf.org/eszterlanc)



# I. Cimbalmos Tábor Abaújszántón

„A szántói híres utca, cimbalommal van kirakva...”



**A**nóta első sora ráillett Abaújszántóra, mert idén augusztus 21-én tényleg cimbalommal volt kirakva az utca. Na de ne szaladjunk ennyire elébe a dolgoknak. Hollókői Lajos szervezésében tavaly harmadik alkalommal rendezték meg Abaújszántón a Cimbalmos Fesztivált. E rendezvényre meghívást kaptam, mint cimbalmos, s itt volt alkalmam leülni Lajossal és Herencsár Viktória cimbalomművésznővel beszélgetni. Beszélgetésünk a cimbalom és annak népszerűsítése körül forgott. Ekkor jutott eszünkbe az ötlet, hogy ha van dudatábor, furulyatábor, miért ne rendezhetnénk cimbalomtábort. A helyszín ugye adott volt, Abaújszántónál nem is lehet tökéletesebb hely ennek megrendezésére. Ősszel el is kezdtük tervezni Lajossal a rendezvényt. A tábort mindenképpen olyannak szerettük volna, hogy ölelje körül a cimbalom minden világát, ezért úgy döntöttünk, hogy klasszikus cimbalmot, jazzt és népzenei cimbalmot is lehet majd ott tanulni. A helyszínt már 2005. májusában, Ivó napon felmértük, ahol a helyiek tanúbi-

zonyságot tettek híres vendégszeretetükről. Ez után pár héttel el is készült a program.

A népzeneoktatást Barcza Zsolt (Csík zenekar, Állami Népi Együttes) és Unger Balázs (Népművészet Ifjú Mestere, Állami Népi Együttes, a Jászfényszaru Művészeti Iskola tanára) tartotta, a klasszikus zenei foglalkozásokat Herencsár Viktória (Cimbalom Világszövetség elnöke, a Besztercebányai Művészeti Akadémia docense) vezette.

A tábort egybekötve rendezték meg a III. Cimbalmos Fesztivált, amelyen a diákok mellett szerepelt a Balogh Kálmán Gipsy Cimbalom Band, Herencsár Viktória és a Trioton, Ürmös Sándor és zenekara, Unger Balázs és barátai. Az esti tánccházban a Zagyva Bandával ki lehetett próbálni a napközben tanult dallamokat.

A tábort 28 cimbalmos résztvevője volt, Magyarországon kívül Németországból, Csehországból, Szlovákiából, Görögországból érkeztek tanítványok. A tábort a program szerint sikeresen megrendeztük, kellemes estéket töltöttünk együtt a nemzetközi cimbalmos csapattal. Esténként óriási bulik zajlottak a helyi pincesoron és a táncházakban, napközben pedig mindenki tanult. Az utolsó napon a Cimbalmos Fesztivál fénypontjaként a tábor résztvevői szórakoztatták a közönséget este 8-tól. Ekkor olyan történet, ami tényleg mesébe vagy akár nótába illő: a tábortban található 17 cimbalmot feltettük a színpadra, s közösen elmuzsikáltunk két Tendl Pál dallamot. Számomra is lenyűgöző volt a látvány és a hangulat, amelyet a 17 cimbalom és cimbalmosa varázolt a színpadra, pár percre. A nyitószám után minden táborrésztvevő előadhata a tábortanult dallamait vagy saját népe muzsikáit a helyi közönség nagy örömeire. Így a tábor sikeresen végződött, egy nap „utómunka” után hazatérhettünk mi szervezők is. Ez úton szeretnénk köszönetet mondani Abaújszántó polgárainak, akik olyan lelkesen segítettek munkánkat.

Reméljük jövőre is megrendezzük a tábort (ha lehet már öt naposra), amiről mindenki időben értesülni fog a folkMAGazin hasábjain vagy a [www.unger.atw.hu](http://www.unger.atw.hu) honlapon.

Unger Balázs

## Az örök Kalotaszeg

Varga Ferenc „Csipás” emlékének

*Ha a Magyarország felől utazó átkel a Királyhágón, hamarosan Kalotaszegben találja magát. Jellegetes, dombos erdélyi táj, a Nyugati-Kárpátok árnyékában. Az első jelentősebb városka Bánffyhunyad, ahol fellelhetők még a falusi lét romjai, a megcsúnyult, modern épít-*



*mények mögött. A város elején csillogó pléhfedelű, Mercedes jelvényű cigánypaloták, a legújabb idők szomorúan hivalkodó építményei. A Főtéren tatárjárás után épült magyar református templom. A vasúton túl, Váralmás felé, cigánykolónia, düledező, széteső házakkal. Ezen a fertályon élnek ma is a „magyar”, református cigány „Csipások”. A család első híresebb tagja Varga Ferenc „Csipás”, a „balkezes” volt. Fiai is zenészek lettek, s mivel hagyományosan a cigányok szolgáltatták ezen a tájon mindenkinek a zenét, apjuk örökébe léptek, egész Kalotaszegben közmegelegedésre játszottak, magyaroknak, románoknak, cigányoknak egyaránt. A fejben és szívben összegyűlt hatalmas tudás ifjabb Varga Ferenc „Csipás” művészetében tetőzött. Nem ismerünk máshonnan Kalotaszegről ennyire klasszikusan kiegyensúlyozott, az előadásmódra, hegedűtónusra, arányokra ilyen magas szinten figyelő hangszeres népzene, mely az egyéni, virtuóz hangzás és a közösségi tudás ennyire örökérvényű, művészi szintézise. A „Csipás” név a magyar népzeneészek között összefonódott Kalotaszeggel, legendává vált. Munkánkat segítette hogy viszonylag nagy terjedelmű gyűjtések is rendelkezésünkre álltak.*

*Az a világ, amelynek zenéjét és táncait ebben a produkcióban összefoglaljuk, végérvényesen a múlté, ám a drasztikus, kijózanító változások, a durva pléb-reális ellenére, fejünkben és szívünkben örökre megmarad. Együtt élünk őseink Kalotaszegével. A vidék nemzeteinek jellemző táncai összefonódnak ezzel a zenével, mely egységes, örökérvényű és magyar.*

Kelemen László (A BT 010)

# Óbudai hegyek alatt...

Az Óbudai Népzenei Iskola kettős jubileumát ünnepli

*Kettős jubileum – két lemez. Kettős, mert a zeneiskola önálló intézményként 1991 óta működik, de fontos tudni, hogy itt, Budapest III. kerületében – Béres János kezdeményezésére – 30 éve indult meg a magyar népzene intézményes, zeneiskolai tanítása. Az iskola – növendékei és tanárai közreműködésével – két lemez megjelentetésével ünnepel.*

## AZ ISKOLA

Bár több helyen működik Európában főiskolai szintű gyakorlati népzeneitanítás, az Óbuda-Békásmegyeri Önkormányzat segítségével 1991 januárjában létrejött önállósulás Európában is egyedülálló intézményt, állami népzenei iskolát hozott létre.

Eleinte csak hangszeres oktatás folyt (furulya, citera, cimbalom, duda, tekerő), de a későbbiekben egyre több népi hangszer és a népi ének tanítása is megkezdődött. Ma már a mintegy 250 növendék szinte valamennyi magyar népi hangszerrel megismerkedhet. A hetvenes évek elején elindult táncházmozgalom nagyban hozzájárult a munka sikerességéhez.

Az iskola akkori fiatal tanárai (mint például ifj. Csoóri Sándor, Havasréti Pál, Lányi György vagy Jánosi András, később pedig Budai Ilona, Ökrös Csaba és mások) többségükben ebből az európai elismerést kiváltott mozgalmából jöttek. Mivel a tanárok maguk is a népzene avatott előadói, a tanítás módszere – eredeti felvételek hallgatásán, elemzésén túl – a személyes átadáson alapul. Ily módon sikerülhet az, hogy a magyar hangszeres és énekelt népzene a városi közegben is megtalálja helyét, közösségeket teremtsen.

Az Óbudai Népzenei Iskola kiterjedt külföldi kapcsolatokkal is rendelkezik. Számos fesztiválra, rendezvényre kaptak meghívást a növendékek, ezek közül kiemelkedik az ISME (International Society of Music Education) Dél-Afrikában rendezett konferenciája 1998-ban, s egy Egyesült Államok-béli koncertsorozat 2003 elején. Minden évben látogatást tesznek az iskolában a norvégiai Rauland népzenei egyetemének hallgatói, de vendégek voltak már a svédországi Falun hegedűsei, a hollandiai Amstelveen zeneiskolájának, illetve a tokiói Toho Gakuen egyetem népzene szakos növendékei is.

## LEMEZEK

Önállósodása óta ad ki az iskola hangzóanyagokat. A sor az 1996-ban megjelent „Tágasságot nekünk is!” című kazettával kezdődött, majd ezt követte 2001-ben a „Nemzedékről-nemzedékre” című lemez.



A jelenlegi növendékek tudásáról kapunk képet a most megjelenő „Óbudai hegyek alatt” című válogatással. A változatos szerkesztésű CD a magyar nyelvterület majd' minden részéről tartalmaz dallamokat, az énekszólótól egészen a zenekari hangzásig. Ördögösfüzesi muzsika foglalja keretbe a hangzó anyagot, emellett az album a székelyföldi, gyimesi, moldvai, nagykunsági, dél-alföldi, zalai, ipolysági és szatmári tájak jellegzetes, főleg régi stílusú dallamvilágát tartalmazza. A változatosság a hangszerek számában és összeállításában is megmutatkozik: például a cimbalom, a koboz, a furulya, a doromb és az énekhang szóló és zenekari szerepben egyaránt hallható. Megszólal ezeken túl a duda, a citera, a tekerő, a vonósokról nem is beszélve. A lemez külön érdekessége, hogy nem stúdióban, hanem színpadi előadás élő felvételeiből készült.

Szalay Olga népzene kutató így ír a kiadványról és az iskoláról: „(...) A magyar népzenei nevelés e külföldi szakemberek érdeklődését is kiváltó műhelyének magas színvonala annak is köszönhető, hogy növendékei az eredeti népzenei felvételek újabb és újabb meghallgatásával a népi előadásmód legrejtettebb titkait is elvesse válnak a hagyomány folytatóivá, s egyszersmind magyarábbá. A Kodály első felvidéki gyűjtőúttal 1905-ben megindult magyar népzene kutató 2005-ben éppen százéves múltját ünnepli. E jubileumi évben nem is kaphatunk szebb ajándékot, mint hogy hagyó-

mányunk Kodály és Bartók nyomán összegyűjtött kincseit száz évre rá legifjabbjaink előadásában zenekultúránk élő részeként üdvözölhetjük. A több mint egy óra időtartamú korongon a magyar nyelvterület nagytájainak zenéjéből adnak ízelítőt a szólóban és csoportosan megszólaló énekesek és a különféle hangszerek ifjú mesterei. Hallgassuk őket olyan örömmel és szeretettel, amilyennel maguk is dalolnak, muzsikálnak.”

## FIASTYÚK

A történet körülbelül egy évvel ezelőtt kezdődött, mikor is a Rózsavölgyi Zeneműboltban elhangzott az a „panasz”, hogy – bár dúskálnak a különböző népzenei kiadványokban –, nem tudnak ajánlani olyan lemezt, amelyen – Bartók és Kodály

munkásságának köszönhetően – világszerte közismert népdalok hallhatóak eredeti előadásmódban. Elmondásuk szerint nagy igény lenne egy ilyen kiadványra, mert a mai népzenei előadók inkább a ritka variánsokat, ismeretlen dallamokat részesítik előnyben. Ilyen előzmények után született a Fiastyúk énekegyüttes első lemeze, melyen a javarészt erdélyi dallamokból álló repertoár kiegészül alföldi, felvidéki, dunántúli és moldvai csángó énekekkel is.

Az együttesről annyit kell tudni, hogy 2001-ben alakult Fábrián Éva tanítványai közül az Óbudai Népzenei Iskolában, tagjai jelenleg főiskolai és egyetemi hallgatók. Több országos fórumon szerepeltek sikerrel: Gödöllői Országos Népzenei Verseny – kiemelt dívdíj (2002), Bonyhádi Országos Népzenei Találkozó – kiemelt dívdíj (2004), Táncház-Népzene (2002, 2005).

Az ötfős csoport erőteljes és hiteles hangzásvilágát szólók, duók, valamint furulya, citera és koboz színesíti. Gazdagon díszített keservesek mellett elhangzik számos szerelmi dal „lírai”, valamint „táncház” előadásban. A lemez – mely az Óbudai Népzenei Iskola 15. jubileumi évfordulójára készült – tisztelgés Bartók Béla és Kodály Zoltán munkássága előtt.

Ezúton szeretném megköszönni a kiadványok megjelenéséhez nyújtott segítséget az Almássy téri Szabadidőközpontnak, a Népzeneoktatásért Alapítványnak és a DiaklekTon Népzenei Kiadónak.

Bolya Mátyás

## Hazatért a bukovinai székelyek „jópásztora”, Németh Kálmán

„Szóráttunk ezerfelé...  
de megmarattunk  
s maradunk ezután is,  
valami mindig összegyűjt münköt...”  
(Tamás Menyhért)

Végakarata szerint hazahozták Amerikából, és 2005. szeptember 24-én, Bátaszéken, nagyanyja sírjában helyezték örök nyugalomra dr. Németh Kálmán, józseffalvi plébános hamvait.

Az újratemetésre népdalköröm egyik tagjával, egy hajdani bátaszéki tanárnővel utaztam. A vasútállomáson a sógornője várt ránk. Még levegőt sem vehettünk, az asszony keserűen kifakadt. A helyi plébános nem akarta megengedni, hogy a „templomban” tartsák meg a gyászszertartást. Miután a püspöke kötelezte erre, szabadságot akart kivenni, hogy ne kelljen jelen lennie.

A templom előtt újabb rossz hírekkel fogadtak a szervezők. Nem énekelhet a Csátaljai Népdalkör, a fúvósokat is lemondták, és nem jön el a püspök sem, ahogy, állítólag egy pap temetésére illelenek.

Egy kicsit korán érkezünk, beléptünk a gyönyörű, hatalmas, pompásan felújított templomba. Az oltár előtt egy asztalkán állt a kicsi márvány urna, mellette Németh Kálmán arcképe, égő gyertyák, fészület.

Az egyik pad sor első padjában néhány feketeruhás öregasszony üldögélt, „kerülte a rózsafüzért.” Az urna elé léptem, térdet hajtottam és keresztet vetettem, majd leültem egy hátsó padban. Alig bírtam levenni a szememet a csodálatos oltárról, az oltárképen trónoló szépséges Szűz Máriáról, de közben végtelen keserűséggel telt meg a szívem. Valóságos fizikai fájdalmat éreztem, tagjaimat ólmos fáradtság nyugozta le. A fejemben, mint megbolydult méhkasban a méhek, kavargottak a még ma is fájó, gyermekkori emlékeim, családom és a többi székely keserves kálváriája, Bukovinától Bácskán át idáig, a völgyes falvakig.

Mi ott Érden, távol a Völgységtől már olyan jól elfelejtettük a „telepes” megbélyegzést, a bántó „csángózást”, a bármikor, bármilyen helyzetben kivívható megaláztatást. Hát még mindig nem tudták megbocsátani Németh Kálmánnak, hogy idehozta a bukovinai székelyeket? Egyáltalán kinek kire kell, kire szabad haragudnia hatvan évvel a II. világháború befejezése után? Háborgó lélekkel menekültem ki a templomból.

A gyászmiséig volt még időm, gondoltam, megnézem a közel-múltban felavatott tájházat. Egy impozáns, tornácos polgárház ad otthont egyebek mellett a gazdag helyi német és a bukovinai székely néprajzi gyűjteménynek. Végre láthattam a híres, embermagasságú, fából faragott órát, amelyet a józseffalvi híres ezermestere, Székely Albert készített ajándékba a bácskai telepítés után valamelyik kormánytagnak. A regényes úton megmenekült fuóra most felújítva mutatja az időt, s készzeti csodálkozásra a látogatókat.

Mire visszaértem a templomba, a hatalmas hajó zsúfolásig megtelt. Innen is, onnan is ismerősök szeme villant rám, szótlanul számba vettük egymást. Ti is itt vagytok, ti is!

A mise elkezdődött. Két fiatal káplán végezte a szertartást, jelen volt a bátaszéki plébános úr is. A hosszadalmas prédikációban csak úgy mellékesen ejtették ki Németh Kálmán nevét. Kiváló



operaénekes énekelt, éteri hangú helyi kórus adta elő az Áve Máriát. Csodálatos volt. Mégis, mintha eltévedtem volna és egy másik halott szertartására keveredtem volna.

A mise befejeztével Potápi Árpád, Bonyhád város polgármestere, bukovinai székely származású országgyűlési képviselő mondta el Németh Kálmán nekrológiát. Felidézte életútját, cselekedeteit. Emlékeztette a hallgatóságot arra az egyáltalán nem túlzó igazságra, hogy az ő hatalmas áldozatvállalása és küzdelmei nélkül ma nem beszélhetnénk Magyarországon bukovinai székelyekről. Végezetül Szabó Aladár, Németh Kálmán józseffalvi kántorának fia emelkedett szólásra. A most nyolcvanéves Aladár bácsi hangja elcsuklott, amikor felidézte első találkozásuk emlékét. Ötéves kislány volt, amikor Németh Kálmán Józseffalvára került, és felkereste őket. Nem tudom, Aladár bácsi sejti-e, milyen fontos művelődéstörténeti pillanatot rögzített a memóriája? A plébános azt mondta az édesapjának, hogy két hold földet ad, ha megszervezi a kórust. A bukovinai magyar falvakban rövid időn belül kivirágzott a kórusmozgalom. Aladár bácsi korán árván maradt, előbb ministránsa, majd magyarországi éveiben kántora lett Németh Kálmánnak. Ő volt az, aki fáradtságot nem ismerve munkálkodott a szükséges anyagiak előteremtésén, hogy az elhunyt végakaratainak megfelelően megtérhessen övéhez.

Hatalmas menetben kísértük Németh Kálmán hamvait a temetőbe. Két székelyruhás kakasdi fiatal lépegetett az urnavivők mögött. A kicsi urna a hön szeretett nagyanyja sírjába helyeztetett. A sír beszentelése után a Bátaszéki Székely Népdalkör és a Bonyhádi Székely Népdalkör búcsúztatta a székelyek papját szép halottas énekkel, aztán elfújtuk a Székely himnuszt. Tényleg elfújtuk, tiszta szívből zengtük. A gyászos szöveggel ellentétben, diadalmasan. Azzal a jóérzéssel, hogy mindenek ellenére, mi, ma élő bukovinai székelyek hazahoztuk a papunkat Amerikából. Megköszöntük neki, hogy ő hazahozott minket a kétévszázados számkivetettségéből, megmentett a biztos elmúlástól.

Kóka Rozália

# Németh Kálmán és a bukovinai székelyek

1932-ben lett a bukovinai Józseffalva plébánosa. Édesapja tréfásan a „bukovinai székelyek Mózesének” nevezte, amikor a bukovinai magyarok hazahozataláról álmodozott. Id. Németh Kálmán nem is sejtette, hogy fia nemsokára, az öt bukovinai magyar falu, Józseffalva, Hadikfalva, Andrásfalva, Istensegíts és Fogadjisten népét kegyetlen küzdelmek árán, de hazamenekíti.

Dr. Németh Kálmán 1897. január 26-án született Szamosújváron. A szerzetesi hivatást választotta, a ferencrendiek fogarasi, székelyudvarhelyi és kolozsvári kolostoraiban teltek ifjú évei. Kolozsváron szerzett bölcsész diplomát. Újságírással, festéssel, zenével is foglalkozott, lángoló hitszónok volt. Sokoldalú tehetségével, nyughatatlan művészelkével nehezen tudott megfelelni a szerzetesi regulák előírásainak. Többször konfliktusba került előljáróival. Önként jelentkezett Robu Mihálynál, a magyargyűlölő jasi püspöknél, hogy az Isten háta mögötti Bukovinában szolgáljon. Józseffalvára helyezték, ahol akkoriban nem volt se magyar tanító, se pap.

Az első világháború idején Bukovina hadszíntér volt. A háborút követő békekötések után Bukovina osztrák fennhatóság alól román fennhatóság alá került. A bukovinai magyarok teljesen elszakadtak Magyarországtól. Mérhetetlen szegénységben, az éledő román nacionalizmus és sovinizmus fojtogató szorításában vergődtek. A magyar tanítókat elűzték, a magyar nyelvű kultúra minden megnyilvánulása a templo-

mok falai közé szorult. Hadikfalván, Andrásfalván és Istensegítsen szerencsére, nagyműveltségű papok szolgáltak. Józseffalva népe ezidőtájt teljesen magárahagyott volt, ide érkezett ez az apostoli lelkületű fiatal pap.

Mintha egész életében hozzájuk készült volna. Könyveiből tudjuk, hogy a bukovinai magyarság iránt már zsenge gyermekkorában nagy érdeklődés támadt szívében. Egy alkalommal édesapjával távcsövön nézegették a határról a távoli bukovinai völgyeket, s beszélgettek a „bezárt szobáról”, amelyben a bukovinai magyarok senyednek. A kisfiú sokáig arról ábrándozott, hogy ő majd kiszabadítja őket. Aztán egy bukovinai fiúcska vetődött a városukba, akivel jópajtásásgba keveredett.

Kamaszodó fiú volt már, amikor megpillantotta Beszterce utcáján a Dél-Erdélybe kivándorló nyolcvan bukovinai székely család szekérkaravánját. Minden gátlását levetkőzve futott a szekerek mellett, s kérdezte az embereket, hogy kik ők és hová mennek? Gödöllőről származó történelem tanára szólította meg, s a madéfalvi véreng-

zéstől kezdve elbeszélte neki a kivándorlók történetét.

Első józseffalvi éjszakáján le se hunyta a szemét. A lepusztult, sok éve elhagyott plébánián az anyakönyveket olvastatta. Megrendülten állapította meg, hogy gyermekek százai halnak meg évente torokgyíkban. Első gondolata az volt, hogy megfutamodik, de a második az, hogy felemeli ezt a népet. Végtelen szeretettel, együttérzéssel és segítőkészséggel fordult hívei felé.

Nemsokára teljes valójában megismerte a bukovinai magyarság nyomorult, kiszolgáltatott állapotát, reménytelen jövőjét. Paptársaival együtt azon fáradozott, hogy a bukovinai székely közösséget lélekben megerősítse, összekovácsolja. Hatalmas lelkesedéssel fogott munkához. Először is kórust szervezett, orgonát építtetett egy ügyes székely ezermesterrel, halastavat ásátott, fenyvest telepített, megszervezte a tűzoltóegyesületet.

Azt akarta, hogy a magyarországiak is tudomást szerezzenek erről a maroknyi, idegenben sínylődő magyarról. Írókat hívott Bukovinába. Ignác Rózsa és Halász Antal



Bukovinai székelyek egy budapesti kiállításon, 1941-ben. A kép bal szélén Fábian Mátýásné (Andrásfalva), középen dr. Németh Kálmán, jobbra mellette szeretett józseffalvi ezermestere, Székely Albert.

is írt egy-egy szép könyvet a bukovinai magyarokról.

Miközben Józseffalvából egy csodálatos mintafalut varázsolt hívei segítségével, Bukovinát ismét megcsapta a háború szele.

1938-ban a környékbeli német falvak lakosságát Németországba telepítették. Itt zúdult át a lengyel menekültek áradata, amikor 1939-ben Németország lerohanta Lengyelországot.

1939 áldozócsütörtökjén néhány óra alatt porrá égett Józseffalva. A virágzó falu helyén csak füstölgő hamu maradt. Németh Kálmán drámai segítségkérésére megmozdult az egész Erdély, de a környékbeli magyar és román bukovinai falvak népe is. Néhány hónap elteltével felépült a falu. Németh Kálmán arra kérte az újjáépítést vezető Kós Károly építész, hogy úgy építsék fel a házakat, hogy könnyen szét lehessen szedni azokat, s ha a helyzet úgy hozná, valahol máshol fel lehessen építeni. Németh Kálmánban ekkor már erősen érelődött a hazatérés gondolata.

Dr. Németh Kálmán tevékenysége, különösen a tűzvészt követő szervezőmunkája felingerelte a román hatóságokat. Figyelték, zaklatták, letartóztatták, felelősségre vonták, munkáját akadályozták.

1940 augusztusában Budapestre utazott és megpróbálta rábírní a kormány tagjait a székelyek hazahozatalára. Csak egyetlen támogatót tudott megnyerni az ügynek: Teleki Pál gróf, Magyarország miniszterelnöke támogatta a hazatelepítés gondolatát, de ő is csak egy későbbi, nyugodtabb időben tudta elképzelni a terv megvalósítását.

Németh Kálmán nem tért vissza többé Bukovinába, hanem Budapestről buzdította a katonaköteles fiatalokat, hogy szökje-

nek át Magyarországra. Megindult az átszivárgás, az áttelepülők szétszóródtak. A tállyai Rákóczi kastélyban, a Szerencsi cukorgyár épületeiben, Kassán lebombázott gyárépületekben kialakított ideiglenes szállásokon húzták meg magukat. Bukovinában feltartóztathatatlanul felbuzdult a nép, ám Magyarország nem tudott érdemben foglalkozni az áttelepülők ügyével.

1941. áprilisában, Magyarország az előzetes békeszerződés ellenére, részt vett Jugoszlávia lerohanásában. Teleki Pál miniszterelnök öngyilkos lett. Németh Kálmán kétségbeesetten ostromolta a hivatalokat. Bonczos Miklós hozzájárult, hogy a bukovinai székelyeket telepítsék Bácskába.

Szó se lehetett a házak odaszállításáról, a székely családok csak a legszükségesebb holmit vihették magukkal.

1941. május-június hónapban 13 500 bukovinai székelyt és 1000 moldvai csángót telepítettek le a Szabadkától Újvidékig elszórt falvakban.

Boldog, lázas tevékenység kezdődött. A földhözjutottak szorgalmasan dolgoztak, templomokat, iskolákat, egészségházakat építettek. Németh Kálmán Bácsjózseffalvából ismét „mintafalut” kívánt formálni. Kormánytagok és a sajtó képviselői látogattak egymás után az újonnan hazatérteket. A székelyek a boldog lázban észre se vették a közeledő veszedelmet. Németh Kálmán a telepítésről szóló, Százezer szív sikolt című könyvén dolgozott. Könyve 1943-ban meg is jelent.

Amikor 1944 októberében a rádió bemondta, hogy a székelyek meneküljenek, mert halálos veszedelemben vannak, a menekülő szekerek elé állt: – Ne menjenek sehova! Nem igaz a hír! Nem lehet igaz!



dr. Németh Kálmán saját kötetét – „Százezer szív sikolt”, Könyvműhely, 1943, Bácsjózseffalva – dedikálja.



A józseffalvi feszületről lefeszített korpusz  
fotó: Kunkovác László (1991)

Bácsjózseffalva, vasútállomás



Sajnos igaz volt.

1944-45 telén, a Dunántúlon szétszóródva, istállókban teleltek ki a családok.

Csuka Zoltán költő ezekben az időkben találkozott össze Németh Kálmánnal. Pécs fölött csillag című, kéziratban maradt visszaemlékezésében így ír: „Ezekben a bombatámadások napokban találkoztam Pesten utoljára Németh Kálmánnal, a józseffalvi székelyek papjával, aki a bukovinai székelyek történetének utolsó néhány évét irányította. A próféta, apostol és a demagóg népvészér egészen különös keveréke volt, s ha a német náci eszmék nem keverték volna zavarosra a magyarságot, talán tisztább és nagyobb apostola lett volna népének, mint így!”

A kétségbeesett, önvádtól marcangolt pap már nem volt ura a helyzetnek. Csak attól óvta híveit, hogy a „magyar térképről” le ne menjenek.

1945 tavaszán dr. Bodor György kormánybiztos megszervezte a bukovinai székelyek letelepítését. A Völgységbe, Baranya és Bács-Kiskun megye németeklakta településeire irányították a Bonyhádon összereseglett családokat. A németek egy részét már elvitték Szibériába, másokat a Potzdami Egyezmény alapján kitelepítésre jelöltek ki.

Józseffalva népe kettészakadt: Bátaszék-re és a Mohács melletti Székelyszabarba telepítették őket. Németh Kálmán szeretett volna Bátaszéken maradni a híveivel, de az akkori, hivatalban lévő plébános, Botz József megakadályozta ebben. Akkor Németh Kálmán szerette volna híveit Vaskútra költöztetni, de a hívek már nem mozdultak Bátaszékről, először fordultak szembe papjuk akaratával.

Mindszenty hercegprímás kegyeit is elvesztette. A főpap eleve helytelenítette a bukovinai székelyek hazatelepítését, s külö-

nösen a németek falvaiba való beköltöztetését. Németh Kálmánt Mórásra helyezték.

1946-ban letartóztatták Dálnoki Veres Lajos tábornokot. Németh Kálmán vele is kapcsolatban állt. Leveleit megtalálták a tábornok lakásán, ezért Németh Kálmánnal is házkutatást tartottak, összeesküvéssel vádolták. Ő Rajk László belügyminiszterhez, egykori székelyudvarhelyi ministránsához fordult panasszal. Rajk jóindulatúan figyelmeztette, távozzék az országból.

1947-ben elhagyta Magyarországot. Az Egyesült Államokban, Nyugat-Pennsylvániában, Brownsville nevű városkában szolgált csaknem két évtizedig. Élete végéig szakadatlanul sóvárgott székelyei után. Barátai írták-mondták, hogy nem jelent meg egyetlen egy cikke sem, amelyikben valamilyen képpen bele ne szötte volna kedves népét. 1966. március 26-án halt meg, egy lezárt vasúti sorompó előtt állt meg a szíve. Koporsóját az 1956-os Corvin-közi hősök, a Pongrácz testvérek emelték vállukra, s az elizabethi magyar apácák temetőjében temették el. Hívek és tisztelők sokasága kísérték.

1970. július 26-án avatták fel a sírkövet és emléktábláját. Úgy tűnt, ott lesz a „bukovinai székelyek Mózesének” örökös nyughelye. S ha itthon fel is vetődött olykor a gondolat köreinkben, hogy Németh Kálmánt haza kellene hozni, ez képtelenségnek tűnt. Csak az egykori kis ministráns szeretete lobogott évtizedeken át. A Nagydorogon élő egyszerű vasutasember, Szabó Aladár tartott ki rendíthetetlenül. Idős korában szinte már csak ennek a gondolatnak élt, hogy a székelyek teljesítsék hazavezérelő papjuk, dr. Németh Kálmán végakarátát.

2005. szeptember 24-én a bukovinai székelyek hálás kegyelettel helyezték el hamvait a bátaszéki temetőben.

Kóka Rozália

## CSAK A KÖLTŐ SÁLA, CSAK A HEGEDŰTETŐ

Kenéz Ferenc versei elé

„... egyszer egy vak emberrel utaztam Váradtól Szalontáig és elbeszélgettünk. Amikor elbúcsúztunk, azt mondta: »Ön költő.« Zavarba jöttem. Nem értettem, miért mondja ezt nekem. »Középtávfitó vagyok« – hebegtem. Később, amikor abbahagytam a futást és olvasgatni kezdtem, visszagondoltam a vak szavaira. A kifejezéseknek még nem volt bennem tartalma, lelki fedezete, de távlatokat nyitott bennem, úrt, amelyet be kellett töltenem. Így kezdtem el verseket írni.» – vallotta költői indulásáról Kenéz Ferenc a hetvenes évek közepén, nemzedéktársának Gálfalvi Györgynek.

A költőt testi valójában 1977 telén ismerem meg a széki kocsmában. Temploméptő Márton nagybátyám mutatott be életem első „eleven” költőjének. Kenéz verseiből már személyes találkozásunk előtt is gyakran olvastam fel diáktársaimnak.

Azon nem lepődtem meg, hogy a szemembe néz, van keze, lába sőt füle is, de azon igen, hogy engem egyből sörrel, cigarettával – Marosestivel! – kínál és mindezek tetejében még tegezhetem is...

Mire e sort leírom, bizonyára a kedves olvasó is rájön, hogy a magyar érettségien melyik kortárs költőről beszéltem volna a legszívesebben...

„... miért is szeretik annyira a villamosok és autóbuszok utasai manapság a Kenéz-verseket? Bizonyára azért, mert a villamos és az autóbusz utasai manapság oly ritkán jutnak Kenéz-versekhez, hiánycikk a Kenéz-vers, mint mondjuk az elefánt füle...”

(Tizenegyedik budapesti vers)

1984 telén széki Sára-bálba hívtuk a költőt és feleségét. A táncrendek szünetében Kenéz Ferencet pillanatok alatt körbeállták a fiatal lányok és legények, szinte cipőorr-közelségbe kerültek a kérdéseiből soha ki nem fogyó, rokonszenves vendéggel.

- Hagyd őt! – szölt rám Ágnes, a költő felesége, Feri mindig feltalálja magát! Gyere, mi addig énekeljünk! Ágnes csengő hangján egy széki lassúba kezdett, amit az Ilka-banda is nagy odaadással kísért.

Hazafelé csak a költő fehér sála, csak a gyantaporos hegedűtető olvadt bele a táj ezüstragyogásába.

Már napok óta ömlött, szakadt a hó. Előbb megülte egész testünket, majd tornyosodni kezdett vállunkon, akár az időtlenség a makulátlan időn...

Széki Soós János

KENÉZ FERENC VERSEI

## *Az asszony s a férfi*

Ül a család a havas ablakkeretben  
zöldellő vacsora-fényben mintha ott-feledetten  
ülnek kavargó hóesésben apróka asztaluknál.

A gyermek a jelennel játszik.  
a nő a jövőre vár  
a férfi makacsul  
egy talán soha-nem-volt múltat próbál

az óra szétkongó nyarakat jár  
a gerendás mennyezet alatt.

Ül ül a család a vacsora-fényben  
szertebolyongó hóhullás-szelídségben

egyforma kétségbeeséssel kapaszkodva  
egymásba a székbe önmagukba.

Odakinn sorra elvonulnak  
a közeli s távoli ismerősök  
ki síbakancsban  
ki lóháton  
ki gépkocsival

megállnak a havas ablakkeretnél  
s maguk sem tudva mit nyerhetnek  
vagy mit veszhetnek e pillantással  
benéznek ablakukon

Íme az asszony s a férfi! – mondják  
inkább tűnődve mint szomorúan

s lassan továbbindulnak a hóhullásban.  
Az óra kongó nyarakat jár  
asszonyszóval hull le a karácsony

zöldtűzű vacsora-lángjuk  
szertevilágít a havas tájon

ülnek apróka asztaluknál  
csupáncsak egymás által számon tartva

ülnek szinte ott-feledetten

ülnek apróka asztaluknál  
hóhullás ünnepi díszébe temetetten.

## *Így van ez rendben*

Nem járatták a romániai magyar  
Napilapokat,  
Soha nem voltak Kalotaszegen,  
Egyáltalán nem foglalkoznak  
– például – Trianonnal,  
Nem kutatnak isten-háta-mögötti  
Székely falucskákban öreg agyagedények  
Után, a csíksomlyói búcsúban  
Egyetlen egyszer meg nem  
Fordultak, nincsen rokkájuk,  
Tulipános ládájuk, nem veszik  
Számba karácsony táján  
Az elhunyt erdélyi rokonokat.  
Az újévi koncert után  
Komótosan hazaballagnak,  
Leveszik a kalocsnit,  
Bekanalazzák a párolgó  
Húslevest. Mire a templomok  
Rozettáit befödi hóval a szél,  
Már rég alusznak  
A bécsi filharmonikusok.



EPLÉNYI ANNA



### Második budapesti vers

Ahogy jöttem haza  
az Utolsó kínai császárból  
gyalogszékemben a körúton át  
a Keleti pályaudvarig  
lefüggönyözött ablakomon át is  
láttam a port a kirakatokban  
pedig a gyalogszékvivők a Baross téren  
trappban vágtak át aztán trappban  
végig a Thököly úton  
lefüggönyözött ablak mögött ültem  
senki nem tudta ki ül az ablakfüggöny mögött  
még a Román Követség emberei sem tudhatták  
így hát eléggé nagy meglepetés volt  
amikor a hordvivők hirtelen megálltak  
felség hajolt be az egyik finoman félrevonva a függönyt  
régóta ismerem mandzsúriai akárcsak én  
felség mondta ujjával éppen csak érintve a függönyt  
kenéz ferenc született nagyszalontán ezerkilencszáznegyvennégyben  
hallottam hirtelen a függönyön túlról románul  
édesanyja mogyorós gizella apja neve kenéz ferenc  
mit marhászkodik itt szálljon ki azonnal ebből  
testvére ferenc gizella született ezerkilencszázharminchétben  
szálljon ki azonnal ebből a gyaloghintóból  
sógora farcádi istván született ezerkilencszáznegyvenkettőben  
ide azonnal a császári pecsétet koronát címeres gyűrűt  
átülni a hetvennyolcas autóbuszra  
és nehogy még egyszer ilyet csináljon  
mert soha nem látja meg Mandzsúriát.

### A város egykori bajnoka

Vár engem ott egy hely,  
A nagyszalontai főtéren,  
Ahol az almát majd én mérem,  
Almát, körtét és egyebet,  
Mint apámról, rólam sem tudnak  
Majd egyebet,  
Ki is kacagnak tán a gyerekek,  
Összesúgnak és kikacagnak,  
Hogy lóg a cipőmből a madzag,  
Nem tudják majd, hogy mennyi ideát  
Temettem én el odaát,  
Furcsállják tán, hogy mindig  
Mosolygok, ismerni fogják  
Az almás bolondot,  
Ismert leszek, mint kamaszkoromban,  
Mikor a város friss bajnoka voltam,  
Tehetségesnek mondott,  
Jóraivaló diák,  
No persze, ez a város  
Már nem ismeri amannak a fiát,  
Nem tudja majd ünnepélyen a diák,  
Hogy verset, mit oly szépen szavalt,  
Az öreg írta, a kisöreg,  
Ki örökké ott ül  
A főtér sarkán,  
Mosolyogva a sorsán s az almán,  
Mert a kettő, lám egybefutott,  
Ágtalan lett és  
Lepotyogott.



# Karsai Zsigmond

A Népművészet Mestereinek kiállítása – II. rész

*Előző számunkban Erdélyi Tibor fajaragó munkáiból válogattunk. Az őszi Kecskeméti Népzenei Találkozó másik képzőművész vendége Karsai Zsigmond festő volt, akinek kiállítását szintén nagy szeretettel fogadta a közönség. Ezúttal a népművészethez ugyancsak – személyesen és műveiben is – ezer szállal kötődő alkotó képeiből tárunk néhányat olvasóink elé.*

KARSAI ZSIGMOND bemutatását úgy szokás kezdeni: a Maros bal partján fekvő Lőrincrévén született. Évek óta ez a visszatérő reklámja a Lőrincrévi Táncháznak. Ebből a forrásból merítette Zsiga bácsi a híres pontozóját.

Ennek a vidéknek a dalait Kodály Zoltán külön daltájegységként említi, s 1982-ben a Zeneműkiadó Kiss Lajos néprajztudós gondozásában önálló könyvként jelentette meg a következő címmel: Lőrincréve népzeneje, Karsai Zsigmond dalai. (Ebben a kötetben Karsai Zsigmondtól 860 dalt adtak közre.)

Nem túlzás, ha azt mondjuk, Magyarországon lényegében mindenki – például az Állami Népi Együttes tagjai is – tőle tanulták a pontozót. Tánccsként már 1961-ben megkapta a Népművészet Mestere kitüntetést.

Tanítói Lőrincrévén, középiskolai tanárai Nagyenyeden pallérozták. A festést Székely Mihály nagyenyedi rajztanár irányításával kezdte el, majd Kolozsváron Szolnay Sándor festőművész szabadiskolájában folytatta. 1943 őszén került Budapestre, a Képzőművészeti Főiskolára. Tanulmányainak folytatását a világháború mozgósításai és az újrakezdés nehéz éve akadályozták, végül is a főiskolát 1950 és 1954 között Papp Gyula, Berény Róbert és Poór Bertalan szakmai irányításával végezte el.

1950 óta Pécelen lakik, innen járt be a főiskolára is, majd 1965-től 1981-ig munkatársa volt a Népművelődési Intézet Vizuális Művészeti Osztályának, s egyik vezetője a Tokaji Művésztelepnek. A festésre inkább fél napok maradtak, de ezekben az években még



Lőrincréve református temploma (1939)

így is az ország számos településén mutatkozott be képeivel, önálló kiállításokon.

Karsai Zsigmondnál a festés, az éneklés és a tánc szinte elválaszthatatlanná vált, s szerintem ezek a tevékenységek nemhogy kioltották, hanem felerősítették egymást. Együtt jelentik a hagyománynak és a művészi megnyilatkozásnak azt a sajátos útját, amelyet Karsai Zsigmond képvisel a magyar kultúrában.

Festményei természetelvűek. Különösen gazdag variációját vonultatja fel a tájképeknek. E műfaj nagyszerűen érzékelteti az alkotónak azt az alapállását, hogy igazán csak a természeti környezet, az emberi magatartások és kapcsolatok ismeretéből, ösztönző erejéből jöhet létre eredményes találkozás. Az itt kiállított tájképek a természet nyomán alkotó, a természettel és élőlényekkel azonosulásig együtt élő ember festői vallomásai. A képek alapján meggyőzően bebizonyosodik, hogy azok a benyomások a legösszintebbek és legigazabbak, melyeket a közvetlen környezetéből meríti az alkotó. Karsai Zsigmond a tavaszt ezüstös szürkével, „virág illatával”, a nyarat meleget árasztó aranyával, az őszt barnájával és tüzes színeivel, a telet szűz tiszta fehérségével, friss, karakteres hangulattal fejezi ki. Az évszakra jellemzőek a tájak, a benne meghúzódó emberek és állatok. Friss, üde képek. Tiszta emberi érzelmek. Árnyalt, gazdag színvilág.

Festményeinek másik csoportját képezik a portrék. Érzékenyen megfestett női karakterek, továbbá önarcképek (különböző korszakokból), amelyek közül nekem legjobbat mond – önarcképként is – a három figurás pontozó. Karakteres fejekkel, az etnikum viseletébe öltözött emberekkel, kifejező mozgásokkal. Tánccukban benne van az értő hitelesség, a karakteres átélés. A tánccukban követett mozdulatok, az apró rezdülések és gesztusok nemcsak néprajzi, illetve táncos szemmel hitelesek, hanem festői eszközeiben is; a szín, a forma és a kompozíció megválasztásában is maradandó vizuális élményt nyújtanak. A termékeny alkotó által ezerszer átélt, áttáncolt valóság esztétikai élménnyé történő transzponálását hordozzák.

dr. Bánszky Pál

(Elhangzott a kecskeméti kiállítás megnyitóján, 2005. szeptember 8-án.)



KARSAI ZSIGMOND – BESOROZÁS ELŐTT (1972)



KARSAI ZSIGMOND – PÉCELI HALASTÓ (1990)

KARSAI ZSIGMOND – ESKETÉS 1939-BEN (1972; *Dobó Manna reprodukciói*)





KARSAI ZSIGMOND:

MASZKURÁK A FONÓBAN  
(1987)

PÁROSOK

(*Csombor Endre és felesége,  
Karsai Zsigmond és felesége,  
Fülöp Ferenc és Ferencz Éva;*  
1980)

MULATOZÓK  
(1957)

TÁNC LŐRINCÉVÉN  
(*magyarok-románok;*1977)

*Dobó Manna reprodukciói*





KARSAI ZSIGMOND – KÖDÖS TÁJ (1969)

KARSAI ZSIGMOND – NAGY ÉGÉS (1973; Dobó Manna reprodukciói)



# Pályázatfigyelő

TELEPÜLÉSEKNEK, INTÉZMÉNYEKNEK, KÖZÖSSÉGEKNEK, EGYÉNEKNEK  
A MAGYAR ÉS NEMZETKÖZI PÁLYÁZATOK HAVILAPJA

A **Pályázatfigyelő e-mail Értesítő** a Pályázatfigyelő Szerkesztőség e-mailküldő szolgáltatása, amelynek előfizetői a pályázati kiírásokat közvetlenül a szerkesztőségi rendszerből kapják. Ez a leggyorsabb, legteljesebb és legnaprakészebb szolgáltatásunk. Az e-mail Értesítő tartalmát Szerkesztőségünk semmilyen szempont szerint nem szűri. A felhasználók minden adatbázisunkba beérkezett pályázati kiírást, felhívást stb. megkapnak, mégpedig olyan sorrendben és mennyiségben, ahogyan rendszerünkbe bekerültek. Előfordulhat, hogy néhány napig nem, majd egyszerre több pályázatot is érkezik.

A felhasználók biztonsága érdekében a Szerkesztőség az általa küldött e-mailekhez semmilyen file-t nem csatol. Kérdéseiket az Értesítővel kapcsolatban az [ertesito@pafi.hu](mailto:ertesito@pafi.hu) címen várjuk.

## Pályázatfigyelő Havilap és e-mail Értesítő együttes előfizetése kedvezményes áron

Ha ezt a szolgáltatásunkat választja, az előfizetési időszak alatt a Havilapot postai úton minden hónap első hetében postázzuk, valamint a Pályázatfigyelő e-mail Értesítőt folyamatosan továbbítjuk a megadott e-mailcímre olyan rendszerességgel, ahogyan a Szerkesztőségbe a pályázatok beérkeznek. Ennél a szolgáltatásnál a Havilapot teljes áron, az e-mail Értesítőt féláron kapja.

Ha már van érvényes, pénzügyileg rendezett Havilap előfizetése, megrendelheti a Pályázatfigyelő e-mail Értesítőt féláron.

## Kiadó: i&i Kulturális Informatikai és Innovációs Kft., Felelős szerkesztő: Huszerl József

**Előfizetési lehetőségek:** On-line: a [www.pafi.hu](http://www.pafi.hu) honlapon  
Faxon: 06-1/214-3520  
Postai úton: Pályázatfigyelő Szerkesztősége 1251 Budapest Pf. 88  
E-mailen: [elofizetes@pafi.hu](mailto:elofizetes@pafi.hu)  
Személyesen a Szerkesztőségben, 1011 Budapest, Corvin tér 8.

**Kapcsolattartó:** Szokolárs Marianna szerkesztőségi titkár. Megrendeléssel kapcsolatos kérdéseire szívesen válaszolunk az [elofizetes@pafi.hu](mailto:elofizetes@pafi.hu) e-mail címen, vagy a 201-5256 telefonszámon munkanapokon 9-től 15 óráig.

## PÁLYÁZATFIGYELŐ ELŐFIZETÉSI DÍJAK (Az előfizetési díjak az áfát tartalmazzák)

### Pályázatfigyelő Havilap

Negyedéves előfizetési díj: 2 467 Ft  
Féléves előfizetési díj: 4 934 Ft  
Éves előfizetési díj: 9 867 Ft

### Pályázatfigyelő e-mail Értesítő

Negyedéves előfizetési díj: 2 363 Ft  
Féléves előfizetési díj: 4 725 Ft  
Éves előfizetési díj: 9 450 Ft

### Havilap és e-mail Értesítő együttes előfizetése kedvezményes áron

Negyedéves előfizetési díj: 3 648 Ft  
Féléves előfizetési díj: 7 297 Ft  
Éves előfizetési díj: 14 592 Ft

### Pályázatfigyelő e-mail Értesítő kedvezményes áron Havilap előfizetőknek

Negyedéves előfizetési díj: 1 181 Ft  
Féléves előfizetési díj: 2 363 Ft  
Éves előfizetési díj: 4 725 Ft



November 3-án megnyílik a  
**MesterPorta.**  
Hiteles népművészeti alkotások  
Magyarország valamennyi tájegységének  
legjelesebb kézműves mestereitől!

Népzenei és világzenei hanglemezek,  
valamint népművészeti tárgyú  
könyvek, videók, dvd-k  
legnagyobb választéka Magyarországon.

**Szeretettel várjuk!**

H-1011 Budapest, Corvin tér 7.  
telefon: 266-5091, e-mail: [galeria@nesz.hu](mailto:galeria@nesz.hu)  
nyitvatartás: hétfő-péntek: 11<sup>00</sup>-19<sup>00</sup> óráig

## Pályázat néptáncoktatóknak a néptáncoktatás módszertani megújításáért

A pályázat kiírója: a Hagyományok Háza és a Magyar Pedagógiai Társaság Hagyományismereti Szakosztálya

A pályázati anyagnak tartalmaznia kell havonkénti bontásban:

- az elsajátítandó táncanyagot és a tanítás módszereit
- a játékokat forrásmegjelöléssel
- készségfejlesztést a feladatok, gyakorlatok ismertetésével
- hagyományismereti (művészeti iskolában folklórisztikai) témakörök megjelölését a feldolgozás módszerével együtt

Kategóriák:

- óvoda
- általános iskola 1-4 osztálya (évfolyamonként)
- általános iskola 5-6. osztálya
- iskolai néptánc szakkör (alsós vagy felsős korosztály számára)
- művészeti iskola néptánc előkészítő
- művészeti iskola alapfokú néptáncoktatás (évfolyamonként)
- művészeti iskola továbbképző (évfolyamonkénti bontásban)

A pályázat jelíges. A pályamunkán csak a pályázó jelíge szerepelhet, a pályázat mellékleteként zárt borítékban a pályázó neve, lakcíme. A pályázatot a Hagyományok Háza címére „Néptánc-tanterv” felirattal lehet eljuttatni (1011 Budapest, Corvin tér 8.).

A leadás határideje: **2006. március 12.**

Az elbírálás határideje: **2006. április 10.**

A kategóriagyőztesek pénzjutalomban, a további jó színvonalú pályamunkák könyv- és CD-jutalomban részesülnek. A pályázat eredményét a Hagyományok Háza honlapján tesszük közzé ([www.hagyomanyokhaza.hu](http://www.hagyomanyokhaza.hu)), a legjobb pályázókat levélben is értesítjük. A pályázattal kapcsolatos további információ: [dobos.bea@hagyomanyokhaza.hu](mailto:dobos.bea@hagyomanyokhaza.hu), tel: 212-2883; [sandor.ildiko@hagyomanyokhaza.hu](mailto:sandor.ildiko@hagyomanyokhaza.hu), tel: 201-4492.



## PÁLYÁZATFIGYELŐ MEGRENDELÉS

Megrendelem a Pályázatfigyelő Havilapot 2006. .... hónaptól 2006. .... hónapig ..... példányban  
Megrendelem a Pályázatfigyelő e-mail Értesítőt 2006. .... hónaptól 2006. .... hónapig  
Megrendelem a Pályázatfigyelő Havilapot és e-mail Értesítőt együtt 2006. .... hónaptól 2006. .... hónapig, a Havilapot ..... példányban  
Megrendelem a Pályázatfigyelő e-mail Értesítőt kedvezményes áron 2006. .... hónaptól 2006. .... hónapig – Havilap előfizetésem pénzügyileg már rendezett számlájának a sorszáma: .....

**Fizetés módja:** átutalással vagy rózsaszín postautalványon (ebben az esetben kérjük a postautalványt az alábbiak szerint címezni: i&i Kft. 1011 Budapest, Corvin tér 8. Banki adatokat a postautalványon ne tüntessenek fel!), vagy készpénzzel a Szerkesztőségben. (1011 Bp. Corvin tér 8.)  
(Kérjük, hogy az Önnek megfelelő részt aláhúzással jelölje!)

**Számlázási adatok** – név: \_\_\_\_\_  
– cím: \_\_\_\_\_  
– bankszámlaszám: \_\_\_\_\_ telefon: \_\_\_\_\_

**A Havilap kézbesítési címe, ha nem azonos a számla címzettjével):**

– név: \_\_\_\_\_  
– cím: \_\_\_\_\_

**e-mail Értesítő megrendelése esetén e-mailcím** (ahová a szolgáltatást kéri): \_\_\_\_\_

**Kapcsolattartó neve közületi előfizető esetén:** \_\_\_\_\_

Tájékoztatjuk, hogy megrendelését követően az előfizetési díjról számlát küldünk. Kérjük, hogy csak a számla kézhezvétele után rendezze az előfizetési díjat a fizetési határidő betartásával és a számla sorszámanak feltüntetésével. Megrendelése az előfizetési díj beérkezésekor válik érvényessé.

Dátum: \_\_\_\_\_

Ph.

\_\_\_\_\_  
aláírás  
(intézmény esetén cégszerű)

folkMAGazin

## – A Hagyományok Háza táncos továbbképzései, tanfolyamai –

### „A Kárpát-medence táncos öröksége” Néptáncos hétvégék a Hagyományok Házában

Téma: A Kárpát-medence cigánytáncai  
A tanfolyam a pedagógusok továbbképzési rendszerében akkreditált.

Az alapítási engedély nyilvántartási száma: OM 272/51/2004.  
Az indítási engedély nyilvántartási száma: OM 273/119/2004.

Időpontok:

1. 2006. február 25-26.: Szászcsávási táncok
2. 2006. március 18-19.: Nyírségi cigánytánc
3. 2006. április 29-30.: Örkői táncok
4. 2006. május 20-21.: Kalotaszegi csingerálás

Vendégeink minden alkalommal adatközlő zenészek és táncosok, az adott tájegységről vagy faluból!

A gyakorlati oktatás mellet a képzés elméleti előadásokat is tartalmaz.

A tanfolyam időtartama 4 hétvége (60 óra).

Jelentkezni tanfolyamon kívül is lehet, akár alkalmanként is.

### Tájegységek játék- és táncszempontú ismerete Választott tájegység: Galga-mente

Olyan előképzett pedagógusok részére hirdetett tanfolyam, akik rendelkeznek már korábban megszerzett szakmai ismeretekkel. A tájegységenkénti elméleti és gyakorlati ismereteiket bővítve alkalmazni tudják a kerettantervben leírt néptánc program tudatos átadásakor. Szakkör, esetleg iskolai együttesi formában tudják a gyermekek táncos tudását gazdagítani

A képzés tematikai egységei:

néprajz, népi játék, néptánc, népzene

Oktatók: Széphalmi Zoltán és Tóth Judit

A jelentkezés feltétele: pedagógus végzettség

A jelentkezés módja:

a jelentkezési lap visszaküldésével 2006. január 31-ig.

Meghirdetett időpont: 2006. február 13. - június 5.

A képzések helyszíne: Hagyományok Háza

A csoport maximális létszáma: 25 fő

Részvételi díj: 35. 000,- Ft

A tanfolyamok helyszíne:

Hagyományok Háza (1011 Bp., Corvin tér 8.)

Információ és jelentkezési lap kérhető: Dobos Bea, tel./fax: (06.1) 212-2883

E-mail: [dobos.bea@hagyomanyokhaza.hu](mailto:dobos.bea@hagyomanyokhaza.hu)

Bővebb információ: [www.hagyomanyokhaza.hu](http://www.hagyomanyokhaza.hu)



# A kalotaszegi táj három leánya

Gondolatok a kalotaszegi táj arculatának és lelkének változásairól

Kisdiákként futkorásztunk a Városmajori Iskola folyosóin, amelynek falán népviseletbe öltözött leányok, régi, kék parasztházak, vidám öregemberek fényképei lógtak; a lépcsőfordulóban pedig a Varjúvár hatalmas, egész falat beborító „óriás” fényképét többször is megcsodáltam! Az iskola emlékműsorán minden évben elhangzott: Itt, a Varjúvárban élt, dolgozott, tervezett, írt és rajzolt... Kós Károly. *„Micsoda hatalmas vár! Biztosan boldog ember lehetett, hogy ekkora várban élt! Varjak is éltek vele együtt ebben a csodaszép kastélyban?”* – gondoltam akkor...

Tizenöt évvel később, az egyetemisták által az 1914-es Sztánai Farsang emléké-

re újjászervezett hagyományörző bál alkalmával jártam életemben először, immáron felnőtt fejjel Kalotaszegen. Amikor ebben a csipkerózsika álmát alvó havas tájban, néhány öreg tölgy között megpillantottam a Varjúvár kicsiny tornyát, egy gyermekkori emlékkép ugyan összeomlott bennem, de egyúttal egy csodálatos, eszmei múltú táj nyílt ki előttem, amely sokakat rabul ejtett már; ez Kalotaszeg világa!

Nincs könnyű feladatomból újat írni, megannyi történelem-, táj- és néprajzkutató kiválóság után, mint a fiatalon elhunyt Jankó János, a Kalotaszeg híressé tevő Malonyai Dezső, s a táj megannyi mozzanatát jól ismerő Kós Károly után. Néhány éve én is

rendületlenül járom Kalotaszeg tájait, falvait. Az állítólag létező *„Kalotaszeg-szerelem”* engem is utolért. Évről-évre megismerek néhány völgyben megbúvó kicsiny falut, lakóit, akikhez bármikor visszatérhetek. Minél többször látom e tájat, minél jobban kiismerem az embereket, a falvak közt átívelő dűlőutakat és rokoni kapcsolatokat, annál jobban megértem az emberek összhangját azzal a tájjal, melyet önmaguknak formáltak életük során. Ebben az esszében saját élményeim, a táj történetét szeretném leírni tájépítész-szemmel, s mindazon jelenségeket továbbgondolni a jövő számára, melyek a kalotaszegi táj mai arcvonásain tűntek fel.

## EGY TÁJ – EGY CSALÁD

Mégis, mint a gyermekek, minden település más-más nevelést kapott a természettől és a történelemtől, és más személyiséggé formálódott az emberöltők folyamán. Ezekből az apró részletekből, személyes sorsokból bontakozik ki Kalotaszeg *táj-lélek-rajza*. A táj alakította-e a falvak személyiségét – kovácsolta eggyé, forgácsolta szét lakóit –, vagy az ember befolyásolta-e a táj arculatát? Már nemigen tudni, de ez a „hűséges házasság” olyan kincsekkel tölthette meg ezt a nagy rokonságot, amelyet máig is sokan, szenvedélyesen keresnek, hogy megtalálják a választ arra, miként lehet a minket körülvevő világgal harmóniában élni. Erdélyi utazásaimnak számos olyan pillanata, képkockája volt, melyek idővel egy-egy gondolattá, meglátássá summázódtak. E gondolataim kapcsán próbálom Kalotaszeg szellemiségét, a táj lélek-formálta *„arc-képét”* felfedezni.

*„Erre a Mindenható által kialakított területre”* – amint Béla király névtelen jegyzője elmondja Kalotaszeg megszállásának történetében – *„Tétény (Töhötöm) vezér a Meszes kapun át jött be.”* Ezer esztendő is eltelt azóta, s ma is a Királyhágó felől érkezünk legtöbbször e tájra, hiszen Erdélyországot változatlanul ez az útvonal köti a mai magyar határhoz. A szerpentin útja hosszan és soká kanyarog a Királyhágó sötét erdeiben, a Sebes-Körös szűk és talán félelmet keltő völgyében, mígnem Feketető, Csucsá és Kissebes után egyszer csak megnyílik a látóhatár, s kisimul a táj: mintha a teremtéskor hegyeit lankás dombokká egyengették volna el, hogy lakói e szelíd arcú tájban telepedhessenek meg. E *„portát”* nyugat felé már a Római Birodalom idején is Sebesvár földsánca védte, melyet ma

az út kissé elkertül; omladozó falai ma is festői szépségben állnak. Innen már Kalotaszeg táját pillantjuk meg, melynek belső harmóniáját és kisugárzását annál erősebben érzi az ide látogató, minél jobban megismerte lakóinak lelkivilágát.

Határoló hegyeit látván úgy érezhetnénk, hogy medencében járunk, pedig valójában éppen a középen megemelkedett boltozat, a Riszeg-hegy (747m) az, amiről tiszta időben egész Kalotaszeg és fél Erdély látható. A domboldalakra hulló esőcseppek három völgyön hagyják el e tájat. Így osztja az égből érkező víz – a három patak –, a Körös, az Almás-patak és a Nádas-patak Kalotaszeget Felszegre, Alszegre és Nádas-mentére. Negyedik völgye, a Kapus és Szamos-vízgyűjtője mentén terül el, hol még egy keskeny út vékony fonálként fűzi össze a kalotaszegit a tordai magyarsággal.

A Ri(é)szeg-hegyet ezért a kitüntetett szerepéért évente meg is koszorúzza a természet, s a kalotaszegiek egyaránt. Május elején a henyé boroszlán rózsaszín virágjába és bódító, ré(i)szegítő illatába borul a hegytető. Mindhárom szegről jönnek mulatni környékből, hogy magukba szívják a tavasz áldását, találkozzanak a szomszéd Szegre került rokonokkal, és gyönyörködjenek a tájban.

Sok ezer kalotaszegi egykoron egy töről fakadt: egy család volt, három gyermekkel. A három leány-testvér: Felszeg, Alszeg és Nádas-mente.

*•*  
*A legidősebb testvér, a korban rangidős, bölcs és mértéktartó Felszeg, ki hüen ragaszkodik a hagyományaihoz, amit őseitől örökölt. Mint első gyermek, tudja mit kell tegyen, hogy népét, vérét és összegyűjtött kincseit el ne herdálja, hanem örököseire hagyja.*



A Vigyázó (Vlegyásza) északkeleti előhegyeinek alja és a Gyalui havasok északi nyúlványai által lehatárolt szegelet, a Kalotaszegi-medence, amely mindig is a nagy tájegység központi területe volt. Ebben a „szívben” telepedtek meg Felszeg falvai. Hűvös, zord vidék. Az itt élők gondolataira, gazdálkodására nagy hatással van az 1838 méter magas Vigyázó hegyormja. A Kalota-hegyhez – ahogyan egykor nevezték – több időjólást is kötnek: „A tavasz igazán csak akkor veszi kezdetét, ha az ormot hó már nem fedi! Eső lesz, ha a Vlegyásza közel jön, felmagasodik, és zöldje tisztán látszik! Jó idő lesz, ha reggel le van rokkanva, vagy orma meg van lapulva, s aszály (fekete füst) látszik rajta.”

E tájon a tiszta, hideg vizet több patak vize adja. A Kalota vízeről kaphatta nevét az egykoron itt élő szláv eredetű Kaleta/Kalota nemzetség. A szó mai jelentése „hasít”, s máig is gyakori szláv családnév. Bizonyára innen kapta nevét a hegység és a vidék is. Már csak kevesen tudják, hogy Felszeg a legősibb része, és egyben keleti maradványa annak a Kalota nevű nagy területnek, mely a középkorban a Berettyótól a Körös forrásáig terjedt. Bihari részét, a Rétköz-Kiskörös-Berettyó közötti területét Kis-Kalotaként, a Nagyváradtól-Királyhágóig terjedő környékét Közép-Kalotaként ismerjük még a XVI. század hatvanas éveiből is. Végül a Meszesen túli része pedig Kalotaszeg, régiesen Kalota: Felszeg és Alszeg. A Körös és Almás-patak vízvidéke ekkor még Bihar megyei terület volt, egészen a reformációig, míg Kőrösfőtől keletre, a Szamos vízgyűjtője Kolozsvárhoz tartozott.

Az egész Kalotaszegen elterjedt az a babonás hiedelem, mely szerint a földet hatalmas cethal tartja; Valkón viszont úgy tartják, hogy az ember legfontosabb háziállata, a bivaly hordja a hátán. Talán nem véletlen az sem, hogy pont itt, Kalotaszegen egyedülként vallják azt a helyiek, hogy a föld alatt is van élet, s élnek emberek. S talán azért van ez így, mert a valkói völgy valóban elmélkedés és a Teremtővel való találkozás helyszíne!

Kevés vidéket ékesített az ember a Jóisten dicsőítésére olyan templomépítményekkel, mint Felszeget. Karc sú, égbe szökő, kicsipkézett zsindeyes templomtornyai Bánffyhunynak, Magyargyerőmonostornak, Magyarvalkónak, Kőrösfőnek, már távolról

jelzik „élet-utunk végállomását”. Egykoron bencés és a ferences szerzetesrend alapította szentélyeit, amelyeket az emberöltők erős, biztos fallal vettek körbe, talán, hogy a XXI. század emberének is lelki menedéket adhasson!

A valkai Bitó-hegy tűfokáról vagy Jékely cinteremben álló pavilonjának tornyocskájából a templomra tekintve érthetjük meg azt a gondolatot, melyet a falu tiszteletese fogalmazott meg: „a Jóisten, bizonyosan itt kell vegyen szállást idejének nagy részében”, mert sok szép hely lehet a világon, amelyet számára emeltek, de a valkai erődtemplom magával ragadó harmóniája földöntúlvá varázsolja a tájat, a falut és minden halandót, aki megpillantja. Itt nem lehet nem hinni a földön túli létben. A harangzúgás óév-újév estéjén egy órahosszát szól. A harangok ereje a torony ácsszerkezetén át épp úgy hatolt az égbe, mint a csontokon keresztül a lelkeinkbe. Míg ott, ezek a harangok így szólnak, nem vesztet el egy lélek sem azok közül, kik nemcsak hallják, hanem értik is még a táj Teremtő-Lelkének zúgását.

*A középső testvér Alszeg. Se nem bölcs-elmélkedő, sem széptékező, hanem e világban élő, józanesszű, dolgos leány. Piacra jár Hunyadra, zöldséges – gyümölcsökertjeiből és szőlőjéből él; a románsággal békességben. Nagy gazdagságra nem tett szert, mégis dolgos, szorgos, becsületes.*

Alszeg az Almás-patak felső folyásának medencéje, egyben a Kalotaszeg legmélyebb völgye, melynek falvai a Kalotaszeget Szilágysággal összefűző út mellett fekszenek. Az Almás patak Felsőfüldnél, Kalotaszeg egyik nyugati határfalvánál ered, s innen veszi útját észak-keletre, Zilah felé; így geomorfológiailag „kifelé vezet” Kalotaszegről. Ennek a vízrajzi határnak azonban fontos jelentősége van napjainkban is, hiszen épp ez a vízgyűjtő képezi ma is a határvonalat Kolozs és Szilágyság megye között, mely megbontotta ezt a hosszú századokon át szervesen egybetartozó tájat, mely egykor Felszeggel együtt a Bihari püspökséghez, majd részben a Sebes és Almási várbirtoktesthez, majd a XX. századig Kolozs Vármegyéhez tartozott. A jelenlegi Szilágysági közigazgatás megnehezítette és elválasztotta ebben az organikus tájszövetben a szívétől, Hunyadtól.

Váralmás, mely a Csákyak birtoka volt, áll romjaiban a tájegységet észak felé védő Almási Dezső Vár, valamint a Csáky-kastély. A Bánffy-hunyadhoz közeli magyarbikali, s az egykori ketesdi templom – melynek fatornya a legmagasabb volt egykor, de ma egy átépített változatát ismerjük –, korukban, rangjukban és szellemiségükben ugyanúgy méltó társai a Felszegieknek. Ezáltal is érződik az a szellemi kötődés, mely idősebb nővérehez fűzte.

Az Alszegei falvak szegényesek, lakói szerények, nem kérkedők. A románsággal jól megférnek, mert a falusi együttélés során a természet iránti kiszolgáltatottságban nem fér meg az egymás elleni harag. Bár lakói kalotaszegieknek tartják magukat, mégis például a falvak táncaiban, viseletében erőteljes a szilágysági jelleg. A zilahi út menti alszegei falvaknak (mint amilyen Váralmás vagy Nagy-Petri) erősebb kapcsolatai vannak a szilágysági városokkal; míg a kistáj más településeinek (mint például Zsobok és Sztána) életében, a vasút közelsége miatt, Kolozsvár és Hunyad játszik fontosabb szerepet.

A táj arcához, történetéhez szorosan hozzátartozik a vasútépítés folyamata. Szellemi és gazdasági jelentőségéből kifolyólag az erdélyi vasút





építését több nyomvonalterv is megelőzte. Mára már nem tudni, miért éppen ennél döntöttek. Talán a közel 750 méteres Körös-Szamos vízválasztó Hágó jelentette a legnagyobb akadályát a közút melletti vezetésnek, amiért azután Sztána irányába húzták meg a nyomvonalat. Pedig pont itt, a Zsobok-Sztánai szakaszon, komoly domborzati akadályokkal kellett megbirkózniuk az építőknek. Addig soha nem látott táji beavatkozás volt ez, az alszegi dombok között: hatalmas töltések, bevágások épültek és egy alagút. Markáns jellege ellenére a beavatkozás az eltelt 120 év alatt mégis szelíden vált eggyé az öt körülvevő tájjal. Ugyanerre az állandóan növekvő forgalmú, szélesedő, gyorsuló Hunyad-Kolozsvári közút – Európa egyik forgalmas tranzitútvonala – sohasem lesz képes. A vasúti nyomvonal mind ökológiailag, mind a kapcsolat-teremtés szempontjából kisebb beavatkozás a táj „egészségébe”. Olyan vizuális kontaktust képez, mely mindkét irányba a lehető legkevésbé jelent tájesztétikai, természetvédelmi problémát. A századforduló idején a vasút gyorsabb volt a lovas-szekernél, s ha a településeket csak érintette is, a vasút jelképezte a mobilitást. Most sajnos a mobilitást egy olyan műút jelenti, mely több falut: Körösfőt, Sárvasárt, Gyalut kettévágva, teljesen ellehetetleníti a békés életkörülményeket.

Megismerve a felszegiek és alszegiek bölcsességét, mértéktartását és hagyományseretét, kirajzolódik ennek a geográfiai határnak, az egykori vármegye-határnak a szellem határvonala is. Valóban, mintha tudnák, hogy ők őrzik ezt a ősi kincset, „Kalota” szellemét, s ennek büszkén is gondját viselik. Úgy tartják magukról, hogy „*Itt van*” az igazi Kalotaszeg. Táncaiban Al- és Felszegen belső lábbal forognak, lent-hangsúlyos. A viselet sem változott a divat-irányzatok szerint, nem lett egyre csillogóbb, pompásabb.

*A legfiatalabb leánytestvér a Nádas-mente. A legszebb és legcsinosabb – mondanák a népmeséink. Bálózó, mulatozó vidék, szerelemmel, kacagással! Bár sajnos bájosságán túl elő-elő bukkan önámítása, öntetszelgő hiúsága is, jobban megértve szépségét, mégis meg tudjuk bocsátani!*

A Nádas-patak a körösfői dombok északi lábánál ered, s vize gyöngysorként fűzi fel a Nádas-menti falvakat egészen le Kolozsvárig, ahol aztán a Szamosba ömlik. Bár sokan úgy tartják, ez Kalotaszeg „szíve”, a valóságban egészen más világ, mint Felszeg vagy Alszeg. Más a táj arca is: a horizont összeszűkül, nem látni már a Vigyázó ormait, s alacsony, ámbar meredek dombok, lejtők között bújnak meg falvai. A hegyi hideg tél itt már nem bántja gyümölcsfáit, melyeknek szabályos, ötös-kötésű ültetvényei jellegzetes elemei a tájnak. Hol cseresznyés-kertek, hol százszámra virágzó alma- vagy szilvafák borítják fehérbe a völgyeket.

Talán a naposabb, enyhébb idő teszi, hogy a „nap-sugár” varázslatosan tükröződik a cifra-gyöngyös viseleteken, pártákon, a mívesen faragott kapukon, házoromzatokon és a vidám mulatságokon éppúgy, mint a gondozott, művelt tájon. Jómódukat azonban nemcsak a napfénynek köszönhetik a Nádas-menti falvak. A monarchia idején épült vasút, a Nádas-völgyében haladva, gyors megközelíthetőséget nyújt Egeres és Kolozsvár felé. Ennek köszönhetőek a hírek, az ismeretségek, a munkalehetőségek, de később az „önámító”, külsőségekre adó meggazdagodás is gyorsan érkezett a falvakba!

A büszkeség és az öntudat miatt az itt élőkben nem a tájegységhez kötődik az identitás, mint például Székelyföldön, ahol „minden székely” egyként lép fel a közösség érdekében, ha szükség van rá. A mérai, a vistai, a bogártelki, a szucsági nem vallja magát igazán kalotaszeginek, sőt még „Cifra-vidékinek” sem. Büszke rátartásával még a faluján belül is többfelé oszthatja a közösséget.

Ez magyarázható a falvak heterogenitásával is: Jegenye és Bács katolikus, a daróciakat szászoknak tartják, a Szucságiak nemesi származásuk miatt, Egeres a gyártelepi múltjával, Vista szabadoságával lóg ki e kalotaszegi család falvai közül. Leginkább saját jómódúságán munkálkodik mindenki, s szomszédjánál mindenképpen szebb és tehetősebb akar lenni. Sajnos ez olyan komolyabb problémákhoz is vezetett, hogy a közmunkák elvégzésére egyre nehezebben vehetőek a lakosok. Gyermeket azért sem vállalt, hogy a vagyont osztani ne kelljen, és leánya szintén a legszebb legyen, mint ő volt egykoron!

Miként válhatunk érzékennyé mi is e táj kincseire? Ahogy a történelem során a társadalom, a gazdaság, a gazdálkodás, a településképek és az épületek kialakítása változott, úgy változott vele együtt a táj arca is. Minden cselekedetünk nyomot hagy rajta. Amilyen nyomot hagyunk, amilyené formáljuk személyiségét, úgy fog az a későbbiekben az ott élőkre, látogatókra hatni. Elvászthatatlan, kölcsönös kapcsolat a táj és az ember között, mely az élettéren keresztül, állandóan egységre törekszik saját magával.

Mindezt megérezni csak azon apró mozzanatok megismerésével lehet, mely ott bújik meg a táj és lakóinak lelkében. Egy *Táj-Egység*-et megismerni, változásait megérteni csak akkor lehet, ha nem a helybéliektől várjuk el, hogy alkalmazkodjanak hozzánk, hanem mi alkalmazkodunk hozzájuk, s az életterüket képező tájhoz, a lehető legnagyobb alázattal. Hallgatjuk őket, járjuk a vidéket esőben, hóban, nyári délidőben, ünnepeken és szorgos hétköznapi napokon egyaránt. Szinte láthatatlanná válva settenkedünk a házak táján, figyelve dolgos kezüket, hiszen így nem a mi kedvünkért tetszelegnek. Nyitott szívvel és jó szemmel meg fogjuk érteni a világukat, a kalotaszegi táj arculatának és lelkének változásait.

Eplényi Anna

# ÜTŐGARDONY

## A GYIMESI ASSZONY HANGSZERE

*Közel s távol a környező népeknél nincs efféle hangszer. A gardony Csíkból származott Gyimesbe, miként a csángók nagy része is onnan települt ide a XVIII. században a Habsburgok erőszakos toborzása, a madéfalvi veszedelem idején. A gardony felépítése, s szinte minden alkatrésze a hegedűhöz hasonló. Csakhogy ez ütőhangszer, s nem is közvetlenül a hegedű a gardony őse.*

Sokáig kell néha annak menni, aki valódit igazán keres... Pataknak becézik, amikor karcsú és kedves a hangja-csobogása, s tengernél is szilajabb áradat, ha megindul, akár egy átokvert, szenvedélyes lélek, a neve: Tatros. E hideg, piztrángos víz völgyében él egy különös nép még ma is: a gyimesi csángó, alig több, mint kétszáz éve. Itt él erdők és felhők közt, s ma is a természettel mozdul együtt a lény: gazdálkodó; s az éggel él, Istennel: katolikus hívő.

Babonák, hiedelmek, keserves fohászok vidéke, egy archaikus lélek csöppnyi országa, az itt élő ember a középkort megelőző

világból ma sem felejtett sokat: érzi, viseli, s mondja...

A természet gyermeke, de kozmikus lélek: gyámja a nap és a hold; fenn a meredeken marhát, birkát nevel, küzd az elemek erejével, farkassal, medvével, lenn vizek áradatával, adóval, milíciával – s lélekben gazdagon a szegénységgel. Ma nem „korszerű” a lépte, életmunkája, viselete, dalai és tánca, s hites élete sem... Ő a Babba Mária népe, a szép és jó szűzanyáé.

Itt, e Janus-arcú patak mentén találtam köztük lelki-szellemi hazára, a csángók közt, akiket sokáig nem ismertem.

Hogy mégis, mi közünk volna egymáshoz? – rájöttem kicsivel később: az egész világot elemésztő „madéfalvi veszedelemből” szöktem ki hozzájuk, az urbánus káosz elől oda, ahol az ég és föld hangjai a szívekben, s kezekben szinkronban vertek.

Ilyen kéz verte a gardony húrjait Gyimesközéplekon – a Regináé –, amikor 1985-ben először hallottam párjával, Zerkula János primással otthonukban „csángós” muzsikát játszani...

A gardony „hatalmas” hangszer, szinte akkora, mint Regina maga; s nehéz még egy férfinak is. Mekkora erővel üti („csipi s



Pulika János és felesége, Gizella  
(Endrődi Péter felvétele, 1987.)

üti”), s meddig bírja ez a kicsi nő vajon? – kérdeztem magamban jó félóra múlva. S az arca: sámáni – szinte kegyetlen – önmagához? –, s milyen messziségbe réved közben a szeme? S ez a hang: a vér, a kéz, a láb – az élet dübörgése? Mindené, ami él és lüktet, s nemcsak a táncé, s a zenéé?

Nem kérdés volt – valami ősi hallatszott mélyebb rétegekből: sámándob? Az ember érzi, s nem fogalmazza meg: titok, s hagyja lebegni az észlelet és tudás határán, hogy el ne múljon, s mindvalóst legyen...

Mert az ősi múltat, ritmust: Afrikát kellett volna elmondani, ahonnan sokezer éve szerteágazott minden? S mindezt a kicsi asszony ereje, s lelke, a nagy hangszer teknőseles fája, s bélből feszített húrjai teszik?

Különös – véltem –, mennyi mindemből jön világra ez a hang, s minden alkotója élő vagy élő volt valaha...

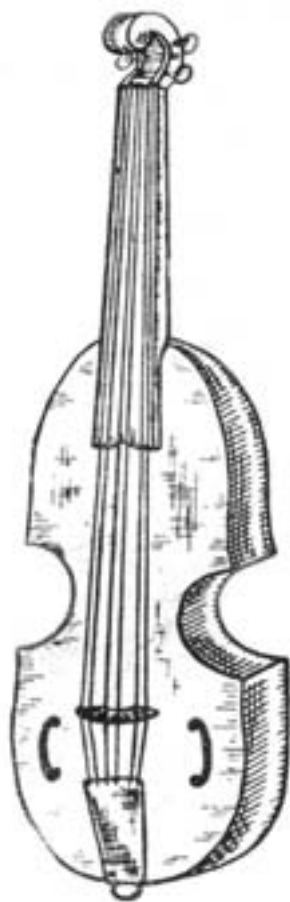
Épp olyan ez a hang, mint az élhető élet maga: a nehéz munka, a nehéz szerelem, a vizek sodró és visszatérő hullámai, a nehéz álmok: a hegyekből sziklák szakadnak!, amik mind, mind rám zuhannak, hogy találjak... Ahogyan a gardony dübörgése.

Otthon vagyok – mondtam –, megérkeztem valahára... A gardonnyal találkoztam, a gyimesi asszony kezében.

\*

**H**a az ütőgardony előzményeit keressük, Nyugat-Európa felé kell tekintelnünk. XVI. századi ábrázolásokon találkozhatunk már olyan méretű zeneszerszámokkal, mint a gardony – igaz, ezek mind vonós hangszerek: a „nagyhegedűk”, a mélyhegedűk, s a későbbi „gordonok”, csellók elődei. Az 1500-as években például Itáliában használták az olasz fidulát, amely négyhúros volt, akárcsak a gardony, vagy a hat-húros viola da gambát. Mindkettő vonós hangszer. Egy ábrázolás elárulja, hogy a zenész a vonót lefelé, marokra fogva tartotta a jobb kezében, akár a gyimesi gardonyos az ütőpalcát.

A legkorábbi gardonyok hossza 95-130 centiméter között váltakozott (a későbbi készítésűek a méreteesebbek). Testük teljes egészében fából épült, a régebbiek testét, „teknyőjé”-t egyetlen fából faragták a nyakkal együtt. A későbbiekben ez utóbbit már külön illesztették a testhez. Tatár Miklós „Tódi” gyimesbükkü primás így beszéli el a gardony készítését: „... S eszt én és mők tudom csinálni, de ritkán találni jó fát. A legjobb az ájja jáhorfából, s a tetje feyőből készül. Jáhor vagy egészséges ficfa, az és lehet; s le kell vágni annak üdejibe, s ha kiszárad, de nem téjjesen, s olan hejt, hogy a nap ne süsse, met akkor éhasad... annyit hogy a szélín kiül, hogy kétodát megaggya a kárcsuságot; s széleit körbe utánna aggyusztájja fészivel, s a nya-



Viola da gamba, XVI. sz.

kát és abból két kihagyni, abból a fából telik ki, s hátul a kis szégecskét (gombot) és abból a fából haggya ki.” [Dincser Oszkár: *Két csiki hangszer, mozsika és gardon*. (Magyar Történeti Múzeum. 1943 Budapest).]

Teteje, a borítólapp „hangszerfenyő”, kétoldalt alakú lyukakat vágnak bele, majd a testre enyvezik. Az igényesebb mester faszögekkel rögzíti, mert a fém ronthat a hangzaton. A többi alkatrész „bikfából” készül. A hangszert – mint az idézetből is kiderül – régen helyben készítették, sokszor maguk a zenészek. A fúró-faragó székely, s a csángó kezűgyessége ebben is megmutatkozott.

A gardonyoknak két fő – alakjában különböző – típusát ismerjük: a régebbiek tönkből faragottak, „derékban” kevés karcsúak, a későbbi generációk – mivel sokszor már vásárolt csellók átalakításával készültek – jobban követik a klasszikus hegedűalakot. Ezek az úgynevezett kává gardonyok. A 40-46 centiméter hosszú „bikfa” vagy „körösfá” (keményfa) ütőpálca alakja emelkedő vékony csonka kúp, laposra faragott markolata vastagabb, nehogy ütés közben kicsússzon a kézről.

A gardony jó ideje négyhúros hangszer (régebben három húr is elegendőnek tartottak), a három vastagabb bélhúr, a negyedik vékonyabb hegedűhúr vagy 30-as, 40-es damil. A húrokat d hangra hangolják, de a mélyebb hangzat érdekében egy

vagy több oktávval lejjebb, mint a hegedűnél szokásos. A hangolást majdnem mindig a „mozsikás” végzi párjának, a gardonyosnak. A negyedik húr, amit bal kézzel „felcsípve” a tetőre csappantnak vissza, gondoskodik arról az élesebb mellékhangzatról, ami a gardony hangjában oly ismerős, és ami megkülönbözteti hangzását a dobétól.

A gardonyt állva és ülve egyaránt használják, nyakba, vállra akasztható szíjjal, pánttal látják el; egyik végét a „gombhoz”, másikat a „csiga” alatt a nyakvégre kötik.

A gardony neve talán a gordonból (bourdonból) ered. A néprajzi szakirodalom „tekenyőgardon”-nak nevezi; de használják a gardon, gardony, ütőgardon, ütős gardony elnevezést is. Román neve dobá.

A gardony népi elnevezéséről Dincser Oszkár a következő történetet gyűjtötte: „Amidőn a felcsiki lány először ment fogadott táncba, elcsodálkozott a mozsikán. Otthon az édesanyja megkérdezte: mit láttál? A lány nem tudta a gardon nevét, s így felelt: hács csipi s üti! A csipisüti a hangszer egyetlen népi elnevezése.” [Dincser Oszkár 1943.]

A hagyományos gyimesi zenekar mindig kétfős: hegedűsből, „mozsikás”-ból, s a női gardonyosból áll. Az utóbbi majdnem mindig a primás felesége. Így családban marad a kereset.

Muzsikára, táncra Gyimesben sokféle alkalom adódik; különböző jellegűek és elnevezésűek a táncalkalmak, bálók és mulatságok. (A „serketánc” a gyerekeké; de vannak „guzsajás”, fogadott és „kaláka”-táncok, lakodalomkor a „mátkatánc”, keresztelőkor a „radina” a szokásos tánc.) Az egyházi ünnepek szokásrendjét ma is betartják, bőjt idejében a táncos mulatságok elmaradnak.

A zenészek többnyire fizetségért muzsikálnak, de előfordul a terményért, sajttért, kenderért meghirdetett „lopó kaláka” is, amikor „természetben” fizetik a zenészt. Gyimesben egyaránt muzsikálnak csángó és cigány előadók; híres zenészcsaládok nemzedékről nemzedékre örökítették a zenéi, előadói készséget.

Ma – sajnos – a nagyobb muzsikus dinasztiák jó néhány kiváló tagja (Pulika János, Halmágyiéék, Vándor Mihály) nincs már az élők sorában.

Gyimes népi – zenei – kultúrája kiemelkedik táncok és táncalkalmak tekintetében (számszerűségükben is) a többi magyar néprajzi tájegység köréből. Óriási szellemi területről szintetizálták ma is élő hagyományukat, s tánckészletük kiemelkedik ebből.

Búcsúzóul: csak azt kívánhatjuk, a megelövöből már semmi ne vesszen el...

Endrődi Péter

(Az *Élet és Tudomány* LX. évf. 43. számában, 2005. október 28-án megjelent írás változata.)

## A mi furulyánk – II.

A Bükk hegységben lévő Istállóskő barlangjából őskőkori csontfurulya került elő. (Vértes László: Istállóskő, 1955. 29. o.) A jégkorszak végéről, az ún. felső paleolitikumból származó őshangszer barlangi medvebocs combcsontjából készült. A sípon a véletlenszerű letörések mellett három eltérő minőségű és méretű kerekded nyílás van, amelyek emberi beavatkozás nyomait viselik magukon. (A képen a csontfurulya műanyag rekonstrukciója látható, előlről és hátulról.)



Nagyon valószínű, hogy először a nagyméretű, szabálytalan alakú nyílás került a csontra, amikor nagy erejű ütést mértek rá valamilyen kemény eszközzel. Kis híján szétört az egész cső, amit jól mutat a kitört részből két irányban kiinduló, a cső hátulsó oldalán is folytatódó törésvonal. Nyilván szét akarták törni a csontot, hogy a velőhöz hozzájussanak, ami a jégkorszaki ember kalóriadús táplálékát képezte.

Szerencsére éppen akkora nyílás keletkezett a csonton, amelyen át a velőt kiszippanthatták, így nem kellett azt még jobban szétörtni. Ráadásul a nyílás pereme élesre tört ki, pont azon a részen, ahol a mai furulyáknak is élesre kiképzett szélhasítója van.

Ez az éles perem döntő fontosságú, ez biztosítja a sípoló hang képzését. Az istállóskői síp akkor szólalt meg először, amikor valaki a nyelvét beledugta a végébe, és egy jó nagyot befújott. A bedugott nyelv ugyanis a sípnyílásként működő kitört rész éles pereme felé vezette a levegőt. E szerint az emberiség legelső furulyája nem tudatos tervezéssel, hanem a véletlennek köszönhetően alakult ki, mint a legtöbb jelentős találmány. (A rekonstrukció azt az állapotot mutatja, amikor még csak a sípnyílás volt a csövön.)



A furulya megszólaltatásához nagy erejű fúvás szükséges, mivel a kitört kerek lyuk túlságosan nagy, így a befújt levegő jó része ott elillan. Könnyebben szólal meg a síp, ha a cső alsó végét befogjuk. Ekkor ugyanis a beáramló levegő visszafordul, s ez az ellenirányú áramlat nem enged be a kellenél több levegőt. Ebben az esetben a pánsípokra jellemző hangzás alakul ki. A könnyen megszólaló Gisz hang a vadgalamb bűgására emlékeztet. A cső alsó végét megnyitva a hang hirtelen magasra felugrik: h'.

Marokra fogva a sípot nagyobb ürtartalom alakul ki, mivel a tenyér ürege némiképp meghosszabbítja a csövet. Ebben az esetben is nagy erejű fúvás szükséges, melynek hatására átható, messzire elhallatszó, sívító hang jön létre. Ennél a fúvásmódnál az ember bedugott nyelve bizonyos helyzetekben, valamiféle fizikai hatásra, fúvás közben berezonál, s bűgő hangot hoz létre. Ugyanez ismétlődik akkor is, ha teljesen nyitott csővéggel fújunk meg a sípot. Együtt szól tehát egy magas sípoló hang egy bűgőhanggal, ami nagyon emlékeztet a hagyományos magyar furulyazene dünyögős hangzására!

A második lyuk kiképzése nem hagy kétséget afelől, hogy tudatos tervezéssel helyezték

a furulya alsó részére. Ezt megelőzően már kialakulhatott az eredeti síp lemásolásának szokása és gyakorlata. Másolatot csak azonos méretű és alakú csontból lehet készíteni. Ha ilyen akadt, megpróbálták az eredetihez hasonló lyukat készíteni rá. A csontra mért nagyjerejű ütessel nyilván nem értek el eredményt, ezért át kellett térni egy ésszerűbb technológiára. A megfelelő helyen aprólékos vésésekkel alakították ki a sípnyílást a kívánt méretűre. Közben nyilván próbálgatták, hogy megszólal-e. Így fedezhették fel, hogy nem szükséges olyan nagy lyukat vágni, mint az eredeti sípon lévő. Sőt. Jobb is, ha kisebb, mert akkor kevesebb levegővel szól, s a hangzása sem olyan szeles. A fontos az, hogy a megfelelő helyen lévő lyuknak éles legyen a pereme.



A könnyebben megszólaló, kisebb sípnyíláson azonban már nem érvényesült az a fizikai hatás, ami az előbbinél a bedugott nyelv berezgéséhez, a morgó hang kialakulásához vezetett. Könnyen lehet, hogy ennek az elvesztett dörmögő hangnak pótlására alakult ki a szokás, hogy a síp fúvása közben dünyögő hangot hallat a zenész, így fenntartva a már megszokott hangzást.

Az istállóskői csontfurulya második nyílása tehát – amelyet a cső ellenkező végére faragtak – rendeltetése szerint sípnyílás. Ezzel a már elavult, de minden bizonnyal nagy becsben tartott és féltve őrzött eredeti sípot korszerűsítették.

Amíg csak az egyedülálló sípnyílás volt elhelyezve a csonton, nem lehetett azon dallamot játszani, s nyilván nem is akart senki. Az istállóskői sípra faragott újabb sípnyílás azonban lyukas sípszerű furulyát eredményezett. A megszokott hangzás elérése érdekében a nem kívánt lyukat be kellett volna tömni valamiféle gyantával vagy viasszal. Ehelyett azonban az őskori feltaláló egyszerűen az ujjával fogta be a nem kívánt lyukat, amivel nagy jelentőségű lépést tett a hangszeres zene fejlődésében. Az ujjal befogott nagyméretű síplyuk ugyanis ez esetben pontosan úgy működhetett, mint a

mai hangszerek hangképző nyílásai. A zárt oldalnyílású csövön megszólaló G után – ha kinyitották – eggyel magasabb hang, az A szólt meg.

Ez a véletlenül kialakult helyzet utat nyitott a dallamjátékra alkalmas, hangnyílásokkal ellátott furulyák elterjedése előtt. A fejlődés visszavonhatatlanul beindult.

A harmadik, kerek nyílás a cső hátulsó oldalára került. Ennek megnyitásával a nagyterc volt megszólaltatható, amit kisterccé is módosíthattak az elülső hangnyílás befogásával. A csontfurulya hangkészlete tehát tritonikus dallamok előadását tette lehetővé a jégkorvégi emberek számára.

A hátulsó oldalon lévő hangnyílás pontos elhelyezését a megszólaló hang nagyfokú tisztasága igazolja vissza. Egyszerűsége támogatja az eddigi leírásokat is, vagyis azt, hogy két eltérő sípnyílás van a csontfurulyán. A feltételezéseket tehát a hangszer pontos hangolása a bizonyosság szintjére emeli.

Azok a próbálkozások, melyek az istállóskői sípot fuvolaként igyekeznek megfejteni, távol állnak a realitástól. Soproni Ildikó: Az istállóskői fuvola rekonstrukciója – Folia Archaeologia, 1985. 37-38. o. Az oldalfúvós fuvolák majd csak évezredek múlva jelennek meg a magaskultúrákban.

Az istállóskői csontsíp tehát nem egyéb, mint hangképző nyílásokkal ellátott furulya. Biztosan állítható, hogy a nyelvűgős furulyák legelső példánya, maga a prototípus. Zene-történeti jelentősége szinte felmérhetetlen, hiszen azon túl, hogy egy jelentős hangszercsalád, a furulyafélék legelső ismert – és működő – darabja, azt is jól mutatja, hogyan alakultak ki legelőször a hangképző nyílások. Ez pedig már a furulyaféléken is túlmutat.

Nyelvűgős csontfurulyákkal a jégkorszakot követő neolitikus, majd bronz és vaskori időkben találkozhatunk ismét. Európa északi felén a Germán Alföldtől a dániai szigetekig több példányt is találtak, melyeket őz vagy szarvas sípcsonkjából készítettek. Mivel a barlangi medve kihalt, újabb féle csontokkal kellett kísérletezni. A növényevő patás állatok sípcsontja tökéletesen megfelelt a célnak, mivel annak csöves része viszonylag egyenes, felső vége pedig tölcséres, amiben a beledugott nyelv kényelmesen elfért. Nem véletlen tehát, hogy máig ezt a csontot nevezzük sípcsontnak (képünkön vaskori csontfurulya látható a dániai Jütland szigetéről).

Valamikor kialakult a szokás, hogy a csontok helyett növényi anyagokból, fakéregből, kóróból és más növényi szárból készítették a furulyákat. Ezek könnyebben megmunkálható anyagok, s tetszés szerinti hosszúságú csövet lehet nyerni belőlük. A finnek például fenyezőkerget használnak, amit úgy húznak le az ágról, hogy előtte tűz fölött melegítik, hogy

a fa és a kéreg között a gyanta megolvadjon. Másról az angyalgökér vagy a bürök csöves szára adja a furulyák anyagát. Ezeket sok helyütt sípfűnek is nevezik.

Az istállóskői nyelvűgős furulya késői ronkóit napjainkban az északi finnugor népeknél találjuk meg, aminek megvan a magyarázata. A jégkor végét követő globális felmelegedés hatására a hidegtűrő növény- és állatvilág észak felé húzódott. Így került északra a rénszarvas is, ami a jégkori ember fontos zsákmányállata volt. A vadászó törzseknek követniük kellett az elvándorló vadat, ha nem akartak változtatni megszokott életformájukon. Északi nyelvrokonainkkal, a finnugor népekkel tehát nem a Volga-Káma vidékén éltünk együtt, hanem – a jelek szerint – itt, a Kárpát-medencében az utolsó jégkorszak idején. A rokonság a jégkor végével megszűnt, így érthető, hogy közös szókincsünk csupán a kőkorszak kultúrszintjére korlátozódik.



Természetesen nem minden populáció húzódott észak felé a jégkor végén, hiszen bizonyos életformák feltételei nem változtak meg, sőt még javulhattak is. Így például a halászok bizonyosan helyben maradtak, hiszen a halak nem tudtak elvándorolni, a felmelegedés pedig nagyobb táplálékabővséget biztosított a vizekben, ami a halak nagymértékű szaporodását segítette elő.

A helyben maradást igazolja az Üllőről előkerült bronzkori csontfurulya mellett (képe az előző számunkban) a moldvai csilinka meglete és a dunántúli hosszúfurulya napjainkig nyúló hagyománya. A dünyögős furulyázás szokása pedig szorosan köthető az istállóskői csontfurulya első változatához.

Arab utazók a IX. században a kelet-európai térség népeinek leírásakor hangszerekről is tesznek említést: „Különböző lantjaik, tamburáik és furulyáik vannak. Furulyáik két rőf hosszúak, lantjukon nyolc húr van.” (Györfy György szerk: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról – Gondolat Kiadó, Budapest, 1958., 58. o.)

A leírás a mi hosszúfurulyánkra illik, ami a hosszúságát illeti. Azt persze nem tudhatjuk, milyen módon szólaltatták meg az említett furulyákat. Annyi azonban bizonyos, hogy az ókor végén feltalált dugós furulya ebben a korban már széles körben ismert és elterjedt volt az eurázsiai térségben, hiszen a messziről jött utazóknak nem jelentett gondot a hangszer felismerése. Inkább azt tartották fontosnak, hogy a szokatlan méretre hívják fel a figyelmet.

A két hagyomány valamikor összetalálkozott. A bürök vagy angyalgökér-szárból készített hosszú nyelvűfurulyák és a fából fűrt, faragott dugós furulyák ötvözeteként kialakult egy olyan furulyaféle, ami a mai napig egyedülálló. Ez a ma is jól ismert hosszúfurulya. Hosszúsága magyarázza, hogy sípnyílása a hátulsó oldalra került. A nyelvűgős furulyák fűvás közben a függőlegeshez közelítő pozícióban vannak, ellentétben a blockflötével, melyet kb. 45 fokos szögben szokás tartani. A bürökszárból készített hosszú nyelvűfurulyákat kényelmes, leeresztett karú fogással tarthatták. Ennek fadugóval ellátott változatát viszont – elől lévő sípnyílással – csak a vízszinteshez közelítő tartással lehetett volna fűjni, ami egyrészt kényelmetlen és fárasztó, másrészt úgy az ujjak nem is érték volna el a hangnyílásokat. Leeresztett kézzel tartva pedig nehéz lett volna az elülső oldalon lévő befűvőrész elérése.

A megoldást tehát az jelentette, hogy a szélhasító nyílást hátulra helyezték, így az a szájhoz közel esik. A hosszúfurulya így megtarthatta a nyelvűfurulyákra jellemző pozíciót.

Kozák József  
(Befejező rész következik)

## BARANGOLÁSOK ERDÉLYBEN

– zenével és 450 képpel –

### 1. Csárdás és korcsos 10:55

*Nagysajói zenekar: Gáspár Béla - hegedű, Kóczi Rudolf - brácsa, Kóczi Károly - bőgő, Toni Árpád - cimbalom*

Gy.: Fekete Antal, Vavrincez András, Sztanó Pál, Németh István (1991)

### 2. Sűrű verbunk, lassú és gyors csárdás, verbunk, féloláhos, szökő 12:13

*Szászcsávási zenekar: Jámbor István - hegedű, Mezei Levente - hegedű, Jámbor Ferenc - brácsa, Mezei Ferenc - brácsa, Csányi Mátyás - bőgő*

Gy.: Szánthó Zoltán, Németh István (1991)

### 3. Lassú, csárdás, magyar 9:01

*Széki zenekar: Ádám István „Icsán” - hegedű, ifj. Ádám István - kontra, Ádám Sándor - bőgő, Márk József - ének*

Gy.: Kallós Zoltán, Martin György, Sztanó Pál (1969)

### 4. Lassú cigánytánc, lassú csárdás, szökős, sűrű csárdás 22:49

*Magyarpalatkai zenekar: Kodoba Márton - hegedű, Kodoba Béla - hegedű, Moldován Stefan - brácsa, Moldován Imre - brácsa, Mácsingó Martin - bőgő*

Gy.: Virágölgyi Márta, Németh István (1990)

Az MTA Zenetudományi Intézete archívumából.

Szerkesztette: Németh István • MZA-080 • ©Allegro Thaler 2005

## Barangolások Erdélyben



A kiadvány megrendelhető a (06.1) 201-08-72, (06.30) 318-55-68 telefonszámokon vagy az [allegrocd@axelero.hu](mailto:allegrocd@axelero.hu) e-mail-címen.

## VAJON HONNAN, S HOVÁ MEGYÜNK?

Fodor Sándor „Neti” utolsó muzsikálása a Fonóban

Kevés annyira biztos pont van az életünkben, mint az, hogy előbb vagy utóbb, de megyünk. Mi is! Évezredek óta foglalkoztatja az embert, hogy vajon honnan, s hová megyünk, és amit földi életnek nevezünk, az állomás-e csupán? Vagy más rendje van az életünknek? A sok és néha ellentmondó érvelések miatt ma még bizonytalanok vagyunk. Minden esetre a végtelen véges kitérőjeként megkapaszkodhatunk életünk értelmezésében. Ebben a kitérőben érezzük meg mindazt, melyek kapcsán elkülönülünk bolygónk többi lakójától, és sok esetben embernek hívhatjuk magunkat. Sajnos nem minden esetben..., ám most emlékezünk arra, aki megszámlálhatatlan örömet, boldog percet szerzett ember-társainak muzsikusként, emberként.

A kilencvenes évek elejének egyik telén az Almássy téri Szabadidőközpontban rendezett „Magyar báli sorozat” című rendezvény

Kalotaszegi bálján ki más is muzsikált volna, mint Fodor Sándor „Neti”. Késő délután a Bródy Sándor utcába igyekeztünk Varsányi Zsuzsához a „péntektől péntekig” című élő rádiósadásba. Nagy hó esett akkor. Mindenütt magas hókupacok, autó alig, azok is csúszkáltak, így gyalog mentünk az Almássytól a rádióig. Szorítva fogtuk egymás kezét, nagyon síkos volt mindenhol a járda. Alig-alig tudtunk beszélgetni, annyira figyeltük az utat. Jó lett volna ugyan kicsit egyeztetni, hogy miként is hívjuk fel bálunkra a rádiót hallgatók figyelmét. Én az élő adás lámpalázán akkor már túl voltam, mondanivalóm volt, gondoltam, nagy baj azért nem lehet. Amikor végre beértünk, sok időnk már nem volt az adásig, egyből stúdió, piros lámpa. Én már készültem, hogy „eladjam” az estét, amikor is természetesen Varsányi Zsuzsi az első kérdést Sanyi bácsinak tette fel. Az átváltozás a komor utcai csúszkálás utáni hangulatból, ami nála pillanatok alatt végbement, az számomra életre szóló példa és maradandó élmény volt.

Gyöngyöző, gyönyörű mondatok, hihetetlen vitalitás, jókedv, szeretet áradt azonnal az éteren át a hallgatókhoz. Mindezt csillogó szemekkel, mintha valamennyi hallgatót közben látta volna. Ültem, csodálva hallgattam én is, hiszen szólni nem igen volt módom, nem is kellett, csak a végén elköszöntem. Az este szenzációsan sikerült, jó rá visszagondolni.

2004. március 18-án a Fonó Budai Zeneházban Sanyi bácsi volt a vendég. Állandó résztvevője a különféle táncházaknak Hajba Árpád, aki az este folyamán sok hang és képfelvételt készített, dokumentálva a táncházat. Ez év nyarán mutatta nekem ezeket a felvételeket, ami rögtön megdobogtatta a szívemet. A zene ugyan úgy, mint a képek, hiszen stúdióban ezt a felszabadult „előteres” hangulatot nem lehet reprodukálni. A képek közül különösen a borítón is látható kezét fogó kéz ragadott meg. Eszembe juttatta, mikor fogtuk egymás kezét a csúszós járdán. Ám ez más. Üzenet. Megyünk mi is..., de addig is hallgassák szeretettel a Fonóbéli utolsó muzsikálását.

Hollóközi Lajos



# Egy értékelés margójára...

A Kállai Kettős Néptáncfesztivál kapcsán

2005. október 7-9-ig került megrendezésre Nagykállón a XXII. Kállai Kettős Néptáncfesztivál. A fesztivált két évente rendezik meg, így az amatőr néptáncgyűttesek körében nagy volt a várakozás, a készülődés a Kállai Kettősre. 27 együttes mutatkozott be a maratonnak mondható három bemutatón. Az együttesek a legjobbat, a legtöbbet próbálták meg kihozni magukból, amihez mindenkinek gratulálok! Engedjék meg azonban, hogy észrevételeimet, nagyon tömören fogalmazva, megosszam önökkel. Szerettem volna gondolataimat, véleményemet személyesen a helyszínen elmondani a tisztelt zsűrinek, de ez sajnos, nem az én hibámból, nem történt meg. Az ígéret megvolt, hogy mindenkivel mindent megbeszélünk, de nem vált valóra. Egyedül Ratkó Lujzával tudtam erről a kérdésről szót váltani, itt leírt véleményemet elmondani, amit ezúton köszönök neki.

A zsűriben helyet foglaló személyek: Hortobágyi Gyöngyvér, Ratkó Lujza, Diószegi László, Ertl Péter, Pál Lajos.

Gondolom mindenki egyetért velem abban, hogy a mindenkori zsűrinek tisztában kell lennie azzal a ténnyel, hogy döntésével, értékelésével utat mutat, irányt szab az együttesek részére. Ez az irányzás, útmutatás két évvel ezelőtt, 2003-ban elkezdődött, s úgy néz ki, hogy jól sikerült. Ma már azok az együttesek ne is reménykedjenek a fesztiváldíj elnyerésében, akik a tánc tiszta forrását őrizve nem a tematikus útkeresés dicséretes, rögzös útjait járják. Sajnos a tisztelt zsűri az idei fesztiválon sem vette vagy nem akarta figyelembe venni a fesztivál hagyományait, a táncmozgalom változásait, így kétségek közt hagyott táncosokat, koreográfusokat.

Ebben a témában úgy érzem, nagyon egyszerű út a fesztiválkiírás mögé bújni akkor, amikor Nagykálló mindig is a tiszta forrás bemutatásának fellelvára volt, jelenleg pedig az egyik utolsó, legrégebbi, legnagyobb hagyományokkal rendelkező bástyája. Itt szeretném idézni a műsorfüzet köszöntőjében Juhász Zoltán, Nagykálló polgármestere és Gelsiné Uri Valéria fesztiváligazgató szépen megfogalmazott gondolatait: „Hitet adnak rendületlenül ahhoz, hogy minden körülmények között van még folytatás. Íme egy tavaszba hajló ős, amely az ősi tudást hivatott őrizni. A szétszórni lehetetlen, nemzeti titkot.” Tisztelettel kérek mindenkit, vigyázzunk a Kállai Kettős szellemiségére, erre a páratlan értékre, ne mi magunk romboljuk le! Tartsuk tiszteltben, feleljünk meg az új elvárásoknak, de ezt ne a saját értékmentő-megőrző munkánk rovására tegyük.

Tematika – Autentika. Egyik koreográfussal, alkotóval, zenésszel, táncossal szemben sem tisztességes összekeverni, zavarossá tenni az irányzatokat. Nem értem, hogy azok, akik külön tudják választani a két irányvonalat (Néptáncantológia kontra Kortárs táncbemutató), miért keverik össze ezt amatőr fesztiválszinten. Van példaértékű kamara táncfesztiválunk, ahol ezt jól megoldották: Zalaegerszeg, ahol már a nevezéskor el kell dönteni, hogy tematikus vagy autentikus kategóriában kívánunk-e indulni az együttesek, így ez a kérdés Zalaegerszegen nem is ad okot a vitára.

Még az is felmerült bennem, hogy sok „unalmas” tradicionális magyar tánc között talán emlékezetes felüldülést jelentett az ítélő bírácoknak egy-egy útkereső elkalandozás. Lehet. Lehet, hogy egy szót sem kellene szólnom, hisz együttesem, a Jászság Népi Együttes nyerte a fesztiváldíjat „A kor falára...” című produkció részletével, amiben (miket hoz az élet) díszlettervezőként debütáltam. (Külön öröm, hogy sokaknak tetszett a díszlet, pedig nem működött közre benne profi díszlettervező.) Szomorú és vidám vagyok egyszerre. Bízom benne, hogy lesz még Kállai Kettős, találkozunk még sokszor Nagykállón, beszélgetünk, táncolunk, s vigyázzunk nagyanyáinktól, nagyapáinktól örökölt értékeinkre. (Kocsán László)

Még az is felmerült bennem, hogy sok „unalmas” tradicionális magyar tánc között talán emlékezetes felüldülést jelentett az ítélő bírácoknak egy-egy útkereső elkalandozás. Lehet. Lehet, hogy egy szót sem kellene szólnom, hisz együttesem, a Jászság Népi Együttes nyerte a fesztiváldíjat „A kor falára...” című produkció részletével, amiben (miket hoz az élet) díszlettervezőként debütáltam. (Külön öröm, hogy sokaknak tetszett a díszlet, pedig nem működött közre benne profi díszlettervező.) Szomorú és vidám vagyok egyszerre. Bízom benne, hogy lesz még Kállai Kettős, találkozunk még sokszor Nagykállón, beszélgetünk, táncolunk, s vigyázzunk nagyanyáinktól, nagyapáinktól örökölt értékeinkre. (Kocsán László)



## Volt egyszer egy Ki-Mit-Tud?

Fényképek a Jászság Népi Együttes fotóarchívumából.

1971-ben a Lehel Vezér Gimnázium kémiatanára, Papp Imre gondolt egy nagyot. Félretéve kémcsöveit, fekete kalapját fejére téve, csizmáját a hóna alá kapva, a gondolatot tett követte. Ezzel Jászberényben elkezdte ma is tartó karrierjét a néptánc: megalakult a Jászság Népi Együttes. Ebben a két mondatban nagyon le van szűkítve mindaz a sok áldozatos munka, ami a megalakuláshoz kellett, de a lényeg tartalmazza.

A csapat alakult, formálódott, lelkesen ismerkedett a mozgásvilággal, a dallamokkal, amik valahol mindannyiunkban ott lapulnak. A sok próba – a megfelelő irányítás mellett – meghozta a sikert: 1977 áprilisában, alig hat évvel a megalakulás után, ott találja magát az együttes az akkori magyar televízió Ki-Mit-Tud? döntőjében. Persze ehhez helyt kellett állni a selejtezőkön, az elő- és középdöntőn egyaránt. Az együttes koreográfiai munkáját akkor egyetlen ember, Tímár Sándor, azaz „Mesti” neve fémjelte. A Mester pedig

alkotott. Az elődöntőben Jászsági táncok, a középdöntőben Mezőségi táncok, a döntőben pedig a Domaházi táncok című koreográfiai keltek életre a „rég nagy csapat” előadásában.

A Ki-Mit-Tud?-ot megnyerte 1977-ben a Jászság Népi Együttes. A döntő után a zsűrivel közösen megkezdődött az ünneplés Budapesten-Kőbányán, a Pataki Művelődési Házban. Így járta a táncházban, mulatott együtt a mellékelt fényképen egymás jobb kezét fogva Dr. Vásárhelyi László (háttal a kép bal előterében) Major Tamással (szemben a kép jobb oldala felé), Major művész úr mögött Tímár Sándor ropja (kockás ingben), „Mesti” felett (a bajuszos táncos takarásában) a fiatal Mihályi Gábor, aki jelenleg az Állami Népi Együttes művészeti vezetője. (Ebből a szempontból lehetne a kép címe például „Elöttem az utódom.”) Két nagy művész, a sokunk által személyesen ismert Laci bácsi és Major Tamás sajnos már nincs köztünk, de öröm nézni, ahogy együtt táncolnak, ahogy mesél róluk és a többiekéről, a Ki-Mit-Tud? megnyerésének ünnepléséről a Jászsági fotóarchívum.

Kocsán László

# Nem lehet gyökerek nélkül élni

Beszélgetés Herczku Ágnessel

*A kitűnő énekes arra nem lát esélyt, hogy belátható időn belül – két-három generáció alatt, országos szinten – újra funkcionális minőségében beszélhessünk a magyar népzeneről. Esztétikai minőségben viszont igen, s szeretne részese lenni ennek a folyamatnak. Szeretne minél többet tanulni, a megszerzett tudását és élményeit átadni akár hanghordozón, akár koncerten.*

– Kérem, meséljen először családi hátteréről, iskoláiról...

– Budapesten születtem, de már másfél éves koromban Sátoraljaújhelyre költöztünk, ezért odavalósínnak mondom magam, hiszen ott nőttem fel. Két bátyám és egy nővérem van. Zenei indíttatásomban két dolog volt fontos. Az egyik, anyai nagymamám és az ő apai ága, akik székelyudvarhelyiek voltak. Innen a nagy Erdély-szeretet, a viseletek, az erdélyi népzene iránti érdeklődés. Nagymamám rengeteg könyvet adott a kezembe, köztük sok olyat is, ami az erdélyi mesevilágáról, életéről szólt. Gyakran zongora mellé ült vagy elővette a Budapest ostromát is megjárt, viharvert gitárját és énekelt nekünk. A másik az, hogy nagyon sok zenét hallgattam már egészen kicsi koromtól fogva. Halász Judit, a Kaláka, Dévai Nagy Kamilla lemezein, a Regölésen és

különböző zenés meselemezekon nőttünk fel a nővéremmel. Egy idő után tánra is perdültem nagymamám politúrozott szekrénye előtt mindenféle kacatokban, régi alsósoknyákban. Aztán Édesanyám beiratott minket a nővéremmel a zeneiskolába, zongora szakra, ahol hat évig tettük próbára tanáraink türelmét. Az itt szerzett – és kissé megkopott – tudásomat a mai napig kamatoztatom daltanuláskor vagy a színpadon. Az a tény, hogy Édesanyám a Bodrog Néptáncgyűttes egyik szólistája volt, csak megerősítette bennem azt a vágyat, hogy belőlem táncosnő legyen. Sajnos ez nem jelentette azt, hogy feltétel nélkül támogatják is az én prímabalerinává válásomat... Óriási kő esett le a szívükről, amikor kiderült: nem sikerült a felvételem a Balettintézetbe. Ők persze nem a „karrierem derékba törésének” örültek, hanem, hogy nem kerül el

tőlük ez e vézna gyerek... Később a pécsi Táncművészeti Szakközépiskolán gondolkoztam, de túl jól nevelt gyerek lett belőlem: soha nem mertem volna ellenállni a szülői akaratnak. Édesanyám azt mondta, hogy előbb szerezzek egy diplomát, s utána azt csináljak, amit akarok. Így kerültem – folytatva a családi tradíciót – a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumába. Ezt nem bántam meg. Sőt! Azt a négy évet a mai napig életem egyik legnagyobb élményének tartom.

– Hol kezdte el a táncolást és gimnáziumi, egyetemi éveit hol folytatta?

– Sátoraljaújhelyen kezdtem jazz- és klaszikus balettet tanulni Kozákné Boros Katalinnál. Amikor sárospataki gimnazista lettem, kollégiumban laktam, s nem nagyon tudtam hazajárni, ezért a helyi Bodrog Néptáncgyűttesben kezdtem táncolni úgy tizenhat évesen. Fegyelmetlenségemnek köszönhetően viszont egy év múlva ki is tették a szűrőmet. A néptáncnak a következő években csak annyi folytatása volt, hogy időnként elmentem táncházba, meg Újhelyen eljártam a helyi cigánygyűttesbe az ottani szólistához cigánytáncot tanulni. „Intézményesen” azonban nem tanultam néptáncot egészen 1997-ig, a Honvéd Egyűttesbe történő felvételemig. Gimnázium után a Miskolci Egyetem történelem



Papp Mártonnéval Széken  
(Pál István felvétele)

szakos hallgatójaként, a rendszertelen tánc-  
ház-látogatások mellett újra a modern tánc-  
cal kezdtem foglalkozni. Mesternőm, De-  
resné Kónya Erzsébet, idővel mint asszisz-  
tensét is kezdett foglalkoztatni. Ő ajánlot-  
ta, hogy ha komolyan veszem a feladatot,  
szerezsek tánc tanári diplomát. Török Jo-  
lán, a Nemzeti Táncszínház jelenlegi igaz-  
gatója vezette akkoriban a középfokú mo-  
derntánc-tanár képzést Budapesten. Meg  
is szereztem a diplomát, mehettem volna  
Miskolcra tánc tanárnak, de a sors másként  
rendezte a jövőmet. Mikor Joli megtudta,  
hogy van már egy kis múltam a néptánc te-  
rületén, és még énekelni is szeretek, azon-  
nal szólt, hogy menjek a Honvédba felvé-  
telizni egy éppen megüresedő helyért. Hát  
így búj ki az a bizonyos szög a zsákból...  
Nekem teljesült a gyermekkori álmom, de  
közben lettem egy történelem tanári diplo-  
mát is az asztalra.

– *Eleve csak a diploma megszerzése volt a cél, tanítani vagy történésként tevékenykedni sosem akart? S ha jól tudom, azóta újabb tanulmányokba kezdett: esztétikát tanul az egyetemen. Ezzel mi a célja?*

– Bennem nem volt igazi elhivatottság a történész vagy a tanári pálya iránt. Inkább az indított ebbe az irányba, hogy nagyon jó történelem tanárom volt a gimnáziumban és biztosra vettem, hogy fel fognak venni. Bár szívesen foglalkoztam a történelemmel, jobban érdekelt a tánc. Ha nem jött volna a Honvéd, én most valószínűleg tánc tanár lennék Miskolcon. Az esztétikára Fuchs Lívia bátorított, aki a moderntánc-pedagógus képzőn tánc történetet tanított. Akkor támadt az az ötletem, hogy tánc történetből szakdolgozzak, ami nem is volt olyan egyszerű, hiszen a formabontó témaválasztást mindenféle engedéllyel, külső és belső opponensekkel kellett hivatalossá tenni. Lívia lett a konzulensem, aki próbálta a bennem szunnyadó tánc szakíró felébreszteni. Két dologgal: kevés a képzett tánc esztéta, és szorult belém némi íráskészség. Akkor már gondoltam arra, hogy nem lehet a végtelenségig táncolni, na meg egy kis szellemi kupálódás sem árt... Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen azóta is tanulok, de csak olyan ütemben, amennyire a munkám engedi. Már harmadszor halasztottam emiatt, de ezt a tanulmányt tényleg nem a diploma miatt végzem.

– *A zenével még a miskolci évek alatt sem került közelebbi kapcsolatba?*

– De igen, akkor voltak az első szárnypróbálgatásaim. Az említett tánc házban muzsikáló zenekar kiszúrt magának, s elkezdtek hívogatni kiállítás megnyitóra, karácsonyi ünnepségre, vagy egyszerűen csak a tánc házi multságokra. Az egyetemen pe-

dig volt egy önszerveződő népzene kar, ezzel is énekeltem, mikor tudtam, de mielőtt bármilyen kifutása lett volna a közös próbálkozásnak, Pestre kerültem.

– *Amikor a Honvédba került táncolni, hamarosan énekelni is kezdett ott? Az együttes zenekara, a Hegedős azonnal felfedezte?*

– Hát igen, elég hamar kiderül – például lánytáncok közben –, hogy ki tud biztosabban énekelni, ki szereti hallatni a hangját... Úgy 14 éves koromtól hallgattam tudatosan magyar népzene t, de annak ellenére, hogy „zsigerileg” megfogott ez a zenei világ, nem merült fel bennem, hogy ilyen jellegű táborokba menjek vagy tanárt keressék. Én soha nem készültem népdalénekesnek. Mindig táncolni akartam. A miskolci „szárnypróbálgatás” után az első komolyabb biztatást a Honvéd Együttesben, Rossa László tanár úrtól kaptam. Ő szólt annak idején, hogy lesz egy énekversen y a Rádióban, menjek el kipróbálni magam. A felkészülésnél már ott bábáskodott Agócs Gergő is. Különdíjat kaptam Sebő Ferenc től, ami nagyon jól esett. A zsűriben ült Szvorák Kati is, akit aztán később sokszor helyettesítettem a Honvédban. Ő szintén bátorítólag hatott rám. Így kerültem be a vérkeringésbe alig egy év alatt, amit sokáig fel sem fogtam igazán. Végeztem a rám bízott feladatokat, egyre többet stúdióztam Rossa tanár úrnak, aztán jött a Hegedős felkérése, hogy ugorjak be egy dal erejéig Gergő helyére az akkor készülő lemezeikre, s azóta nincs megállás...

– *Mikor beszélgetésünk előtt meghallgattam – a rendelkezésemre álló – összes lemezt, meglepett, mennyit változott a hangja. Mint ha azon a Hegedős lemezen (Sok szép napot éjszakával – 1998), ahol még csak egyetlen számot énekelt, valahogy egész másként hangzana! De hasonlóan reagált Ön is egy régebbi felvételére, amikor Fehér Anikó azt bejátszotta Muzsika-szó című műsorában. Ugyanakkor viszont az is kiderült, hogy azóta se járt énektanárhoz, tehát a változás nem ennek köszönhető...*

– A népdaléneklés nem igényel olyan tanulandó technikát, mint például a klasszikus éneklés. Ez egy olyan műfaj, ami generációról generációra hagyományozódott, a világ legtermészetesebb éneklési módjával. Ez persze nem jelenti azt, hogy én ellenzem a népdaléneklés iskolai oktatását. De én inkább azokhoz az emberekhez próbálok eljutni, akikről ezek a tanárok is tanulnak és tanulunk mind a mai napig. Kevés időm jut gyűjtésre, de még ezek a ritka alkalmak is meghatározóak számomra. Mostanában megint sűrűbben járok Erdélybe, szeretném megkeresni azokat az embereket, akik 30-50 éve énekeltek Lajtha Lászlónak,

Kallós Zoltánnak és Martin Györgynek. De válaszolva a kérdésére: a Rádiós versen yen és az 1998-as Hegedős lemezen még egy ízig-vérig „néptáncos”, egyenes, éles hangon „süvöltő” leányzót lehet hallani. Az évek alatt sokat puhult a hangom, ösztönösen és tudatosan is, na meg a korosodásnak is van szerepe ebben. A stúdiózás és a mikrofonba való éneklés, valamint a régi énekesek rendkívül változatos éneklési módja egyaránt hatottak az előadói stílusomra.

– *A Hegedőssel később elkészült egy nagyon jó, franciaországi kiadású lemezeük, amin már lényegesen nagyobb szerepet kap, s a hangja is sokkal jobban hasonlít a maira. Később az együttes több tagjával kivált a Hegedősből, s megalakították a Fonó zenekart. A névadás mögött a Fonó Budai Zene ház is ott volt, aki fel kívánta karolni az együttest, vállalta az új lemezeük terjesztését (Mixtura cultivalis), és rendszeres tánc házakat biztosított (Fonó a Fonóban). Most viszont nem látok Fonó tánc házakat a programjukban...*

– Még mi sem látjuk világosan, hogy az átszervezések, vezetőváltás után milyen szerepet szánunk nekünk. Ha hívnak, megyünk! Tavaly két tánc házunk is volt havonta: egyszer a Fonóban, másszor a Csörzs utcai MOM-ban, ahová számos hírességet hívtunk meg közös koncertre. Sajnos a MOM-ban tataroznak, úgyhogy el kellett halasztanunk a meghirdetett tánc házakat.

– *Eddigi lemezfelvételeit hallgatva úgy tűnt, hogy a zene területén is több irányban elkalandozott, akár csak a tanulmányaiban...*

– Már az elején több lehetőségem adódott, hogy kilépjek valamilyen más műfajba. De akkor is azt mondtam, hogy én elsősorban népdalénekes szeretnék lenni, aki kirándul más műfajokba is, és nem fordítva. Az első ilyen komolyabb munka, ami nem autentikus népzene, a Hungarian World Music Orchestrával készített dupla CD volt – Vasvári Pál és Rossa László zeneszerzésével –, ami 1999-ben elnyerte „Az év felfedezettje” eMeRTon-díjat. Itt másokkal együtt jazz alapokra énekeltem népdalokat. Aztán egyik munka hozta a másikat: meghívást kaptam Nikola Parovtól a Naplegendára, majd ennek köszönhetően Bornai Tibor Ultramarin című lemezeére, később Borbély Mihály és Herbie Mann közös lemezeére és sorolhatnám... Sok olyan felkérés is volt, amire nemet mondtam. Ennek több oka van, de talán az egyik legfontosabb az, hogy kezdetektől fogva olyan zenészekkel volt szerencsém együtt dolgozni, akik a saját területükön a legmagasabb színvonalat képviselték, ami már önmagában is garantálta a minőséget. Ez nekem nagyon fontos. Nikolával mai napig dolgozom a Balkan Syndicate nevű zenekar-

ban. Ennek van egy nyolc-kilenc fős akusztikus-elektromos hangzású és egy négy fős tisztán akusztikus hangszereken játszó felállása is. Most készítettünk Nikolával új lemezt, ahol, mint az előzőn is, Szalóki Ágival énekelek. A közös éneklés örömeit legtöbbször a Makám együttes koncertjein lehettem meg, ahol beugróként Bognár Szilvivel, Palya Beával és Tóth Evelinnel szoktam énekelni. A népzenei játszó együttesek közül az Ökrössel, a Kolompossal, a jelenleg is működő Hegedős zenekarral és a Mátával játszottam együtt.

– *Mostanában elég sok, korábban csak autentikus népzenei játszó zenész vagy énekes esetében látom, hogy teljesen más területekre kalandoznak el. Már nem elégíti ki a népzene őket, önöket, vagy más okai vannak?*

– Engem egyfajta kíváncsiság vezet, kipróbálni magamat más műfajokban. Bár hozzáténném, hogy nagyon mást nem csinállok! Én ugyanúgy népdalokat énekelek, csak legfeljebb nem hagyományos hangzásban, nem autentikus megszólaltatásban, nyilván hozzá kell igazítani a dalokat az adott zenei stílushoz. Aztán az is hozzájárul ehhez a kalandozáshoz, hogy az ember sok kitűnő muzsikust ismer meg más műfajokból, akikkel egyszerűen élmény dolgozni. És azt sem érdemes szem elől veszíteni, hogy sokszor ezek a zenék – akár tetszik, akár nem – hatékonyabbnak bizonyulnak a népdalok terjesztésében. Hangsúlyozom, nem a megőrzésében. Ennek nagyon egyszerű a magyarázata: jelenleg sokkal szélesebb réteg hallgat pop-, jazz-, dance- stb. zenét, mint népzenei. Videóklippet a Balkán Fanatiktól láthatunk, nem a Fonó zenekartól. A piac, a média és a pénz a könnyűzenének kedvez, ezért ezekből jut el a legtöbb az emberekhez. Főleg a fiatalokhoz. Meggyőződésem, hogy ezeket a fiatalokat kell megnyerni saját kultúránknak. Akik már tudják, hogy milyen kincs van a kezünkben, azokat nem kell agítani. És ha ma első lépésben egy könnyűzenei ostyába csomagolt népdalt szívesebben vesz magához egy gyökerét vesztett kamasz, akkor élni kell a lehetőséggel, s így is meg kell ragadni az alkalmat a saját dalaink népszerűsítésére. Bizom benne, hogy ennek a burkolt „misszióknak” előbb-utóbb lesz pozitív eredménye.

– *Minden zenekart, akikkel rendszeresen fellép, nincs alkalmunk itt bemutatni, de szeretném, ha legalább a Fonó együttes tagjairól szólna, annál is inkább, mert lemezeik mellékletei elég szűkszavúak...*

– Nemrég készült el a Fonó zenekar honlapja, ahonnan már többet meg lehet tudni az együttesről. Ami a zenekar tagjait illeti, mindenki egész fiatalon csöppent bele a népzenei mozgalomba. Gombai Tamás prímásunk a Békés Bandában kezdte, s mikor felkerült Pestre, több zenekarban is játszott – például az Újstílusban is –, mielőtt a Honvéd Együttes Hegedős zenekarába került. Most Ürömön tanít a zeneiskolában. A másik hegedűsünk Pál István „Szalonna”. Ő tavaly szeptemberben Szabó Gábor helyét vette át. Kárpátaljai származású, még gyerekkorában átkerült Magyarországra tanulni. Mivel édesapja és édesanyja is zenetudó-tanító emberek, nem volt kérdés, hogy a profi futballistának is ígéretes fiúk végül a hegedűt választja. Szalonna főállásban a Magyar Állami Népi Együttes prímása, de évek óta tanít is. D. Tóth Sándor „Satya” brácsás és Kürtösi Zsolt nagybőgős egész fiatalon bekerültek a Honvéd Együttes zenekarába. Ők ketten a Fonó mellett továbbra is játszanak a Hegedősben. Agócs Gergőt – az Ön könyve okán is – talán szükségtelen bemutatni.

– *Úgy tudom, hogy Gergővel együtt jártak gyűjteni. Mit jelent a gyűjtés Ágnes esetében?*

– Valamikor tanultam zongorát, szolfézt, tudtam lejegyezni, de ezeket már elfelejtettem. Technikailag az én tevékenységem a hangfelvételek készítése során abból áll, hogy feljegyzem, kivel készítem a felvételt, mikor született, milyen vallású, milyen nyelveket beszél, kitől tanulta a dalt stb. De ami nincs leírva vagy felvéve, az legalább olyan fontos: látni, hogy hol és hogyan élnek ezek az emberek, „beleszagolni a levegőbe”, megkóstolni a főztjüket, vagy egyszerűen csak beszélgetni velük...

– *A ruszinoktól az örköi cigányokig sokfelé gyűjtött. Ez mitől függött?*

– Kezdetben Agócs Gergő vitt magával. Akkoriban minden érdekelt. A cigányok kultúrájával már nagyon régen összekötött valami. Örköre a Honvéd Együttesnek egy sepsiszentgyörgyi fellépése alkalmával ju-

tottam el először, azóta már négyszer jártam a Mucsel családnál. Nem azzal a szándékkal járok gyűjteni, hogy valami teljesen újat fedezzek fel. Én jól ismert „adatközlőkhöz” járok, akikről szinte már mindent felgyűjtöttek. A személyes találkozás élménye hajt, hogy meg tudjam kérdezni, nekik melyik dal a kedvencük, mikor szoktak énekelni, ha éppen nem tartanak mikrofont eléjük, s hogy lássam azt is, hogyan énekelnek.

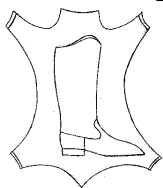
– *Miért van az, hogy egy-két faluból ugyanaz az egy-két dal köszön vissza már a sokadik lemezen, miért nem törekednek újabb dalok bemutatására? Ahol van két jó dal, ott lennie kell egy harmadiknak is!*

– Meg kell kérdezni az érintett zenekárokat, a nevükben nem tudok nyilatkozni. De sok oka lehet egy-egy dal kiemelésének. Vagy a különleges hangsora, vagy a szövege, vagy a régi stílus a döntő ok, vagy egyszerűen az, hogy itt is kiválasztódnak slágerek, mint a popzenében. Én mindig aszerint választok dalt, ami engem megfog. Amikor lemezt készítek vagy koncertezem, nem az a szempontom, hogy néprajzilag a lehető legszélesebb skálát mutassam be, s hogy a Kárpát-medence minden főbb tájegységét felvonultassa az előadás. Nem véletlen, hogy a lemezeim anyagának túlnyomó része erdélyi és moldvai.

– *Első kiugró sikerét a Naplegendában aratta a Magyar Állami Népi Együttesben, bár ekkor még a Honvéd Együttes tagja volt...*

– Igen, Nikola Parov – a Naplegenda zeneszerzője – hallott Vasvári Pali lemezén énekelni, s nem az számított, hogy melyik együttesben vagyok, hanem behívott a stúdióba felénekelni két számot. Aztán kérte, énekeljek el pár olyan dalt, csak úgy, kíséret nélkül, amit nagyon szeretek – így született még három szám a lemezre. Hozzá kell tennem: Tata, azaz Novák Ferenc, a Honvéd Együttes művészeti igazgatójának hozzájárulása nélkül nemigen énekelhettem volna ennyi helyen. Itt nem csak az államis vendégszereplésről beszélek. A tánckari munka és az egyetem mellett nem volt mindig egyszerű az egyeztetés, ha énekelni hívtak. Ő mindkettőben támogatott. Emlékszem, a felvételi napján azt mondta, csak akkor vesz fel, ha befejezem az egyetemet! Később pe-

## Néptáncosok, néptánc csoportok és bármely táncműfajt kedvelők!



Különböző táncokhoz készítünk méretre is:

NŐI ILLETVE FÉRFI PUHA- ÉS KEMÉNYSZÁRÚ CSIZMÁT

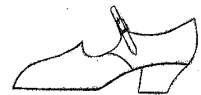
MENYECSKE CSIZMÁT • NÉPTÁNC BAKANCSOT • KARAKTERCIPŐT

Műhelyünk címe: 8300 Tapolca, Sümegi út 20. (a gimnázium mellett)

Telefon: 06-87/321-304; mobil: 06-30/286-9517, 06-30/224-2105

TANKA TAMÁS és BÁRÁNY SZILVESZTER Népi Iparművészek, a Népművészet Ifjú Mesterei

Modelljeink megtekinthetők és megrendelhetők, árlistánk és méretlapunk letölthető a honlapunkról: [www.tankabarany.hu](http://www.tankabarany.hu)



dig egyre többet szerepeltetett a Hegedőssel, a Honvéd Férfikkal, beugróként az általa rendezett Kőműves Kelemen rockballadában, a Honvéd Táncszínház énekes-táncos szerepeiben, és sorolhatnám...

– *Közben viszont leállt a táncossal!*

– Igen. Lassan három és fél éve átöttem a Magyar Állami Népi Együtteshez, azóta nem táncolok, csak énekelek. Ide már eleve szólóénekesként szerződtek.

– *A nem szakmabelieket izgatja, hogyan lehet az a ráéneklés, mi szól élőben, mi nem. S mi van, ha a technika ördöge úgy hozza, nem az jön a gépből, aminek kellene?*

– Ezt fél-playbacknek hívják, a zenei alap számítógépről megy, mi pedig élőben ráénekelünk. Mikroportot használunk – kézi mikrofon helyett. Az persze benne van a pakliban, hogy más zenét adnak be. Nekem Szolnokon volt egy ilyen esetem, s

– mivel a zenéhez volt programozva a fénytechnika – az lett a következménye, hogy az épp csak derengő fényben három lépcső tetejéről négykézláb landoltam a színpadon, kitört a cipőm sarka, s nekem énekelnem kellett... De hát bármilyen élő előadáson, koncerten van egy bizonyos rizikó!

– *Első önálló lemeze az Arany és kék szavakkal volt 2002-ben, aminek nagy része volt*

*az eMeRTon-díj elnyerésében is. A címadó Dsida Jenő vers is rajta van a lemezen?*

– Sajnos nincs! De a lemezbemutató koncertjeimen mindig elhangzik. Korábban Bubik István szavalta, a mostani koncerteken Papp János mondja más magyar költők verseivel együtt...

– *Ahogy általában a zenében, úgy ezen a lemezen is nagyon fontos szerepet játszanak az érzelmek. Nekem úgy tűnik, nagyon jól és hitelen, átéléssel tudja bemutatni az érzelmek legszélesebb skáláját. A keservesek előadásában ugyanolyan jó, mint a mulatósokban. A lemez fülszövegében nyilatkozta, hogy ezeket saját megélt érzelmeiként adja elő, amire egy kritikus meg is jegyezte: nehéz elhinni, hogy egy ilyen szép, fiatal nőnek sok gyötrelemben lett volna része...*

– Azért volt! Hozzátenném, hogy amikor egy hivatásos együttesbe bekerül egy énekes, nem mindig ő választja meg a dalokat, hanem azt a műsor hozza magával. De amikor saját lemezt csináltam, Kelemen László – a lemez zenei szerkesztőjének – ötletei mellett nekem is komoly beleszólásom volt a dalok kiválasztásába. És hát voltak időszakok az életemben, amikor bizonyos dalokat

se meghallgatni, se előadni nem tudtam, mert elsírtam volna magam. Persze az előadónak vigyáznia kell, nehogy túlságosan átengedje magát az érzelmeinek. Meg kell találni a helyes arányokat: sem hideg profizmussal nem jó énekelni, sem sírógörcsben nem végződhet egy keserves előadása. A nézőnek nem az én katarziszomat kell átélnie, hanem a sajátját! Úgy kell magamat beleadni, hogy megmaradjon egy csatorna a néző és köztem, hogy sajátjának érezhesse a zenét. Az már szakmai kérdés, hogy estéről estére ugyanazokat a dalokat – különböző lelkiállapotban – hogyan lehet hitelesen előadni...

– *A folkMAGazinban, máshol meg pláne, nagyon ritkán lehet találni népzenei lemezkritikát. Ágnes viszont direkt felkért vala-*



Fonó zenekar

*kit, nevezetesen Mohácsy Albertet, hogy írjon részletes kritikát az Arany és kék szavakkal című lemezeiről. Ő aztán alaposan ki is veszte a lemezt... Nem bánta meg?*

– Nem bántam meg. Én valóban kíváncsi voltam a véleményére. Mindig szerettem, ha van mellettem kontroll, nem a dicséretekből tanul az ember, hanem a kritikai észrevételekből.

– *Ön szerint van jövője ennek a zenének? Egyáltalán a hagyományos magyar paraszti kultúra átmentésének?*

– Arra nem látok esélyt, hogy belátható időn belül – mondjuk két-három generáció alatt, országos szinten – újra funkcionális minőségben beszélhessünk a magyar népzeneiről. Esztétikai minőségben viszont igen! Az én utópiámban egyesek nem azért nem hallgatnak majd népzenei, mert nem is ismerik, hanem mert mást szeretnek. Ez óriási különbség. Ma a legtöbb fiatal zenei látószögébe nem esik bele a saját hagyományos zenéje. Ennek az okait nyilván lehetne a magyar zeneoktatásban és az otthonról kapott nevelésben is keresni, de ez nagyon messzire vezetne. Optimista vagyok, mert minden anyagi nehézség ellenére gomba-

mód szaporodnak a művészeti iskolák, a népzenei, néptáncos, kézműves táborok, egyre több gyerek tanul népzenei, egyáltalán, hogy intézményes kereteket kaphatott ennek a kultúrának az oktatása! (Gondolja csak meg, pár évtizeddel ezelőtt még csempészni kellett Magyarországra a gyűjtéseket.) Ez mind záloga lehet az én utópiám megvalósulásának: hogy például természetes lesz ünnepnapokon régi köszöntőket énekelni, s a „hepibörzdejújú” lesz a ritka és elmaradott. Vagy hogy egy olyan széles zenei spektrumból választanak maguknak kedvenceket, amiben a magyar népzene természetesen ott van. Nem én vagyok az első, aki azt vallja, hogy gyökerek nélkül nem lehet élni...

– *És önmagának milyen szerepet szán ebben a folyamatban?*

– Szeretnék én is részese lenni. Szeretnék minél többet tanulni, s a megszerzett tudásomat és élményemet átadni, akár hanghordozókon, akár koncerteken. És mindezt főleg itthon, ahol a zenéhez párosul a szövegértés is. Külföldön nagyobb keletje van jelenleg a népzenei, pedig nem is tudják, miről énekelünk. Sokszor jöttek már oda hozzám koncert után, s azt mondták, nem értettek ugyan egy kukkot sem, de érzik, miről szólnak a dalok.

Pedig az lényeges lenne! Azt csak egy magyar fogja megérteni, hogy „Mikor a tők virágozik, a vénasszony bogárkodik...”.

– *Milyen tervei vannak a népzene népszerűsítésével kapcsolatban?*

– A Fonó zenekarral folyamatosan koncertezünk, most minket is a közelgő Bartók-év foglalkoztat. A „Túlparton” című lemezzel szeretnénk minél többet szerepelni, amin Bartók gyűjtései alapján szerkesztett összeállítások és hegedűduók hallhatóak. A közeljövőben egy táncszínházi produkción fogok dolgozni Horváth Zsófia koreográfussal, ami egy picit visszakacsintás is lesz a táncos múltamra. A darab zenei anyagát az „Arany és kék szavakkal” című lemezeiről és az új szólóalbumomról fogjuk válogatni. Ezen kívül három lemezen dolgozom: a Magyar Állami Népi Együttes népzenekarának első önálló albumán, ami talán még idén megjelenik, Kelemen Lászlóval egy új Bartók-albumon, ez várhatóan 2006 tavaszán kerül a boltokba, illetve Nikola Parov új lemezén. És természetesen igyekszem öregbíteni az Állami Népi Együttes hírnevét!

Abkarovits Endre

# Ízlés és vélemény

*Hosszan tünődtem, reflektáljak-e valamilyen formában Szász Józsefnek a legényesversenyéről írt cikkemet (FolkMagazin 2005/3) érintő, és az előző FolkMagazinban (2005/5) megjelent „Elmélkedésére”. Első olvasatra – a mellette – ellene érvelések esetenként önmagának is ellentmondó szövevényes hálójából nehezen kibogozhatóan – csupán az ízlések közötti eltérések véltém írását. Egy újabb áttekintésre azonban némi logikai csúsztatást, valamint olyan tudomány- és tánckritikai attitűdöt fedeztem fel benne, amelyre ha másért nem, de a véleményformálások módjának befolyásolására mindenképpen válszólnom kell.*

Az „Elmélkedést” gyönyörű bevezetőként Lőrinc Lajostól eredtetett és valamely témában a „hozza nem értők” számára a véleménykifejtés helyett a „leülést” javasló példabeszéd nyitja. Majd Szász József „állva maradásával” mindjárt tagadja is a keményen csattanó aforizmat, így ezen önellentmondás kapcsán merült fel bennem, hogy ugyan minek is hangzott el a történet, ha tanulságának pont az ellenkezőjét cselekszi közreadója? A folytatásban a cikk írója saját „visszatülesének” lehetőségére utalással tulajdonképpen aposztrofálja a pontozóhoz, mint tánchoz (vagy az analitikus megközelítéshez?) való hozzá nem értését. Újabb ellentmondás: ha önmaga irányában ilyen belátással méltatja cikkem elemzését, akkor vajon honnan tudja, helytálló-e, elismerésre érdemes-e az, amit leírtam? Mellékesen nem négy oldal volt az elemzés, hanem csak másfél, és nem a „pontozót” elemeztem (az egy vaskos monográfia feladata lenne), hanem a verseny kötelező táncfolyamataiból négy motívum egy-két mozzanatát.

Nem érthető az sem, a nekem tulajdonított tudományossághoz miként kapcsolódik az „Elmélkedések” azon gondolata, hogy „Az értelem, a tudat, a racionalitás nem tudja felvenni a mindenség szerepét”. Ez a megállapítás bizonyára a megvilágosodás erejével hat egy kezdő „new age” tanfolyamon, de vajon hogyan köthető közvetlenül ahhoz, hogy a pontozó technikák egyes elemei megjelennek-e valaki táncában vagy sem? Az idézett mondatot követő „logikai sémával feltöltött” táncoló robot hasonlat kapcsán felhívom a cikk írójának figyelmét a Táncstudományi Tanulmányokban tizenhat éve megjelent írásomra (Tánc és számítógép, TTT 1988-1989, 183-194), ahol egyebek mellett a képernyőn táncoltatott „robotokkal” végzett kísérleteket, azaz a kor táncanimációs törekvéseit is áttekintettem. Noha Merce Cunningham itt is tudott elgondolkodtatón meglepőt alkotni, azt sem ő, sem más nem a tánc helyettesítése érdekében tette. A dolgozatban már akkor úgy véltém, művészetet lényegének megfosztása nélkül algoritmizálni

nem lehet. Ma sem gondolom és nem állítottam másként, így ezzel ellentétes értelmű következtetést sejtetni pontozó cikkem egészen más összefüggésben megjelent bekezdő szövegének szinte szó szerinti idézésével hamis megközelítés és csúsztatás.

„Mit ér a tudomány önmagában?” – teszi fel a kérdést Szász József (aki ugyan a cikk elején utalt arra, hogy a koreológiát, a tánc tudományát érdemben megítélni nem tudja), mert úgy érzi, két általam kiemelt táncos szerinte a pontozóra csak „ráértett” és azt „megértette”. A két gondolat között nehéz összefüggést találni, mert vajon hogyan is állítható párhuzamba a „ráértés” a racionális tudománnyal, valamint a kérdés sugalmazása szerint miért lenne önmagában valóan értéktelen az, ha valaki érti, amit táncol? De maradva a főkérdésnél, mi utalhatott arra, hogy a tudomány nem esetleg egy eszköz lenne a „közös ünneplés” színvonalának emelésére? Továbbá aligha hihető, hogy a néptánc kutatói, tudósai pusztán a tudományért, annak magánvalóságáért vitték volna végbe azt a hatalmas munkát, amivel megteremtettek egy valódi magyar néptáncutatást. Sőt, épp a kutatás, a „tudomány” tette lehetővé, hogy egyáltalán legyen olyan táncanyag, amiből ma legényesverseket lehet rendezni. Ha jól tudom, jövőre a tizedik jubileumához érkező versenysorozaton eddig kivétel nélkül mindig a kutatás eredményeképpen felszínre került és megőrzött táncanyag volt az elsajátítás és megmértetés tárgya. Van értelme így egyáltalán a tudomány önmagában valóságáról beszélni?

Rögtön a fent idézett kérdés után Szász József kifejezi reményét: „Szeretném elhinni és megélni, hogy a tudomány nem a tudomány fejlődéséért van, hanem értünk.” Nem tudom, van-e a világon jóérzésű tudós és kutató, aki erre a megállapításra ne nevetne kínjában. Kérdezzünk vissza pátozzsal: a közösségért, az emberért – a nagy szellemi tanítások mellett – nem a művészet és a tudomány teszi-e a legtöbbet?

Ha az „Elmélkedés” hétköznapiabb összefüggésében az önmagáért valóság a cikkemben közölt elemzésnek szólna, ha ennyire rejtett annak üzenete, és ha a felismerés helyett megütöközést kelt, had' világítsam meg, miért is került közreadásra a meglehetősen szokatlan mélységű elemzés a *folkMAGazin* közérdeklődésre számot tartó fórumán. A mondandó szabatos megfogalmazásán és a következtetések alátámasztásán túl az is cél volt, hogy a táncról való nyilvános diskurzust kicsit el- (vagy inkább „fel”-) térítsük az olyan szintű kritikai tárgyalástól, mint a „fogadjuk el kéznútjásait”, „élni akarás”, „energiasugárzás”, hogy a táncból „árad a szeretet”, „meg kell szólítanunk egymást”, „figyelnünk kell egymásra”, és így tovább (mindet az „Elmélkedésből” idéztem). Persze valamennyi megállapítás alapján igaz. És egytől egyig banális közhely. Én azt szeretném, ha a táncról beszélünk, akkor tényleg tudjunk magáról a táncról újat, érdekeset, egyben pontosat, valódit és – nagyon fontos – ellenőrizhetőt szólni. Ne szépen hangzó általánosságokkal pótoljuk vagy fedjük el a táncos mozgásról, előadás-

## TÉKA KLUB

MINDEN SZOMBATON A BEM RAKPARTON!

17.00-23.00 óráig aprók tánca és tánc ház - belépő: 450,- Ft

Házigazdák: Csizmazia Csöngé, Demeter Gitta,

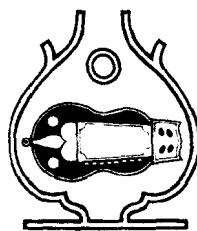
Jánoshegyi Zsófia, Farkas Gábor, Sente János

Budavári Művelődési Ház

1011 Bp., Bem rakpart 6. (a Lánc-híd budai hídfőjénél)

Tel.: 201-0324; fax/tel.: 201-1780

w3.datanet.hu/~teka



**SZERÉNYI BÉLA**

hangszerkészítő mester, népi iparművész,  
a Magyar Hangszerész Szövetség elnöke

**KIVÁLÓ MINŐSÉGŰ**

**TEKERŐK**

**RÖVID HATÁRIDŐRE!**

1039 Budapest, Barátpatak u. 6/B.

T: 06-20/ 438-9145; T/F: 250-7988

E-mail: [bela@szerenyi.hu](mailto:bela@szerenyi.hu)

Honlap: [www.szerenyi.hu](http://www.szerenyi.hu)

## RÉGI MŰHELYEK, RÉGI MESTEREK KÉSESEK, KOVÁCSOK

KUNKOVÁCS LÁSZLÓ

Magyar Művészetért-díjas fotóművész kiállítása

Látogatható: keddtől szombatig, 10-17 óráig

Népi Iparművészeti Múzeum

Kecskemét, Serfőző u. 19.

Tel/fax: 76/327-203

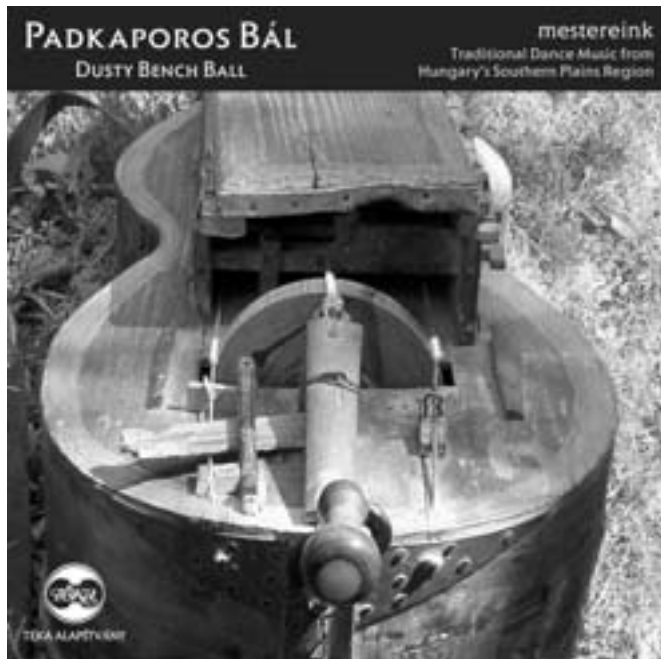
ról való hiányos ismereteinket, hanem mondjuk meg tárgyszerűen, mire is gondolunk, amikor véleményt formálunk. Ez még nem tudomány annak kötelező hipotéziseivel, hosszas adatgyűjtési, bizonyítási és szintetizáló eljárásaival, majd tömör tételeinek felállításával, messze nem az, csak tárgyi tudás, a forma feltárása. A táncos előadói szintek számos fokozatán a tartalmat a forma hordozza, és ez a forma megragadható. Van, hogyne lenne, a táncnak, a művészetnek a tudomány által érinthetetlen területe, amit leginkább Federico García Lorca méltán híres fogalmával lehet kifejezni. Ez a duende. „A titokzatos erő, amit mindenki érez, de egyetlen filozófus sem tud megmagyarázni.” A korlátra nem kell külön felhívni a figyelmet, amúgy is tudja azt a művészettudományok minden épészü képviselője.

Az „Elmélkedés” végén már bele sem mertem gondolni, hogy mit jelenthet a „figurák mögé nézés”, ha az „önmagáért való tudománynak” ítélt elemzést és a mozgáshűséget elvetjük. Ne ragaszkodjunk a formához és a „figurák mögött” helyezzük a hangsúlyt az „életerőre”? A formától való elszakadásunkat követő állandó átalakulások során kikötünk-e vajon egyszer csak legényes helyett a kacsatáncnál?

Természetesen semmiképpen nem szeretném sem megítélni, sem kommentálni Szász József cikkének azon részeit, ahol saját ízléséről tesz tanúságot. Az ízlés a személyiség számos tényezőtől függő megnyilvánulása, és mindenki szabadon hangot is adhat ízlésbeli véleményének. A lakodalmas rock rajongóinak gondolom Lagzi Lajcsi tetszik, abban találják meg azt, ami „megszólítja” őket, a zenei impresszionizmusra fogékonyak számára a „kéznyújtást” bizonyára Chausson testesti meg. Miként minden művészeti ágra, köztük a táncra is igaznak kell lennie, hogy a műveltség és a befogadói szint függvényében az ízlések és preferenciák igen sokfélék lehetnek, ismereteink tágsága, egyéni érzékenységünk segít az eligazodásban és az ítéletalkotásban. Azon kissé csodálkozom azonban, hogy Szász József ugyanazt az „életerőt” és „igaz jelet” fedezi fel Vincze Ferenc és Jakab József táncában, mint a megfogalmazása szerint általam „leírt” táncoséban. Ugyanis Jakab József – nyilván saját ízlése, értékítélete alapján – csavaros képes beszéddel kifejezve véleményét (lásd cikkemben) éppúgy „leírta” a szóban forgó előadói megközelítést, mint ahogy a zsűri tagjai tették teljes egyetértésben a verseny alkalmával, majd szintúgy a FolkMagazinban olvasható későbbi interjúinkban. (De figyeljünk jól: az interpretációról van szó, nem az egyébként kiváló táncosról!)

Írásomban valóban tanújelét adtam vitázási szándékomnak – de nem a tudomány értelméről és nem az ízlésről. Nem szólamokkal érvelő párbajt szeretnék vívni a tánc társadalmi szerepéről és feltárhatatlan mélységeiről. Beérném ennél jóval kevesebbel: szakmai szintű, tárgyyszerű véleménycserével a néptánc formáiról, megvalósításának módjáról, értékeiről és megőrzéséről. „Ha lenne ki vel” – mondtam akkor. Szász József „Elmélkedése” után úgy tűnik, továbbra sincs.

Fügedi János



## PADKAPOROS BÁL

DÉL-ALFÖLDI TÁNCMUZSIKA

Lemezünkkel azon mestereink emlékének szeretnénk adózni, akiktől többünknek személyesen is alkalmunk adódott a Dél-Alföld muzsikáját megismerni. Egyúttal a néptáncosok mindennapi gyakorlatához igyekszünk stílusos és hiteles tánczenei válogatást közreadni, s remélhetőleg a dél-alföldi dallamok iránt érdeklődő muzsikós tanítványok is jól hasznosítják majd kiadványunkat. Ezért arra vállalkoztunk, hogy elsőként három település: Szentes, Tápé és Tiszaalpár hagyományos tánczenéjét és szokásdallamait dolgozzuk fel.

A rendelkezésre álló zenei anyag szerencsére bőséges, de még a tánczás közönség és a zenész-táncos szakma előtt is újszólván ismeretlen. Lemezünkhöz elsődlegesen olyan dallamváltozatokat kerestünk, amelyek eddig nem voltak használatban. Azt is szem előtt tartottuk, hogy minél hitelesebb pillanatképeket tudjunk megjeleníteni. Mivel azonban a Dél-Alföldről nem maradt fenn funkciójában rögzített tánczene (lakodalmi vagy báli felvétel), a rekonstruált táncfolyamatok alapjául szolgáló gyűjtéseket különböző helyszínekről és különböző időpontokból válogattuk. (Szerényi Béla)

### TÁPÉ

Öreg oláhos • Brácsos csárdás • A kegyelem szent forrásán

### TISZAALPÁR

Lement a nap... • Padkaporos bál • Mihály köszöntő • Bokrosi vágatás

### SZENTES

Tallabille csárdás • Bál után

Bartha Z. Ágoston – tekerő • Bársony Mihály (archív felvételtől)  
Berán István – esz-klarinét • Borbély Mihály – esz-klarinét, brácsatambura, tárogató • Havasréti Pál – tekerő, bőgő, ének • Istvánfi Balázs – dуда  
Kóta Judit – ének • Lányi György – dуда, kontra  
Legeza Márton – tekerő • Németh András – tekerő  
Szerényi Béla – tekerő • Tárnoki Beatrix – ének

### Bársony Mihály Népdalkör:

Horti Sándor (népdalkörvezető) – citera • Bársony Rózsa – citera  
Bársony András – tekerő • Bense Imre – citera • Seres Dániel – citera  
Szóráth János – klarinét • Túri László – köcsögduda • Vén Ferenc – basszus citera  
Barcsa Imréné, Barna Lajosné, Bálint György, Benkő Istvánné, Boros Béláné,  
Csorba János, Csorba Jánosné, Farkasné Pintér Klára, Felföldi Dezső,  
Fekete Mihályné, Horti Sándorné, Illés Istvánné, Kovács Jánosné,  
Mizere Istvánné, Nagy György Sándor, Nagy György Sándorné, Palásti Józsefné, Papp Imréné, Papp Józsefné, Palócz Gáborné, Stajer Julianna,  
Szalkai Imréné, Vén Ferencné – ének

TÉKA ALAPÍTVÁNY • TVM 121

**Page 4** 'Bethleheming' – the Hungarian tradition of going from house to house at Christmas time celebrating the birth of Christ in a pageant play. This is a personal account of how this tradition is practiced still in the Hungarian community in Cleveland, Ohio, USA – a tradition which has died out in many (or most!?) places in today's Hungary. The story poignantly communicates the meaning of this tradition and the Hungarian Christmas spirit.  
By Szentkirályi Endre (Cleveland, Ohio, USA)

**Page 5** Csángó Christmas celebration – December 17th, 2005  
To be held in Budapest at Almásy Square Recreational Center. The event will highlight Moldavian Csángó Christmas customs. In addition to performances by all the revival Hungarian Moldavian bands, there will be guests from Hungarian villages in Moldavia, dancing, photo exhibit, round table discussion with leading ethnographers and collectors of Moldavian tradition. By Bolya Mátyas

**Page 6** On November 19th, 2005, the Sültü Dance House at the FMH in Budapest hosted guest traditional musicians Tímár Viktor and Tímár János from Hidegség in the Gyimes region of Transylvania.  
Report by Benkő András

**Page 10** The 10th Vajdaság Dance House Festival and Market was held on October 1st, 2005 in Újvidék [Novi Sad] in the Voivodina region of Northern Serbia. The event was organized by the Vajdaság Hungarian Folklore Center and the Csúrdögölő Dance Ensemble. This year's festival, gala performance and party afterwards were more successful than last year, bringing many people and groups together from Hungarian communities in the region.  
Report by Raj Rozália

**Page 12** Report on the First Cymbalom Camp in August of 2005 in Abaújszántó in Northeastern Hungary. The camp was held from August 19-21 and offered instruction for beginning and advanced folk cymbalom and beginning and advanced classical cymbalom. The camp was attended by 28 people from Hungary, Germany, Czech Republic, Slovakia and Greece. The camp culminated with the 4th Cymbalom Festival held in the same town. The organizers hope to be able to organize a longer camp in 2006. By Unger Balázs

**Page 13** The Óbuda Folk Music School celebrates 15th anniversary with release of two records. This music school located in Budapest's third district is dedicated to educating children in traditional Hungarian music; currently there are 250 students. The recordings are selections played by present students. Announcement by Bolya Mátyas

**Page 15** Dr. Németh Kálman was priest of the Roman Catholic church in Józseffalva, Bukovina from 1932 until 1940. He was a key force in helping the people of the five Hungarian Szekely villages of Bukovina to escape bad conditions getting worse as a result of the Second World War. The Szekely Hungarians were able to leave Bukovina to resettle in Hungary in 1941. As a result of the chaos of the war, dr. Németh had to leave Hungary in 1947. He spent the rest of his life in Western Pennsylvania where he died in 1966. On September 24, 2005 his remains were brought back to Hungary and placed in the cemetery in Bátaszek.  
Article by Kóka Rozália

**Page 18** Four poems by Transylvanian poet Kenéz Ferenc, with introduction by Széki Soós János

**Page 27** A summary of the Kalotaszeg region of Transylvania and its three sub-regions known as 'Felszeg', 'Alszeg' and 'Nádas-mente'. The article discusses some history, mentions various geographical attributes, villages, religion, traditions, general observations on costume, decoration, dance etc. of each area.  
By Eplényi Anna

**Page 30** The hit cello  
The instrument of the Gyimes women  
Basically this instrument looks like a cello hewn from a log with a chainsaw. It has three thick gut strings which are hit with a thick wooden stick and one not-as-thick string which is plucked with the other hand. In most cases the wives of the Gyimes traditional fiddlers play the hit cello. The fiddler usually tunes the hit cello for his wife. The strings are tuned to D, one or two octaves lower than the violin. The traditional Gyimes band has two members: a fiddler and a hit cello player.  
Article by Endrődi Péter

**Page 34** The late Fodor Sándor Neti, the Kalotaszeg fiddler, performed for the last time at the Fonó in Budapest's 11th district on March 18, 2004. The Fonó is releasing a recording of that evening.  
Announcement by Hollókői Lajos

**Page 35** The Kállai Kettős Folk Dance Festival was held in Nagykálló in Northeastern Hungary on October 7-9, 2005. This juried festival for amateur dance groups is held every two years, this year for the 22nd time. Twenty-seven ensembles performed; the Jászág Ensemble took first prize. Kocsán László offers comments on making a distinction between thematic and authentic choreographies.

**Page 36** Conversation with singer Herczku Ágnes. Presently one of the most sought-after singers in Budapest's folk movement.

She grew up in the town of Sátoraljaújhely, went to college in Miskolc, wanted to dance, so auditioned for the Honvéd Ensemble in Budapest. Dancing in the Honvéd, they soon discovered her talent for singing and then more and more opportunities to sing came along. Today she sings with the Fonó Band and the Hungarian State Ensemble, often working with many other bands as well – both traditional and related world music. She is also attends university in Budapest and participates in collection work when her schedule permits. Interview by Abkarovits Endre

**Page 40** Men's dance competition  
Since the 2005 legényes competition held in Budapest in April, folkMAGazin has printed several articles regarding the decision of the jury and opinions of some competitors. The discussion has resulted in some very interesting commentary on dance and healthy argument. In this issue the dance notation expert, Fügedi János, continues the discourse, "...I'm not interested in dueling over the sociological role of dance and its unfathomable profoundness, ...[instead I'm interested] in a professional level objective exchange of opinion on folk dance forms, modes of execution, their value and preservation...."

Sue Foy

folkMAGazin

2005/6., XII. évfolyam, 6. szám  
Megjelenik évente hat alkalommal  
Kiadja a Táncház Alapítvány  
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán  
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László  
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:  
Bakonyi Erika, Eredics Júlia, Gősi Anett,  
Havasréti Pál, Kőrösi Katalin, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.  
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153.  
Tel./fax: (36.1) 214-3521  
folkmagazin@mail.datanet.hu  
www.folkmagazin.hu

Tücsi Nyomdaipari és Szolgáltató BT.  
Tel./fax: 27/336-809  
Porszinter Nyomda, tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla szám: 11701004-20171625  
Külföldről: OTP I. ker. fiók,  
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary  
Táncház Alapítvány  
B.I.C. OTPVHUB 11701004-20171625

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alapprogram  
Népművészeti és Közművelődési Kollégiuma



**nka**  
Nemzeti Kulturális Alapprogram



KARSAI ZSIGMOND – KÁNTÁLÓK (1975)



KARSAI ZSIGMOND – LOVAK DELELŐN (1972; Dobó Manna reprodukciói)

